

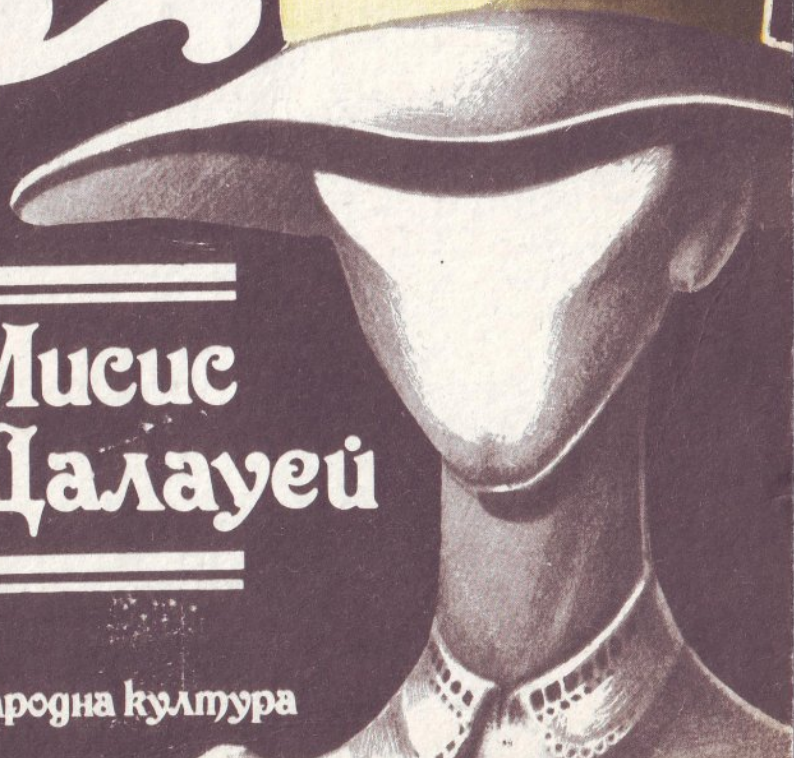

Вирджиния

УЛФ

Мисис
Далауей

Народна култура

Вирджиния Ульф
Мисис Далауей

ТАЗИ ТРЕСКА, ЖИВОТЪТ...

Годината е 1922 е повратна в творческата биография на Вирджиния Улф. Писателката вече си е спечелила известна популярност в Англия главно благодарение на своите разкази, обединени в сборника „Понеделник, вторник“, както и на критическите си статии, публикувала е доста традиционните, така да се каже, подготвителни романи „Пътешествието“ и „Нощ и ден“, направила е опит да наложи своя нов метод със „Стаята на Джейкъб“, основала е заедно със съпруга си, критика Ленард Улф, издателство „Хогарт Прес“ и през споменатата година започва да работи над нова творба – „Мисис Далауей“, първия от нейните големи романи, в който тя най-сетне намира собствения си глас и които и отреджат първостепенно място сред писателите модернисти на ХХ век.

Изследователите на творчеството на Вирджиния Улф са облагодетелствувани от факта, че нейният живот е изключително добре документиран – преди всичко от самата нея, оставила е около четири хиляди писма и трийсет тома дневници. А това наистина е твърде важно за автор, който твърди, че „всяка скрита в душата на писателя тайна, всяко негово преживяване, всяко качество на неговия ум са широко отразени в произведенията му“ (романа „Орландо“). Съществено е да се знае, че средата, в която израства Вирджиния Улф, е подходяща основа за интелектуалното съзидание на един творец. Нейният баща Лезли Стивън е бил видна фигура в литературния живот на викторианска Англия. Като издател на „Корнхил Магазин“ той е бил във връзка с най-изтъкнатите писатели на своето време, така че Вирджиния Улф е прекарала детството си в дом, чиито чести посетители са били Хенри Джеймс, Джордж Мередит, Джон Морли, Джеймс Ръсел Лоуел. Всичко това обаче съвсем не означава, че е закърмена с бохемски дух. В дома на Лезли и Джулия Стивън са били съблюдавани всички норми на поведение на викторианска Англия, а самият Лезли Стивън е бил изключително строг и деспотичен човек. Ето защо не бива да се учудваме на по-късния стремеж на Вирджиния Улф да избяга от своето викторианско минало както по отношение на личния си живот, така и на творчеството си. В дневниците ще намерим забележка по повод деветдесет и шестата годишнина от рождението на Лезли Стивън (годината с 1928, а Лезли Стивън е починал през 1904), която красноречиво говори за отношенията между баща и дъщеря: „Той щеше да бъде на деветдесет и шест години, да, на

деветдесет и шест, днес; и можеше да бъде на деветдесет и шест, познавам такива хора: но за щастие не е. Неговият живот би погубил напълно моя. Какво щеше да стане? Никакво писане, никакви книги. “Тези думи може би ще ни се сторят прекалено силни, дори несправедливи, но нека не забравяме, че тъкмо Лезли Стивън не е сметнал за нужно да даде на дъщеря си университетско образование и макар че под неговото интелектуално ръководство тя е получила наистина солидни знания, у нея завинаги останало чувството за непълноценност в сравнение с възпитаниците на Кембридж, брат и Тоби и неговите приятели, чувство, отглас от което ще намерим и в романа „Мисис Далауей“ (когато Клариса Далауей се оплаква от собствената си необразованост). И вероятно този факт от нейната биография е една от причините за феминизма на Вирджиния Улф, изразен не само в нейното поведение, но и в стремежа ѝ да наложи женска традиция в литературата която да се отличава със специфичната си проблематика.

През 1895 година, когато Вирджиния Улф е тринадесетгодишна, умира майка ѝ Джулия Стивън, трагично събитие, което за момента оставя Вирджиния изненадващо спокойна, но малко след това то става причина за първия пристъп на душевното ѝ заболяване, а по-късно поражда у нея едно вечно преследващо я чувство за вина. Нека отново се обърнем към литературното наследство на писателката – в романа „Мисис Далауей“ ветеранът от Първата световна война Септимъс Уорън Смит се разстройва психически освен поради шока от войната, и поради измъчващите го угризения, задето не е изпитал никакви чувства при смъртта на своя приятел Евънс.

Тези позовавания на романа „Мисис Далауей“ не бива да създават впечатлението, че книгата е автобиографична, поне не в онзи смисъл, в който е автобиографичен шедьовърът на Вирджиния Улф „Към фара“, нейната следваща поред творба, издадена през 1927 година и посветена на родителите на писателката. Известно е, че прототип на главната героиня е Кити Маркс, светска дама, приятелка на Джулия Стивън и наставница на сестрата на Вирджиния – Ванеса, при въвеждането ѝ в обществото. И въпреки това имат основание онези критики, които виждат в „Мисис Далауей“ литературния автопортрет на Вирджиния Улф. Още при излизането на романа Литън Стрейчи, близък приятел на Вирджиния Улф и член на литературно-естетическия кръг „Блумсбъри“ (наред с Тоби Стивън, Вирджиния и Ленард Улф, Ванеса и Клайв Бел, Дънкан Грант, Роджър Фрай др.), отбелязва, че тя ту се подиграва на своята героиня, ту я оприличава на себе си. Литън Стрейчи не е сред

почитателите на тази книга. Той с съзирал в нея „несъответствие между орнамента (изключително красив) и това, което се случва (доста обикновено – или маловажно)“. Вероятно има причини, които са попречили на Литън Стрейчи, един толкова добър познавач и ценител на творчеството на Вирджиния Улф, да проникне зад блестящата фасада на „Мисис Далауей“. Но иска добавим, че такава опасност винаги съществува за читателя на тази авторка – той винаги може да се плъзне по повърхността, т.е. да улови единствено красотата на фразата, без да успее да разбере феномена Вирджиния Улф. Очевидно самата тя е съзнавала тази опасност, за да твърди, че за нея читателят е „съучастник, съратник“, от когото се изисква активно участие.

Или с други думи, читателят трябва да пристъпва подготвен към творчеството на Вирджиния Улф. Критикът Рубън Брауър твърди, че най-добрата подготовка за вникване в романа „Мисис Далауей“ е прочитът на Шекспировите пиеси „Бурята“, „Цимбелин“ или „Зимна приказка“. Ще добавим още, че за да разбере „Мисис Далауей“, читателят трябва да познава поезията на Шели и Кийтс, а също и знаменития роман на Марсел Пруст „В търсене на изгубеното време“. Защото тъкмо въвеждането на елементи на романтичната поезия в прозата е едно от големите стилистични постижения на Вирджиния Улф в този роман, а времето, за чийто ход мисис Далауей съди по дирите, оставени върху лицето на лейди Брутън, времето, което отминава, но към което непрекъснато ни връща вълната на тогавашните мисли, е по прустовски силен сюжетен мотив в творчеството на английската пистелка.

Привидно романът няма сюжет в традиционния, или нека кажем с оглед на английската литература, във викторианския смисъл на думата. Действието се развива през един-единствен ден, чиято кулминация е приемът, устроен от мисис Далауей. При това то е накъсано, фрагментирано, в съответствие с „епохата на фрагментираното съзнание“ (по определението на самата Вирджиния Улф за епохата след Първата световна война). Отхвърляйки онзи тип белетристика, която създават пистели като Хърбърт Уелс, Арнолд Бенет и Джон Голдзуърти, в своето често цитирано есе „Съвременният роман“ писателката определя по следния начин творческото си верую: „Проследете за миг едно обикновено съзнание в един обикновен ден – безлични, фантастични, мимолетни или издълбани като със стоманено шило. Те прииждат от всички страни, неспирен порой от неизброими атоми, и докато падат, докато се наместват в живота на понеделника или вторника, акцентите сменят предишните си места; значителен момент се оказва вече не оня, а този тук; тъй че

ако писателят беше човек свободен, а не роб, ако можеше да пише за каквото иска, а не за каквото трябва, ако можеше да извае творбата си въз основа на собственото си чувство, а не на общоприетите условности, тогава нямаше да има нито фабула, нито комедия, нито трагедия, нито любовни влечения, нито драми в общоприетия стил и нито едно копче нямаше да е зашито според новелите на последната мода“ (превод Жени Божилова, ИК, 1983). Интересното е, че въпреки тези строги и всъщност ограничаващи постулати в романа „Мисис Далауей“ писателят, творецът у Вирджиния Улф побеждава теоретика.

Разкривайки фрагментираните съзнания на своите герои, тя постига в крайна сметка едно изключително логично, последователно свързано повествование. При това дава пълнокръвна, многолика картина на живота във Великобритания след Първата световна война, без да си спестява критиките по отношение на господстващата класа в лицето на такива нейни представители като министър-председателя, Хю Уитбред, та дори и на мисис Далауей.

Обединяващата сила в романа естествено е главната героиня Клариса Далауей – светска дама, съпруга на член на парламента. Трябва еднага да кажем, че Вирджиния Улф не харесва особено много своята героиня (ще напомним, че мисис Далауей е основен персонаж и на няколко разказа, предхождащи романа). Тя нерядко критикува светското у нея, а в самото начало на работата си над книгата все е имала чувството, че този образ е прекалено плосък, прекалено едностранчив. Дори се е замисляла дали да не се откаже от своята героиня, когато и дошло наум да изобрети нейните спомени (четем в днесника на писателката). Изобретила е и още нещо, твърде съществено – образа на Септимъс Уорън Смит, чиято функция в романа е да допълни образа на мисис Далауей, да възпълни обратната, тъмната страна в характера на Клариса, да бъде нейн двойник. И ако търсим в тази книга автопортрета на Вирджиния Улф, ще го намерим именно в тандема Септимъс – Клариса. Лесно можем да открием тук влиянието на Робърт Луис Стивънсън и на неговата идея за двойствеността на човешката природа, залегнала в романа „Странната история на доктор Джекил и мистър Хайд“.

Привидно няма и не може да има нищо общо между една дама от висшето общество и един психически разстроен беден чиновник. Септимъс Уорън Смит дори и не подозира за съществуването на Клариса Далауей, а тя научава за ветерана от войната едва в края на романа, когато гостът на нейния прием, доктор Уилям Брадшо, ѝ съобщава за неговото самоубийство. До този момент обаче проникателният читател вече ще е

установил паралелността на двата образа – не само по отношение на някои външни белези, но преди всичко по отношение на техния светоглед.

Смисълът на „тази треска, животът“ за Клариса Далауей е в действието, в създаването и тъкмо това е причината, която непрекъснато я подтиква да устройва приеми, да събира хората така, сякаш върши жертвоприношение (ако използваме сравнението на самата героиня). За нея приемът е както творбата за твореца. По същия начин и Септимъс търси за себе си импулс за живот в професията на своята съпруга, която той идентифицира със съзиданието. Правенето на шапки го изпълва с „усещането за закрила, за сигурност“. То е „неговото убежище“. Убежище от ужасите на войната, от смъртта, а по-късно и от лудостта. Вирджиния Улф твърде добре е познавала целебните свойства на съзиданието, на творчеството. Известно е, че за нея душевно най-тежките периоди са настъпвали след приключването на дадена творба. И то не само защото се е бояла от отзивите на критиката (нейният страх от негативни оценки е бил пословичен), а и защото отливът от активната дейност е оставял у нея чувството за празнота, за безполезност. Един от най-тежките пристъпи на своята болест тя получава именно след завършването през 1913 година на романа „Пътешествието“, когато дори прави опит да се самоубие, като се хвърли през прозореца, а през 1941 година, след като написва романа „Между действията“, състоянието, в което изпада, я довежда до последната фатална стъпка в нейния живот – самоубийството.

Когато обаче е писала своята книга „Мисис Далауей“, Вирджиния Улф се е намирала в един относително душевно спокоен за нея период. Вероятно затова и „отливите на тялото“, поне що се отнася до Клариса, далеч невинаги предвещават смърт. Редуването на приливите и отливите на тялото, на деятелността и пасивността отразява две различни лица на мисис Далауей – светската дама и оттеглилата от света монахиня. Усамотяването дава възможност на човека да размишлява над основните въпроси на битието (когато на приема научава за самоубийството на Септимъс, Клариса се оттегля сама в стая, за да си изясни собственото си отношение към смъртта), както и да запази своята индивидуалност, да се защити от общоприетите норми (ако не физически, то поне в мислите си Септимъс се отдръпва от обществото, което се опитва да му натрапи истини като тази, че „всеки има приятели, убити във войната“). Защото няма по-голяма опасност за човека от тази да бъде разрушена неговата индивидуалност да бъде подчинена тя на чужда воля. В случай с мисис Далауей носител на тази опасност е нейният приятел от

младостта Питър Уолш, който, колкото и да е обаятелен, колкото и да е образован като съпруг би бил непоносим тиранин. Дори изминалите години и бракът на Клариса с Ричард Далауей не са унищожили напълно тази опасност. Нали тъкмо Питър Уолш нарушава предиобедното спокойствие и усамотение на Клариса в деня на нейния прием! В случая със Септимъс ролята на разрушител на свободата на личността се изпълнява от доктор Уилям Брадшо „знаменит лекар, ала за нея“, разсъждава Клариса, след като научава за смъртта на нещастния чиновник, „някак неопределимо зловреден, безполов, безчувствен, крайно учтив с жените, но способен да извърши страхотно престъпление – да насили душата ти...“ Именно за да се съхрани, за да запази независимостта на своята душа, Септимъс се самоубива. Единствено Клариса, неговият двойник, разбира това.

От предговора на Вирджиния Улф към „Мисис Далауей“ научаваме, че първоначалната идея на писателката е била Клариса Далауей да умре по време на своя прием. И читателят през целия роман бива подготвян за това – болестта и, предчувствието на Питър и т.н. С въвежданото на образа на Септимъс обаче тази смърт става ненужна. Септимъс, представлявайки, както казахме, тъмната страна на Клариса, е естественото олицетворение на смъртта, така както мисис Далауей с нейните приеми е олицетворение на живота. И това, че предчувствията за нейната смърт се оказват лъжливи, е още една победа на живота, потвърждение на онова, което чувствава Клариса и което очевидно е вътрешно убеждение и на Вирджиния Улф, че дори и след смъртта „нея все пак ще я има по улиците на Лондон, понесена от приливите и отливите на ежедневието“.

Животът е ключов мотив в романа „Мисис Далауей“. Разходката на Клариса из лондонските улици, както и след това разходките на дъщери и Елизабет и на Питър Уолш са възхвала на живота в неговата многоликост и същевременно начин за приобщаване на героите към колективното битие на града. Същата двойна функция имат и звуците от камбаните и лондонските часовници, шумът от уличното движение, тайнственият автомобил, появил се пред цветарницата „Мълбери“, изписващият букви във въздуха самолет. Както и, разбира се, приемът, който обединява цялото противоречащо си многообразие на живота и който, още по-важно – обединява, примирява живота и смъртта.

Мариана Неделчева

Мисис Далауей каза, че сама ще отиде за цветята. Защото Луси си имаше друга работа. Трябваше да се свалят вратите от пантите; щяха да идват от фирмата „Ръмпълмейър“. Пък и, помисли си Клариса Далауей, какво утро – свежо, сякаш отредено за детски игри на морския бряг.

Колки забавно! Сякаш се гмурваш! Усещането ѝ бе познато от Бъртън, когато с леко изскърцване на пантите, което още чуваше, тя разтваряше широко остъклените врати към градината и се гмурваше във въздуха навън. Колко свеж, колко спокоен, по-безветрен и от този сега бе въздухът в ранна утрин; като плисък на вълна; като целувката на вълна; хладен, пронизващ и все пак (за едно осемнайсетгодишно момиче, каквото бе тя по онова време) тържествен, внушаващ чувството, каквото изпитваше тя, застанала на прага на отворената врата, че предстои да се случи нещо; наблюдаваше цветята, дърветата, над които се извиваше дим, враните, които се надигаха, падаха; стоеше и наблюдаваше, докато веднъж Питър Уолш попита: „Мечтание сред зеленчуците?“ – така ли беше? – „Лично аз предпочитам хората пред карфиола“ – така ли беше? Вероятно го е казал някоя сутрин, когато тя е излязла на терасата след закуска – Питър Уолш. Той би трябвало скоро да се завърне от Индия – през юни или през юли, забравила точно кога, защото писмата му са ужасно скучни; човек помни думите му; очите му, джобното ножче, усмивката, цупенето и колкото и да е странно, след като милион са изчезнали безвъзвратно, някои негови изрази като тези за карфиола. Изчака вдървено на тротоара, докато отmine фургонът на „Дъртнол“. Очарователна жена, помисли си Скроун Първис (познаваше я така, както човек може да познава съседите си в Уестмпнстър); нещо у нея му напомня птичка, синьозеленикавата лекокрила весела сойка, макар че минава петдесетте и е доста побеляла след боледуването си. Гордо изправена на ръба на тротоара, като че ли е кацнала, тя не го забелязваше, чакаше да пресече.

Защото, когато си живял в Уестминстър – вече колко години? повече от двайсет, – усещаш, Клариса бе сигурна в това, дори сред шума на уличното движение или събуждайки се нощем, някаква особена тишина, някаква тържественост; някакво неопределимо при-тихване; напрегнатост (но всичко това може да е и от сърцето и, увредено, казват, от инфлуенцата), преди да удари Биг Бен. Ето! Започва. Първо мелодията, предупредително; после часа, неотвратимо. Оловните вибрации се разнасят във въздуха. Какви глупаци сме, помисли си Клариса, пресичайки Виктория Стрийт. Един господ знае защо го обичаме толкова, сами си го представяме, измисляме си го, създаваме го, разрушаваме го и в

следващата секунда отново го сътворяваме; но същото правят и най-последните повлекани, и най-презрените бедняци, които, седнали на нечий чужди стълби, пият чашата на своето падение; и никои закон, тя бе уверена, не може да ни преследва заради това: ние всички обичаме живота. Погледите на хората, техните походки, леки, тежки или провлачени; врявата и шума: каретите, автомобилите, омнибусите, фургоните, хората-сандвичи, които търгят крака и от време на време се завъртат; уличните духови оркестри, латерните, победната, звънка, пронизително гръмка песен на самолета в небето; всичко това обичаше тя; живота, Лондон, този миг от юни.

Защото беше средата на юни. Войната бе свършила, но не и за такива като мисис Фокс Крофт, която цяла вечер снощи на приема в посолството се терза от мъка, задето сега, след гибелта на нейното прекрасно момче, старинният им замък ще бъде наследен от някой братовчед; или като лейди Бексбъро, която, казват, открила благотворителен базар, едва-що получила телеграмата, че Джон, нейният любимец, е паднал убит; вече свърши; слава богу, свърши. Беше юни.

Кралят и кралицата си бяха в двореца. И навсякъде, макар и толкова рано сутрин, плющяха с камшици, прищпорваха в галоп коне, удряха с бухалките за крикет: „Лордс“¹, „Аскот“², „Ранело“³ и прочие; все още обгърнати от нежната мрежа на сивосинкавия утринен въздух, която с напредването на деня щеше да се вдигне и да освободи място върху техните игрища и полета за пъргавите кончета, чийто нозе, едва допрели земята, отново литват нагоре, за буйните младежи, за веселите, облечени в прозрачни муселинови рокли момичета, излезли въпреки ранния час да потичат със смешните си рунтави кученца, макар и да бяха танцували цяла нощ; въпреки ранния час разсъдливи възрастни дами летяха с автомобилите си по някакви свои тайнствени дела; бижутерите се суетяха около витрините си, подреждаха пръстените с изкуствени и естествени диаманти, красивите старинни синьозеленикави брошки в обковка от осемнайсети век, за съблазън на американците (не, трябва да бъде попестелива, не бива безразсъдно да купува подаръци за Елизабет), но и тя, която обича тези неща с някакво нелепо постоянство, която се чувства свързана с тях, тъй като по време на династията Джордж нейните

-
1. Седалище на Марилебънския клуб по крикет, водещ в английския крикет от 1788 г. насам. Към него има и игрище. – Б.пр.
 2. Хиподром, близо до Уиндзър, където през юни се провеждат конни надбягвания – едно от събитията на лондонския светски сезон – Б.пр.
 3. Игрище за поло. – Б.пр.

деди са били придворни, и тя довечера ще блести и озарява, довечера на своя прием. Ала колко странна и се стори тишината на влизане в парка; маранята; жуженето; бавно плуващите щастливи патици; клатушкащите се гущести птици; и изведнъж насреща и се задава не друг, а Хю Уитбред, зад гърба му, съвсем на място, се открояват правителствените сгради, а самият той носи дипломатическо куфарче с кралския герб; нейният стар [???

– Добро утро, Клариса! – каза Хю с несдържан възторг в гласа, тъй като двамата се знаеха от деца. – Накъде си тръгнала?

– Обичам да се разхождам из Лондон – отвърна мисис Далауей. – Много по-приятно е, отколкото да се разхождаш сред природата.

Току-що пристигнали, за да отидат, за жалост, на лекар. Другите хора идват в Лондон, за да отидат на художествена изложба, на опера, за да поразвлекат дъщерите си: Уитбредови идват, за да „отидат на лекар“. Безброй пъти Клариса бе посещавала Излин Уитбред в болницата. Пак ли е болна Ивлин? Неразположена е, каза Хю и повдигна раменете на своето много добре покрито, мъжествено, изключително красиво, чудесно тапицирано тяло (той винаги беше дори прекалено добре облечен, но вероятно така и трябваше, при неговата службица в двореца), явно намеквайки, че жена му има някакво вътрешно страдание, не сериозно, и че Клариса Далауей, като стара приятелка, би следвало да го разбере, без да е необходимо да се доуточнява. Ах, да, естествено, че го разбира, колко неприятно; и усети у себе си някакво сестринско чувство, като същевременно изпита известна неловкост заради шапката си. Май не е подходяща за такава ранна утрин? Защото Хю винаги я караше да се чувствава (ето и сега, когато се засуети, повдигайки доста претенциозно патката си и уверявайки я, че прилича на осемнайсетгодишно момиче и че, разбира се, ще дойде на нейния прием довечера, Ивлин изрично настоява за това, само дете ще позакъсне заради приема в двореца, на който трябва да заведе един от синовете на Джим), винаги я караше да се чувствава някак оскъдно облечена редом с него, като ученичка, но го усещаше близък, защото го познаваше открай време, а и защото наистина го мислеше за добър по своему човек, макар че Ричард едва не побесняваше, като го видеше, а що се отнася до Питър Уолш, и до-ден днешен не можеше да и прости, задето го харесва.

Спомняше си всичко от едно време в Бъртън – сцена подир сцена: Питър беснее, Хю, разбира се, не-съизмерим с него и все пак далеч не такъв глупак, какъвто го изкарваше Питър; далеч не някакво сламено чучело. Щом възрастната му майка го помолеше да не ходи на лов или

да я заведе до Бат, той го правеше, без да каже и дума; беше напълно лишен от егоизъм, а що се отнася до твърдението на Питър, че нямал нито сърце, нито мозък, нищо друго освен маниерите и възпитанието на един английски джентълмен, то само показваше нейния скъп Питър откъм най-лошата му страна; а той можеше да бъде непоносим; можеше да бъде невъзможен; но и очарователен съпътник за разходка в утрин като тази. (Юни беше разлистил всяко клонче по дърветата. Майките в Пимлико кърмеха бебетата си. Послания се провоздаха от Флийт Стрийт до Адмиралтейството. Оживлението по Арлингтън Стрийт и Пикадили сякаш загряваше дори въздуха в парка и вихрено понасяше лъскавите листа върху вълните на онази божествена жизненост, която Клари-са така обичаше. Танци, яздене, всичко това някога бе обожавала.)

Защото, макар те двамата с Питър да бяха разделени сякаш от сто-тици години – тя никога не му пишеше писма, а неговите бяха сухи като съчки, – току и се случваше най-внезапно да си помисли: какво ли ще каже той, ако е с мен сега? някои дни, някои случки я караха да си спомни за него, ала спокойно, без предишната горчивина; което вероятно е отплатата, задето си обичал някого; мисълта за него те връхлита посред Сейнт Джеймсиз Парк в някоя прекрасна утрин, наистина става така. Но Питър – колкото и да бе красив денят, колкото и да бяха красиви дърветата, тревата, облечените в розово момиченца, – Питър никога не забелязваше подобни неща. Ако тя му обърнеше внимание, той щеше да си сложи очилата, щеше да погледне. Него го интересуваше възвишеното; Вагнер, поезията на Поуп, човешкият характер въобще и недостатъците на нейната собствена душа. Колко я упрекваше! Колко спореха двамата! Тя ще се омъжи за министър-председател и застанала на горната площадка на стълбището, ще приема гости; свършената домакиня, така и казваше той (неведнъж след това бе плакала в стаята си заради тези негови думи), просто е родена да устройва приеми, казваше той.

И ето сега, в Сейнт Джеймсиз Парк, тя все още спореше със себе си, все още искаше да се самоубеди – да, трябваше да се самоубеди, – че е била права, като не се омъжи за него. Защото в брака хората, които ден след ден живеят под едни покрив, трябва да си дават малко свобода, малко независимост – нещо, което Ричард и позволяваше, а и тя на него. (Къде е той тази сутрин например? На някакво заседание, за какво, тя никога не питаше.) Докато с Питър всичко трябваше да се споделя; във всичко да се вниква. А това бе непоносимо; и щом стигна до онази сцена в градинката край чешмата, когато трябваше да скъса с него, ако не искаше да се погубят и двамата, тя се почувствува вече напълно

убедена; макар че с години бе носила у себе си, забита в сърцето и като стрела, болката, мъката; а какъв ужас изпита в онзи миг, когато на един концерт ѝ казаха, че той се бил оженил за някаква жена, с която се запознал на парахода за Индия! Никога нямаше да забрави всичко това. Студена, безсърдечна, самото целомъдрие, така я наричаше той. Тя въобще не можа да разбере що за любов е неговата.

Но тези жени в Индия вероятно са разбрали – тези празноглави, хубавки, повърхностни глупачки. Впрочем напразно го съжеляваше. Защото той самият се чувствуваше напълно щастлив, поне така я уверяваше – съвършено щастлив, макар че не постигна нищо от онова, за което двамата бяха говорили; целият му живот се оказа един провал. Още я беше яд.

Стигна до входа на парка. За момент спря, загледана в омнибусите по Пикадили.

За никого на този свят вече не би казала, че е такъв или онакъв. Чувствуваше се много млада и същевременно ненаказано остаряла. Всяко нещо разглеждаше сякаш под лупа и същевременно оставаше настрана, като зрител. Винаги бе имала чувството, ето и сега, докато наблюдаваше такситата, че се намира в открито море, навътре, навътре и е съвсем сама; винаги бе имала чувството, че е много, много опасно да живееш дори един-единствен ден. Не че се мислеше за голяма умница или за нещо необикновено. Сама не можеше да си представи как беше изкарала живота си с крехките знания, които им бе дала фройлайн Даниълс.

Нищо не знаеше: нито езици, нито история; вече почти не четеше, освен някоя мемоарна книга вечер в леглото; и все пак и беше неимоверно интересно; всичко това; отминаващите таксита; и тя не би могла да каже за Питър, не би могла да каже за себе си, аз съм това, аз съм онова.

Единствената ѝ дарба е, че усеща нещата инстинктивно, помисли си тя, когато отново продължи пътя си. Ако я затворят в стая с някого, или ще извие гръбнак като котка, или ще се размърда. Девъншир Хаус, Бат Хаус, къщата с порцелановото папагалче, виждала ги бе целите блеснали в светлина; спомняше си Силвия, Фред, Сали Ситън – и още колко много хора; танците по цели нощи; каруците, които отминаваха с тропот към пазара; прибирането вкъщи през парка. Спомняше си как веднъж хвърли един шилинг в Серпантината⁴. Но всеки има спомени; за нея по-интересното е това, тук, сега, пред очите и; ето онази дебелана в

4. Изкуствено езеро в Хайд Парк. – Б. пр.

таксито. В такъв случай има ли някакво значение, питаше се тя, вървейки към Бонд Стрийт, има ли някакво значение, че самата тя неизбежно ще престане да съществува; че всичко това ще продължи без нея; неприятно ли и е, или се успокоява от мисълта, че смъртта е безусловният край?, но че нея все пак ще я има по улиците на Лондон, понесена от приливите и отливите на ежедневието, насам-натам, че Питър ще го има, че те живеят един в друг, че тя е част, сигурна бе в това, от дърветата в тяхната градина, от онази къща там, грозна, рушаща се; част от хора, с които никога не се е срещала; че обгръща като мъгла своите най-добри приятели, които я повдигат върху клоните ей така, както бе виждала дърветата да повдигат мъглата, колко надалеч се простира той, нейният живот, тя самата. Ала за какво си помисли, когато погледна във витрината на Хачардс⁵? Какво се опита да си припомни – може би прозрочночистите зори на село? – когато прочете в разтворената книга:

Не бой се вече от летния зной,
Нито от зимния яростен бяс.⁶

Този късен век на човешката цивилизация бе издълбал у всички тях, мъже и жени, истински кладенец от сълзи. Сълзи и скръб; храброст и държеливост; достойнство и стоицизъм. Да си спомним например как откри своя благотворителен базар лейди Бексбъро, жената, от която тя се възхищаваше най-много.

На витрината бяха разтворени още „Веселите пътешествия на Джорък“, „Мистър Спондж“⁷, мемоарите на мисис Аскуит⁸ и „На лов за едър дивеч в Нигерия“. Колко много книги, но нито една не бе подходяща, за да я занесе на Ивлин Уитбред в болницата. Нищо, което би и доставило удоволствие и би накарало тази изсушена донемайкъде дребна женица поне за секунда да погледне сърдечно Клариса, когато тя влезе при нея, преди да се впуснат в обичайния безконечен разговор за женските болести. А колко ѝ се иска това, хората да се радват, когато я видят да влиза при тях, каза си Клариса и като се обърна, тръгна отново към Бонд Стрийт, раздразнена, защото е глупаво да имаш някакви по-особени причини, когато правиш нещо. Би предпочела да е като Ричард, които

5. Една от големите книжарници в Лондон. Намира се на Пикадили Стрийт. – Б. пр.

6. Уилям Шекспир, „Цимбелин“, IV действие, II сцена. – Б. пр.

7. Сборник с разкази от английския писател хуморист Робърт Смит (1805–1864). – Б. пр.

8. Марго Аскуит (1868–1945) – съпруга на английския държавник-либерал Хърбърт Хенри Аскуит, министър-председател на Англия от 1908 до 1916. – Б. пр.

винаги прави нещо заради самото него, докато за нея, разсъждаваше Клариса, чакайки да пресече, е по-важно да накара хората да си помислят това или онова; пълна идиотщина, знаеше го добре (ето че полицаят вдигна ръка), защото не успяваше никого да заблуди нито за момент. Ах, ако можеше да започне живота си отново!, помисли си тя и стъпи на платното, ако можеше поне да изглежда по-различно! Най-напред щеше да е мургава като лейди Бексбъро, с кожа като шагрен и красиви очи. Щеше да бъде, също като лейди Бексбъро, бавноподвижна и внушителна; доста едра; по мъжки прирастена към политиката; собственичка на провинциално имение; искрена и достолепна. Наместо това е слаба като грахово стъбълце, със смешно личице и нос като птича човка. Вярно, че има хубава стойка, че ръцете и краката и са изящни, че се облича добре, още повече, като се вземе предвид колко малко харчи за дрехи. Но напоследък често ѝ се струва, че това нейно тяло (спря се да погледа една картина от холандски майстор), това тяло с всичките му достойнства е нищо, абсолютно нищо. Има изключително странното усещане, че е незабележима; невидима, неизвестна; сега, когато пред нея вече не стои перспективата да се омъжва, да ражда деца, нищо друго освен това тържествено придвижване заедно с другите хора по Бонд Стрийт, когато е мисис Далауей, дори вече не и Клариса, просто мисис Ричард Далауей.

Бонд Стрийт я омайваше; Бонд Стрийт в ранна утрин през сезона⁹; с разветите знамена; с магазините; никаква показност; никакъв блясък; топче вълнен плат, изложено на витрината на магазина, от който баща и бе купувал костюмите си в продължение на петдесет години; някое и друго перлено бижу; съомга върху леден къс.

„Това е то“, каза тя, вторачена в рибарския магазин. „Това е то“, повтори, като се спря за миг пред витрината на магазина за ръкавици, от който преди войната човек можеше да си купи почти съвършени ръкавици. А нейният чичо Уилям обичаше да казва, че дамата се познава по обувките и ръкавиците. Една сутрин, в разгара на войната, той се бе извърнал в леглото към стената и бе казал: „Стига толкова, омръзна ми.“ Ръкавици и обувки; ръкавиците са нейната страст, но дъщеря ѝ Елизабет не дава и пет пари за тях. И пет пари, повтори си тя и продължи по Бонд Стрийт към един магазин, откъдето купуваше цветя винаги когато даваше прием. Всъщност Елизабет най-много от всичко държи на кучето си. Тази сутрин цялата къща миришеше на катран. И все пак по-добре бедничкият Грийзъл, отколкото мис Килман; по-добре лошо настроение,

9. Светският сезон в Лондон, който обхваща периода от май до юли. – Б. пр.

миризма на катран и тъй нататък, отколкото да седи затворена в една душна стая с молитвеник в ръка! По-добре каквото и да е друго, искаше ѝ се да добави. Но може би това е просто някакъв период, както казва Ричард, през какъвто минават всички момичета. Може би означава, че е увлечена.

Но защо по мис Килман, която наистина с имала лош късмет в живота, човек трябва да има предвид това, а и Ричард казва, че била много способна, имала ум на историк. Както и ла е, двете са неразделни и Елизабет, собствената ѝ дъщеря, ходи на църква да се причестява; а как се облича, как се държи с хората, поканени у тях на обяд, това ни най-малко не я интересува; тя бе разбрала, че религиозният екстаз (както и каузите) огрубява хората; притъпява чувствата им, ето, например мис Килман би дала всичко за русите, би гладувала заради австрийците, но в частния си живот не би се поколебала, ако трябва да подложи някого на мъчения, толкова е безчувствена тя, облечена в този неин зелен шлифер. От години носи все същия шлифер; вечно се поти; само пет минути, прекарани с нея, са достатъчни, за да успее да ти внуши своето съвършенство, твоето несъвършенство; колко е бедна тя; колко си богат ти; как тя живее в бордей, в който няма нито възглавница, нито легло, нито одеяло, нищо, как душата ѝ е ръждясала от всичките тези несгоди, как е била изхвърлена от училище по време на войната – бедно, озлобено, нещастно създание! Защото на човек му е неприятна не самата тя, а представата за нея, несъмнено съдържаша и много неща, които не са мис Килман; превърнала се в един от онези призраци, с които се бориш нощем; в един от онези призраци, които те възсядат и изсмукват половината от живителната ти кръв, властниците, тираните; защото без съмнение при повторно хвърляне на зара, ако отгоре излезе черното, а не бялото, тя би обикнала мис Килман! Но не на този свят. Не!

И все пак дразни я мисълта, че вътре в нея живее това коравосърдечно чудовище; че чува как пращят клонките и усеща стъпките от копитата в тази задръстена от листа гора, душата; че никога не е напълно довольна, нито напълно спокойна, защото всеки момент звярът може да се размърда, тази омраза, която особено след нейното боледуване я пробожда като шиш в гръбнака; кара я да страда физически, раздруска, разтърсва, изкривява цялото ѝ удоволствие от красотата, от приятелството, от богатството, от това, че е обичана и има прекрасен дом, сякаш наистина съществува някакво чудовище, което гризе корените, сякаш целият този щит от доволство не е нищо друго освен самолюбие! Тази омраза! Глупости, глупости!, мислено извика тя и бутна летящата врата на

цветарския магазин „Мълбери“. Висока, гордо изправена, с лека походка, тя бе посрещната веднага от мис Пим, чието лице приличаше на копче, а ръцете и както винаги бяха яркочервени, сякаш са стояли в студеновата вода заедно с цветята. Имаше какви ли не цветя: лютичета, благовоно секирче, букети люляк и карамфили, купища карамфили.

Имаше рози, имаше перуники. Да, Да – тя вдъхваше сладкия мирис на градинска пръст, докато говореше с мис Пим, която ѝ бе задължена за нейната помощ и я мислеше за добра, защото навремето тя действително бе добра към нея: много добра, но тази година изглежда остаряла, ето сега, както е застанала сред цветята и обръща глава ту към перуниките, ту към розите и кима на люляковите гроздове с притворени очи, и вдишва, след уличния грохот, прелестния аромат, изящната прохлада. Отвори очи – колко свежи и се видяха розите, като дантелено бельо, едва-що взето от пералнята и надпилено в плетени панери; колко тъмни и спретнати бяха червените карамфили, изправили нагоре главици: а благовоното секирче, нацъфтяло по саксиите във виолетово, снежнобяло, бледожълто – сякаш е привечер и момичета в муселинови рокли са излезли да си наберат благовоното секирче и рози в края на великолепния летен ден с неговото почти тъмносиньо небе, с неговите лютичета, карамфили, калии, и е точно между шест и седем часа, когато всяко цвете – роза, карамфил, перуника, люляк – пламти в бяло, виолетово, червено, наситенооранжево; всяко цвете сякаш гори само за себе си, тихо, скромно в сумрачните лехи; а колко обичаше да гледа тя как сивкавобелите нощни пеперуди кръжат над хелиотропа, над вечерните иглики!

И докато вървеше заедно с мис Пим от ваза на ваза, докато избираше, тя си мислеше, глупости, глупости, все по-спокойно и по-спокойно, сякаш цялата тази красота, този аромат, тези цветове, мис Пим, която я харесваше и и се доверяваше, бяха някаква вълна, която я залива и надмогва тази омраза, чудовището, всичко; а самата нея издига нагоре и нагоре, докато изведнъж, ах! на улицата отвън гръмна револвер!

– Господи, тези автомобили – възкликна мис Пим, отиде до витрината, за да погледне, и се върна обратно, усмихвайки се извинително, с букет секирчета в ръце, като че ли самата тя е виновна за тези автомобили, за тези автомобилни гуми.

Силната експлозия, накарала мисис Далауей да подскочи, а мис Пим да отиде до витрината и да се извинява, бе причинена от един автомобил, който се беше ударил в тротоара точно срещу цветарския магазин „Мълбери“. Минувачите, които, разбира се, спряха и се зазяпаха натам, едва успяха да зърнат лицето на някаква изключително важна особа

на фона на гълбовосивата тапицерия, преди една мъжка ръка да дръпне перденцето, така че остана да се вижда само малък квадрат от гълбовосива материя.

И въпреки това веднага плъзнаха слуховете, от средата на Бонд Стрийт до Оксфърд Стрийт по единия тротоар и до парфюмерията „Аткинсън“ по отсрещния понесоха се незримо, нечуто, същи облак, спускащ се бързо, като воал, над планините, обвяха лицата, само миг преди това шумни и подвижни, и наистина им придадоха нещо от спокойствието и неподвижността на облака. Ето, загадката ги бе докоснала е крилото си; те бяха чули гласа на властта; появил се бе духът на благоговението със здраво превързани очи и широко разтворена уста. Но никой не знаеше чие лице са видели.

На Уелския принц, на кралицата, на министър-председателя? Чие бе това лице? Никой не знаеше.

Едгар Дж. Уоткис, нарамил свита на руло оловна тръба, се провикна, разбира се, на смях:

– Култът на министър-председателя.

Септимъс Уорън Смит, който изведнъж установи, че е неспособен да продължи по-нататък, го чу.

Септимъс Уорън Смит, трийстинагодишен, бледен с нос като клон, обут в кафяви обувки, облечен в износено палто, с онзи израз на тревога в лешниковите очи, който тревожи и съвършено непознати хора. Светът е вдигнал камшик; къде ли ще го стовари? Всичко беше в застой. Боботенето на автомобилните двигатели звучеше като неравномерно отекващ в човешката тяло пулс. Слънцето напичаше особено силно, тъй като автомобилът бе спрял пред витрината на цветарницата „Мълбери“; възрастните дами, седнали на втория етаж на omnibusите, разтвориха черните си слънчобрани, само тук-таме с леко щракване се разперваше по някой зелен или червен. Мисис Далауей се приближи до витрината с огромен букет благовонии секирчета в ръце и погледна навън; розовото ѝ лице бе смръщено в почуда. Всички гледаха автомобила. Гледаше и Септимъс. Момчета наскочаха от велосипедите си на земята. Движението по улицата се задръстваше, А автомобилът не мърдаше от мястото си, със спуснати перденца на някакви странни шарка, като дръвчета, така поне ги виждаше Септимъс, и това, че постепенно пред самите му очи всичко се събра около един център, сякаш в очакване да са случи нещо ужасно, ето това го плашеше. Светът се клатушка и трепери, всеки миг може да пламне, само аз преча, мислеше си той. Не гледат ли всички него, не го ли сочат с пръст; дали не е закован на мястото

си, вкоренен в паважа с някаква цел? Но каква?

– Да вървим, Септимъс – каза неговата съпруга, дребна женица с големи очи и жълтеникаво измито лице; италианка.

Но и самата Лукреция не можеше да откъсне очи от автомобила и перденцата с изображения на дръвчета.

Кралицата ли е вътре – кралицата, тръгнала да пазарува?

Шофьорът отвори нещо, друго завъртя, трето затвори и се върна обратно на мястото си.

– Хайде – подкани го Лукреция. Но нейният съпруг, защото те бяха женени от четири, не, вече от пет години, подскочи, сепна се и каза сърдито: „Добре!“, сякаш тя го бе прекъснала.

Хората сигурно забелязват, сигурно виждат. Хората, помисли си тя и огледа тълпата, зяпнала автомобила; англичаните с техните деца, техните коне, техните дрехи, от които тя в известен смисъл се възхищаваше, но сега те бяха „хората“, защото Септимъс бе казал „Ще се самоубия“; какви ужасни думи! Ами ако са го чули? Тя огледа тълпата. Помощ, помощ!, искаше и се да извика към тези деца и жени на касапи. Помощ! А едва миналата есен те двамата със Септимъс стояха на крайбрежната улица, загърнати с една и съща пелерина; Септимъс, вместо да приказва, четеше вестник, тя го издърпа от ръцете му и се изсмя в лицето на стареца, който ги бе видял! Но човек прикрива своята трагедия. Тя трябва да го измъкне оттук и да го заведе в някой парк.

– Да минем отсреща – нареди Лукреция.

Нейно право е да го хване под ръка, но за чувства не можете и да се говори. Той ще и подаде просто един свит лакът, на нея, която е така простодушна, така импулсивна, едва двайсет и четири годишна без никакви приятели в Англия, която напусна Италия заради него.

Автомобилът със спуснатите перденца, потънал в своята непроницаема резервираност, продължи към Пикадили, все така наблюдаван, все така набраздявайки лицата на хората от двете страни на улицата със следите от същото онова благоговение, но към кралицата ли, към принца, към министър-председателя, това никой не знаеше. Само трима души бяха видели лицето и то за секунда. Дори полът бе под въпрос. Ала без никакво съмнение вътре бе разположено някое величие; величието преминаваше, скрито, по Бонд Стрийт, едва на една ръка разстояние от обикновените хорица, които може би за пръв и последен път се намираха толкова близко до английския владетел, до безсмъртния символ на държавата, който ще бъде известен на любознателните познавачи на древността, изследващи отломките на миналото, когато Лондон ще

представлявя само една обрасла в трева пътека, а всички бързащи по тротоара хора в тази петъчна сутрин – разлагачи се кости, в чиято прах се търкалят сватбени халки и златните пломби на безброй развалени зъби. Лицето от автомобила тогава ще бъде известно.

Вероятно е кралицата, мислеше си мисис Далауей на излизане от „Мълбери“ с цветята, кралицата. И за момент се спря на слънце пред магазина, а лицето и придоби израз на безкрайно достолепие, докато автомобилът отмина бавно, със спуснати перденца. Кралицата се отправя към някоя болница; кралицата отива да открие благотворителен базар, това си мислеше Клариса.

Навалицата беше страхотна за този час на деня.

„Лордс“, „Аског“, „Хърлингам“¹⁰, но какво става?, чудеше се тя, защото улицата бе задръстена. Човек не би могъл да си представи нищо по-смешно, по-невероятно от английските буржоа, заели страничните седалки на горните етажи на omnibusите, с пакети и чадъри, да, дори и с кожи в такъв едни ден, мислеше, си тя; и самата кралица трябва да чака, самата кралица не може да мине. Клариса стоеше на единия тротоар на Брук Стрийт, сър Джон Бъкхърст, възрастният съдия – на другия, помежду им се намираше автомобилът (сър Джон бе раздавал правосъдие години наред и обичаше да види добре облечена жена), когато шофьорът, навеждайки се съвсем леко, каза или показа нещо на полицаия, който отдаде чест, вдигна ръка, тръсна глава и omnibusът се отместил встрани, а автомобилът премина. Бавно и безшумно той пое по своя път. Клариса се досети; Клариса, естествено, разбра; тя бе видяла нещо бяло, магическо, кръгло в ръката на лакея, малък диск с гравирани върху него име – чие?, на кралицата, на Уелския принц, на министър-председателя? – което благодарение на своето собствено сияние си освети пътя (Клариса видя как автомобилът се смали и съвсем изчезна), за да блесне тази вечер в Бъкингамския дворец сред канделабри, ярки звезди, рамене с подпънки, Хю Уитбред и неговите колеги, благородниците на Англия. Клариса също даваше прием. Тя се поизпъгна; ето така щеше да застане на горната площадка на стълбището си. Автомобилът замина, но остави след себе си една лека вълничка, която нахлу в магазините за ръкавици, магазините за шапки, шивашките ателиета от двете страни на Бонд Стрийт. В продължение на трийсет секунди всички глави бяха обърнати в една и съща посока – към витрините. Избирайки си ръкавици – какви да бъдат, до лакътя или по-високи, лимоновожълти или бледосиви? –

10. Клуб за игра на поло с игрище. – Бел. пр.

дамите замлъкнаха; преди да довършат изреченията си, нещо се бе случило. Нещо така незначително в отделни моменти, че никой инструмент, дори и толкова точен, та да реагира на удари в Китай, не би могъл да отбележи вибрацията; но като цяло – мощно и въздействащо, защото във всички шапкарски магазини и шивашки ателиета напълно непознати хора се заглеждаха един в друг и си мислеха за загиналите; за националния флаг; за Империята. В една пивница на странична уличка някакъв англичанин от колониите наруга Уиндзър и това доведе до пререкания, счупени халби и всеобща свада, която, колкото и да е странно, стигна чак до ушите на девойките, дете купуваха бяло, украсено с чисто бели панделки бельо за своите сватби. Защото, потъвайки навътре, външното вълнение, породено от преминаващия автомобил, докосна нещо много дълбоко.

След като се плъзна по Пикадили, автомобилът зави по Сейнт Джеймсиз Стрийт. Високи мъже, мъже с яка физика, добре облечени, по фракове и бели нагръдници, е пригладени назад коси, мъже, които по трудноопределими причини стояха зад еркерния прозорец на „Уайтс“¹¹, пъхнали ръце под опашките на фраковете си, и гледаха навън, почувствуваха инстинктивно, че по улицата преминава някакво величие, и бледата светлина на безсмъртното присъствие ги озари така, както бе озарила Клариса Далауей. Те веднага се изпънаха дори още повече и свалила ръцете си, готови, ако се наложи, да придружат своя суверен до дулата на оръдията, както са правили преди тях дедите им. Белите бюстове и малките масички зад тях, покрити с броеве на „Татлър“ и с бутилки газирана вода, сякаш одобряваха това; те сякаш символизираха богатата реколта и провинциалните имения на Англия; и отразяваха нежното бръмчене на мотора, така както стените на акустичния свод отразяват самотния глас, който укрепва и зазвучава по-силно благодарение на мощта на цялата катедрала. Увитата в своя шал Мол Прат, разположена сред цветята си на тротоара, пожела всичко най-хубаво на милото момче (това с положителност е Уелският принц) и би хвърлила букет рози, цената на цяла бира, на Сейнт Джеймсиз Стрийт, ей така, от лекомислие и пълно презрение към беднотията, ако не бе забелязала, че полицаят е вперил поглед в нея, обезкуражавайки лоялността на старата ирландка. Часовите пред двореца Сейнт Джеймс отдадоха чест; полицаят на кралица Александра остана доволен.

Междувременно малка тълпа се бе събрала пред портите на

11. Най-старият клуб на консерваторите в Лондон. – Б. пр.

Бъкингамския дворец. Стояха те, все бедни хора, и чакаха безучастно, но упорито; поглеждаха към самия дворец с неговия развят флаг; към Виктория, която плуваше върху своя пиедестал, възхищаваха се на водоскоците, на мушкатото; насочваха вниманието си първо към един, после към друг от автомобилите по Мал¹², напразно даряваха с чувствата си излезлите на разходка с кола простосмъртни оттегляха почитта си, за да не я изразходват незаслужено, щом този или онзи автомобил отминаше; и през цялото време надаваха ухо за слуховете, изпълнени с трепет при мисълта как кралското величество ги гледа; кралицата кима, принцът отдава чест; при мисълта за божествения живот, който небето е отредило на кралете; за кралските конюшни и дълбоките поклони; за останалата от детството куклена къщичка на кралицата; за принцеса Мери, омъжена за обикновен англичанин; за принца – ах, принца! – който, казват, така поразително приличал на стария крал Едуард, само дето бил много по-слаб. Принцът живее в двореца Сейнт Джеймс; но може би идва тази сутрин да посети майка си. Така каза Сара Блечли с бебето си на ръце, като потропваше с крак, сякаш се намираше пред собствената си камина в Пимлико, без обаче да изпуска от очи Мал, докато погледът на Емили Коутс блуждаеше по прозорците на двореца и тя си мислеше за камериерките, за неизброимите камериерки, за спалните, за неизброимите спални. Тълпата нарастваше – присъедини се възрастен джентълмен с шотландски териер, мъже без занимание. Дребничкият мистър Баули, който държеше стаи в „Олбани“¹³ и бе безчувствен по отношение на много по-важни неща в живота, можеше най-ненадейно, най-неподходящо и твърде дълбоко да се разчувствува от гледки като бедни жени, които чакат да видят кралицата – бедни жени, мили дечица, сирачета, вдовици, войната – уф! – действително се просълзи. Топлият ветрец, който се рееше по Мал между стройните дръвчета, покрай героите от бронз, разлюля някакво знамение в английската гръд на мистър Баули, който повдигна шапката си, когато автомобилът свърна по Мал, задържа я високо над главата си, когато автомобилът наближи, и позволи на бедните майки от Пимлико да се притиснат плътно до него, а самият той остана гордо изправен. Автомобилът ги отмина.

Внезапно мисис Коутс погледна към небето. Шум от аероплан отекна зловещо в ушите на тълпата. Ето го там, над дърветата, откъм

12. Улица в Лондон, която върви покрай Сейнт Джеймсиз Парк и води до Бъкингамския дворец. – Б.пр.

13. Жилищен дом в центъра на Лондон, близо до Кралската академия на изкуствата, в който се дават стаи под наем на високи цени и за отбрани хора. – Б. пр.

задната му част излиза бял дим, къдри се, суче се, всъщност пише нещо!, изписва букви върху небето! Всички погледнаха нагоре.

Аеропланът се спусна право надолу, после отново се издигна, нарисува фигура, полетя стремително, пропадна, издигна се, но каквото и да правеше, накъдето и да отидеше, подире му пърхаше набръчкана ивица гъст бял дим, която се къдреше и усукваше на небето, изписвайки букви. Но кои букви? Дали беше „А“ или „С“, а после „Л“? Те се задържаха само за миг, после се раздвижваха, размазваха се и изчезваха в небето, а аеропланът се стрелваше по-нататък и отново върху чистото небесно пространство започваше да пише може би „К“, „Е“, „И“?

– „Блаксо“ – произнесе мисис Коутс с напрегнат, страхопочтителен глас, зяпнала право нагоре; нагоре зяпаше и бебето в ръцете ѝ, неподвижно и цялото бяло.

– „Криймо“ – прошепна мисис Блечли като лунатичка.

Мистър Баули, чиято шапка не помръдваше в протегнатата му ръка, се взираше право нагоре. По цялото протежение на Мал хората стояха неподвижно и гледаха към небето. И докато гледаха, всичко наоколо утихна, ято чайки прекоси небето, първо водачката, подире ѝ другите, и в тази изключителна тишина, в това безмълвие и белота, в тази безукорна чистота камбаните удариха единайсет пъти, а после звукът постепенно заглъхна там горе, при чайките.

Аеропланът се обръщаше, стрелваше се, внезапно се спускаше накъдето пожелаеше, бързо, свободно, като кяккьор...

– Това е „Е“ – каза мисис Блечли. или като балерина... [???

– Пише „фондан“ – промърмори мистър Баули...

(автомобилът влезе през портите, без никой да го погледне)...

... и преставайки да изпуска дим, отлетя надалеч-надалеч, а димът се разнесе и се струпа около големите бели форми на облаците.

Отиде си, скри се зад облаците. Не се чуваше звук. Облаците, към които се бяха прилепили буквите „Е“, „Ж“ или „Л“, се движеха волно, сякаш предопределени да прекосят света от запад из изток с някаква изключително важна мисия, която никога нямаше да бъде разкрита, но все пак си беше изключително важна мисия. И изведнъж, подобно на влак, който излиза от тунел, аеропланът отново изскочи от облаците, шумът засттърга слуха на хората по Мал в Грийн Парк, на Пикадили, на Риджънт Стрийт, в Риджънтс Парк, ивицата дим се извиваше подире му, той пропадеше, отново се издигаше и пишеше буквите една подир друга – но коя дума изписваше?

Лукреция Уорън Смит, седнала до съпруга си в Риджънтс Парк, на

Широката алея, погледна нагоре.

– Септимъс, виж, погледни! – извика тя. Защото доктор Холмс ѝ бе препоръчал да събужда у съпруга си (на когото му няма нищо сериозно, само дето е малко потиснат) интерес към околните неща. Ето, помисли си Септимъс, като погледна нагоре, те ми сигнализират. Действително не с истински думи; тоест той засега не може да разчете езика им; но всичко е напълно ясно, каква красота, каква изящна красота, и сълзи изпълниха очите му, вторачени в думите от дим, които чезнеха и се сливаха с небето и в своето неуморимо милосърдие и приветлива доброта го даряваха с образци на невъобразима красота и го известяваха за намерението си да му доставят още красота, много красота, и то за нищо, завинаги, само заради това че гледа! Сълзите се стичаха по бузите му. Пише „фондан“; рекламират фонданови бонбони, така каза на Реция една бавачка. Двете заедно започнаха да сричат: „Ф... о... н... д...“

– К... р... – продължи бавачката и Септимъс я чу да произнася: „Ка Ер“, съвсем близо до ухото му, басово, тихо, като орган, но с една рязка нотка в гласа, като при свирнята на щуреца, от която го побиха приятни тръпки и която изпрати звуците на вълни към мозъка му, където те се сблъскаха и се разбиха. Какво великолепно откритие – че при определени атмосферни условия (трябва да мислим научно, преди всичко научно) човешкият глас може да събужда дърветата за живот! За щастие Реция отпусна тежко ръката си върху коляното му, така че го притисна към земята, прикова го, иначе би полудял от вълнението да наблюдава как брястовете се издигат и падат, издигат и падат, а листата им блестят и цветът им ту избледнява, ту се насища от синьо до зеленото на прозрачна вълна, като пера върху конски глави или върху дамски шапки, така гордо се издигаха и падаха, така великолепно.

Но той няма да полудее. Ще затвори очи; няма да гледа нищо повече.

Ала те му махаха; листата бяха живи; дърветата бяха живи. И тъй като листата бяха свързани чрез милиони фибри със собственото му тяло, седнало на стола, те поклащаха и него – нагоре-надолу; когато клонът се протегна, той направи същото. Врабчетата които пърхаха, издигаха се и падаха като безредни струи на фонтан, допълваха картината – синьо-бяла, прорязана с черни клони. Звуците се свързваха в търсена хармония; интервалите помежду им бяха не по-малко съществени от самите тях. Проплака дете. Съвсем закономерно някъде в далечината прозвуча рог. Всичко това, взето заедно, означаваше зараждането на нова религия ...

– Септимъс! – извика Реция.

Той трепна рязко. Хората сигурно са забелязали.

– Ще се разходя до фонтана и ще се върна – каза тя.

Защото повече не можеше да издържа, Доктор Холмс нека си разпавя, че му нямало нищо. Далеч по-добре би било да умре! Тя не може да седи до него, когато той се взира така и не я вижда; тогава всичко започва да ѝ се струва ужасно: небето и дърветата, децата, които играят, влачат колички, надуват свирки падат на земята; всичко става ужасно. Не, той няма да се самоубие; а тя няма с кого да споделя. „Септимъс е много зает с работа“, само това можеше да каже на собствената си майка. Любовта те прави самотен, мислеше си тя. Няма с кого да споделя, вече не и със Септимъс, и като се извърна иззад, го видя седнал сам на стола, облечен в износеното си палто, вторачен пред себе си. Мъж, който казва, че ще се самоубие, е страхливец, но Септимъс е участвувал във войната; той е смел, ала това вече не е Септимъс. Тя си слага дантелената якичка. Слага си новата шапка, а той така и не забелязва; и е щастлив без нея. А тя, тя не може да бъде щастлива без него! Не може! Той е егост. Такива са мъжете. Защото не е болен. Доктор Холмс каза, че му няма нищо. Тя протегна ръката си напред. Ето! Халката ѝ се изхлузва – толкова с отслабнала. Така страда, а няма с кого да сподели.

Далече е Италия, и белите къщи, и стаята, в която сестрите ѝ седят и шият шапки, и улиците, изпълнени вечер с хора, които се разхождат, смеят се високо и въобще не са такива едни полуживи като англичаните, които седят стгушени в градинските столове пред някое грозно цвете, забодено в саксия!

– Да видите само градините в Милано – каза тя гласно. Но на кого?

Нямаше никой. Думите ѝ заглъхнаха и изчезнаха.

Така изчезва фойерверк. Неговите искри, прорязали си път в нощта, отстъпват пред нея, спуска се мракът, залива очертанята на къщите и кулите; суровите форми на хълмовете се смекчават и потъват в него. Но макар и невидими, те изпълват нощта; останали без цвят; без прозорци, те съществуват още по-категорично и внушават онова, което ярката дневна светлина не може да предаде – страховете и напрежението на неща, струпани наедно в мрака; скупчени в мрака; лишени от облекчението, което носи зората, когато просветли стените до сиво и бяло, когато очертае прозорците, вдигне мъглата от полетата, покаже кротко пасящите червено-кафяви крави и всичко пак се разкрие пред очите ни; отново съществува. Аз съм сама; Аз съм сама!, извика тя край фонтана в Риджънтс Парк (вторачена в Индица и неговия кръст) и така както в

полунощ, когато границите се заличат, страната вероятно възвръща някогашния си облик, става такава, каквато са видели римляните, пристигайки тук, обгърната в мъгла, с планини без имена и реки, които се извивали кой знае накъде – такъв бе нейният мрак; когато изведнъж – отпреде ѝ сякаш изникна скала и тя застана върху нея – си каза, че е негова съпруга, че са се оженили преди години в Милано, негова съпруга е и никога, никога няма да разкрие, че той е луд! Обърна се и скалата пропадна; надолу-надолу, а заедно с нея и тя. Защото него го нямаше, отишъл е, помисли си Реция, да се самоубие, както често бе заплашвал, да се хвърли под някоя кола! Но не; там е; седи все така сам на стола си, в своето износено палто, с кръстосани крака, гледа право напред и говори на глас.

Хората не бива да сечат дърветата. Има бог. (Той записваше подобни открития върху гърба на плик за писма.) Промени света. Никой не убива от омраза. Разкрий това на другите (той си го записа). И зачака, Ослуша се. Едно врабче кацна на оградата насреща и четири-пет пъти изчурулика „Септимъс, Септимъс“, после продължи да извлича от гърлото си ноти, да пее с гръцки думи своята свежа и пронизителна песен за това, че няма престъпление, друго врабче взе да му приглася и двете заедно запяха проточено и пронизително, с гръцки думи, измежду дърветата в поляната на живота отвъд реката, където се разхождат мъртвите, за това, че няма смърт.

Ето я ръката му; ето там са мъртвите. Нещо бяло се трупа зад оградата насреща. Но той не смее да погледне. Зад оградата е Евънс!

– Какво казваш? – неочаквано попита Реция и седна на стола до него.

Пак се намеси! Винаги се намесва. Далеч от хората – трябва да отидат далеч от хората, каза той (скачайки), веднага, ето там, на столовете под онова дърво, където издължената форма на парка се простираше като парче зелен плат под таван от синкаворозов дим, а отзад, в далечината, се издигаше укрепление от къщи с неправилни форми, забулени в дим; където уличното движение боботеше в кръг, а вдясно сивкаво-кафеникави животни протягаха дълги шии над оградата на зоологическата градина, лаеха, виеха. И така, те седнаха под дървото.

– Погледни – замоли го тя и му посочи групичка момчета, които носеха бухалки за крикет; едното влачеше крак, завърташе го около петата си, после пак го влачеше, сякаш беше клоун в мюзикхол.

– Погледни – молеше го тя, защото доктор Холмс и беше казал да привлича вниманието му към неща от действителността, беше казал, че

той трябва да ходи на музикал, да играе крикет – ето това е спорт за него, каза доктор Холмс, приятен спорт, на открито, това е спортът за нейния съпруг.

– Погледни – повтори тя.

Погледни, молеше го незримо, гласът, който разговаряше напоследък с него, най-великият представител на човечеството. Септимъс, отнет от живота и предаден на смъртта, господът бог, който бе дошъл да обнови обществото, който лежеше като покривало, като снежна покривка, застрашавана само от слънцето, навеки неразрушим, страдащ навеки, изкупителната жертва всевечният страдалец; но не, той не иска всичко това; простена и отмахна с ръка от себе си това всевечно страдание, тази всевечна самота.

– Погледни – повтори тя, защото той не биваше да си говори на глас, когато са навън. – Хайде, погледни – молеше го.

Но какво да погледне? Няколко овце. И нищо повече.

– Къде е подземната станция „Риджънтс Парк“ – биха ли могли да й кажат къде е станцията „Риджънтс Парк“ – запита Мейзи Джонсън. Тя бе пристигнала от Единбург само преди два дни.

– Не оттук – ето натам! – извика Реция, като я отпрати с жест, да не би да види Септимъс. Тези двамата изглеждат много странно, помисли си Мейзи Джонсън. Всичко й изглеждаше много странно. Озовала се за първи път в Лондон, дошла бе да работи в магазина на чичо си на Ледънхол Стрийт, тя бе излязла тази сутрин да се поразходи в Риджънтс Парк и онази двойка на столовете направо я стъписа; младата жена приличаше на чужденка, а мъжът изглеждаше така странно; тъй че дори когато остарееше, все още щеше да си спомня, в паметта й все още щеше да се откроява как през една прекрасна лятна сутрин преди петдесет години се е разхождала в Риджънтс Парк.

Защото тя бе само на деветнайсет и най-после й се бе удало да дойде в Лондон; но колко странно бе всичко, тези двамата, които бе помолила да я упътят, жената как само трепна и махна с ръка, а мъжът – той изглеждаше крайно особен; вероятно се караха; вероятно се разделяха завинаги; имаше нещо, това й беше ясно; а и всичките тези хора (защото тя се бе върнала на Широката алея), каменните саксии, изкуствено подредените цветя, възрастните мъже и жени; повечето от тях инвалиди в колички – всичко това в сравнение с Единбург й изглеждаше толкова странно. И Мейзи Джонсън, сливайки се с тази бавно движеща се разсеяно зяпаща, галена от вятъра тълпа – катерички с наперени опашки, които скачаха по дърветата врабчета, които ровеха за трохи, кучета, които

душеха оградите, душеха се едно друго, докато мекият топъл ветрец ги обливаше и придаваше някакво любопитство на неподвижно вторачени-ния, безизразен поглед, с който те възприемаха живота, – Мейзи Джонсън замалко да извика „Ау!“ (защото онзи млад мъж на стола направо я стъписа. Имаше нещо, това ѝ беше ясно)

Ужас! ужас!, искаше да извика тя. (Бе оставила близките си, а те я предупреждаваха какво ще стане.)

Защо ли не си седях вкъщи?, мислено извика тя като търкаше длан около една от железните топки на оградата.

Това момиче, каза си мисис Демпстър (която събираше корички за катеричките и често изяждаше обяда си в Риджънтс Парк), не знае още нищо; а според нея човек трябва да е умерен в очакванията си, да не иска нито много, нито малко. Пърси пиеше. По-добре е все пак да имаш син, мислеше си мисис Демпстър. Животът ѝ бе донесъл много несгоди и сега, като гледаше това момиче, не можеше да не се усмихне. Ти ще се омъжиш, защото си хубавичка, мислеше си мисис Демпстър. Ще се омъжиш, мислеше си тя, и тогава ще разбереш. Готвене и прочие. Всеки мъж си има навици.

Но дали аз щях да си избира да живея така, ако бях знаела, мислеше си мисис Демпстър и ѝ се прииска да прошепне някоя и друга дума на Мейзи Джонсън; да усети върху сбръчканото си, старо, отпуснато като торба лице целувката на състраданието. Защото изкарах един труден живот, мислеше си мисис Демпстър. Какво ли не му бе дала? Мечти; външност; краката си дори. (Тя притисна едно до друго изпъкналите кокалести колене под полата си.)

Мечти, мислеше си саркастично. Всичко това са глупости, мила моя. Защото, като си помисли човек, животът с яденето, пиенето и ухажването, с добрите дни и лошите дни далеч не е застлан само с рози и въпреки това, честно казано, Кари Демпстър нямаше никакво желание да размени съдбата си с която и да било друга жена от Кентиш Таун! Само молеше за състрадание. Състрадание за повехналите мечти. И тъкмо състрадание искаше тя от Мейзи Джонсън, застанала край лехите със зюмбюли.

А сега пък този аероплан! Не беше ли копняла мисис Демпстър да види чужди земи? Тя имаше един племник, мисионер. Аеропланът се издигаше, после стрелваше надолу. Тя обичаше да влиза навътре в морето при Маргейт, не чак толкова, че да не се вижда сушата, но не можеше да понася жени, които се страхуват от водата. Аеропланът се издигаше, после се спускаше. Сякаш вътрешностите ѝ се преобръщаха. Хайде

пак нагоре. Пилотът е някой симпатичен млад мъж, предположи мисис Демпстър, колко надалеч отиде колко бързо, ето, почти се изгуби, надалеч, надалеч отлетя аеропланът: издигна се над Гринуич и мачтите на корабите; над малкото островче от сиви църкви; над катедралата „Сейнт Пол“ и другите сгради, докато Лондон отдолу се оказа заобиколен от обширни поля и тъмнокафяви гори, в които подскачаха дръзки дроздове, бързо се оглеждаха и току си грабваха по охлювче, а после го хласваха в някой камък, веднъж, два пъти, три пъти.

Надалеч отлетя аеропланът, надалеч и все по-надалеч, докато се превърна в блеснала искра; в блян; средоточие; символ (така му се струваше на мистър Бенгли, докато изравняваше енергично своето парче земя в Гринуич) на човешката душа; на човешкия стремеж, мислеше си мистър Бенгли, завивайки около кедровото дърво, да излезе извън тялото си, отвъд дома си, посредством мисълта, Айнщайн, теориите, математиката, Менделеевата таблица – а аеропланът отлиташе все по-надалеч.

Сетне, докато един болнав на вид, невзрачен човечец с кожена чанта стоеше на стъпалата пред „Сейнт Пол“ и се колебаеше дали да влезе, защото какъв балсам за душата предлага катедралата, какво гостоприемство, колко много надгробни плочи с развети над тях знамена, знаци за победи, но не над войски, мислеше си той, а над това мъчително търсене на истината, заради което в момента аз съм наникъде, и нещо повече, катедралата предоставя среда, мислеше си той, кани те да станеш член на едно общество; велики хора се числят към него; мъченици са умирали за него; защо да не вляза, мислеше си той, защо да не поставя тази натъпкана с памфлети кожена чанта пред олтара, пред кръста, символ на нещо, което се е извисило над търсенето и домогването, и словесните престрелки и се е превърнало в дух, безтелесен, призрак, защо да не вляза?, мислеше си той и докато се колебаеше, ето че аеропланът прелетя над Лъдгейт Съркъс.

Колко странно; летеше беззвучно. Не се чуваше нищо друго освен шума от уличното движение. Приличаше на неуправляван, сякаш се движеше сам, по собствена воля. И изведнъж откъм задната му част взе да се къдри бял дим, нагоре, право нагоре, като обхванат от екстаз, от истински възторг, заизвива се и започна да пише „Ф“, после „О“, после „Н“ ...

– Какво толкова гледат! – каза Клариса Далауей на прислужницата си, която ѝ отвори вратата.

Във вестибюла беше студено като в подземие на църква. Мисис Далауей повдигна ръка към очите си и щом Луси, прошумолявайки с

роклята си, затвори вратата, тя се почувствува като монахиня, която се е оттеглила от света и усеща допира на познатите покривала, чува стародавните молитви. Готвачката подсвиркваше в кухнята. Чуваше се тракането на пишеща машина. Това е нейният живот; и като сведе глава над масичката във вестибула, се поклони пред божествената власт, почувствува се щастлива и пречистена; взе бележника за записване на телефонните обаждания и си каза, че именно мигове като този са пъпките в върху дървото на живота, цветята на мрака, мислеше си тя (сякаш някаква красива роза бе разцъфтяла само за нейните очи); ни най-малко не вярваше в бога; но все пак, мислеше си, докато вземаше бележника, тя трябва да е благодарна и да се отплаща на прислугата, на кучетата и канарчетата и най-вече на Ричард, нейния съпруг, който е основата на всичко – на веселите звуци, на „зелените светлини“, дори на готвачката, която си подсвирква, защото мисис Уокър е ирландка и по цял ден си подсвирква – трябва да им се отплаща, черпейки от този таен запас от редки мигове, мислеше си тя, докато вземаше бележника, а Луси стоеше до нея и се опитваше да ѝ обясни, че:

– Госпожо, мистър Далауей ...

Клариса прочете в бележника: „Лейди Брутън желае да знае дали мистър Далауей ще обядва у нея днес.“

– Госпожо, мистър Далауей ми каза да ви предам че няма да обядва вкъщи.

– О, жалко! – възкликна мисис Далауей и Луси сподели (както и се очакваше от нея) Кларисиното съжаление (макар не и болката); долови намека; каза си, ето каква е любовта у аристокрацията; представи си в розова светлина своето собствено бъдеще; пое слънчобрана на мисис Далауей така, сякаш бе свещено оръжие, захвърлено от някоя богиня след нейната достойна проява на бойното поле, и го положи в поставката за чадъри.

– Не бой се вече – каза Клариса. Не бой се вече от летния зной; защото ударът, задето лейди Брутън е поканила Ричард на обяд сам, разтърси спокойствието на нейния миг – така ударът от загребващото весло разтърсва водораслото, заловено за дъното на реката; тя се разстрои, това я разтърси.

Милисът Брутън, чиито обеди, казват, били изключително интересни, не я бе поканила. Никаква просташка ревност не би могла да я отдалечи от Ричард.

Но тя се страхуваше от самото време; по лицето на лейди Брутън, сякаш то бе циферблат, изсечен върху безчувствен камък, можеше да

прочете как си отива животът; как година след година нейният дял намалява; как остатъкът вече няма способността да се разтяга, да поема цвета, солта, нюансите на живота както на младини, когато тя имаше чувството, че изпълва стаята, в която е влязла, когато, заставайки за миг на прага на своя салон, изпитваше някаква особена напрегнатост, като плувец, преди да скочи в морето, което тъмнее и сиветлее под него, а вълните прииждат и стихват още преди да се разбият, само леко набръчкват повърхността си и оставят ивица от пяна и бисери по водораслите. Постави бележника върху масичката във вестибюла. Тръгна бавно нагоре по стълбите, като се придържаше с ръце за парапета, сякаш току-що напускаше прием, на който ту една, ту друга нейна приятелка бе отразявала като огледало собственото ѝ лице, собствения ѝ глас; бе затворила вратата и бе постояла за миг отвън – самотна фигура, изправена пред ужасяващата нощ или по-точно пред напрегнатия взор на тази делова юнска утрин; смекчен за някои от пламъка на розите, но само за някои, тя усети това, когато се спря до отворения прозорец на стълбището, през който влизаше тракането на щорите, лаят на кучетата, влиза, помисли си тя, изведнъж почувствувала се смалена, остаряла, съсухрена, кипещт, нарастването, разцъфването на деня навън, вън от прозореца, вън от нейните тяло и мозък, които сега ѝ изневеряваха, тъй като лейди Бругън, чиито обеда, казват, били изключително интересни, не я бе поканила.

Като монахиня, която се оттегля от света, или като дете, което изследва някаква кула, тя се качи горе поспря до прозореца, влезе в банята. Зелен линолеум и капещ кран. Пустота в сърцевината на живота; таванска стая. Жените трябва да свалят красивите си дрехи. По пладне те трябва да се събличат. Тя прободе игленика и положи жълтата си шапка с пера върху леглото. Чистите чаршафи бяха силно опънати от край до край като широка бяла лента, леглото ѝ щеше да става все по-тясно и по-тясно. Свещта бе изгоряла дополовина, защото снощи се бе зачела в мемоарите на барон Марбо¹⁴. Бе чела до късно за отстъплението от Москва. Парламентът заседаваше дълго и Ричард смяташе, че сега, след нейното боледуване, сънят ѝ не бива да бъде смущаван. А и тя предпочиташе да си чете за отстъплението от Москва. Той го знаеше. И тъй, стаята бе таванска; леглото – тясно и когато лежеше на него и четеше, защото имаше лош сън, тя не можеше да прогони усещането за девственост, запазена, макар и да бе родила дете, прилепнала към нея като чаршаф.

14. Жан-Батист Марбо (1782–1854) – френски генерал. – Б. пр.

Обаятелна като момиче, по-късно тя имаше моменти, в които биваше завладявана от този студен дух, и тогава Ричард я виждаше в друга светлина – както например край реката в гората при Кливдън. Или после в Константинопол, а и другаде. Знаеше какво ѝ липсва. Не беше нито красота, нито ум. Беше нещо основно, всепроникващо; нещо, което набръчква повърхността и стопля студения контакт между мъжа и жената или между жените. Макар че това тя не можеше да си представи съвсем ясно. Мисълта за него и бе неприятна; изпитваше скрупули, дошли един господ знае откъде или, както сама чувствуваше, изпратени от природата (която винаги е така мъдра); и въпреки това случвало ѝ се бе, когато някоя жена, не момиче, а именно жена, ѝ се доверява, плещи ѝ дори глупости, да попадне под нейното очарование. Дали от състрадание, дали заради красотата ѝ, дали защото тя самата обикновено бе по-възрастна от нея, или заради някаква случайна дреболия – лек аромат или цигулка откъм съседите (така странно е въздействието на звуците в дадени моменти), без съмнение усещаше тогава онова чувство, което биха изпитали мъжете. Само за миг; но то бе достатъчно. Беше като внезапно откровение, като изчервяване, което човек се опитва да възпре, ала не успява и накрая му се покорява, предава се напълно и замира в очакване, тогава животът го настига и той остава поразен от неговата значимост, възхитен от неговата красота, която разпуква тънката си черупка и руква навън, за да облекчи болките и раните. Тъкмо този единствен миг ѝ носеше просветление, като ярка светлина, като фитил, запален в чашката на минзухар; тъкмо тогава усещаше, че започва да прониква в скрития смисъл на нещата. Но ето че близкото отново се отдалечаваше, контрастът се размазваше. Край, край на мига. Тези мигове (включително и с жени) бяха пълната противоположност на нейното легло (сега когато полагаше отгоре му шапката си), на барон Марбо и дополовина изгорялата свещ. Лежи будна, подът скърца; осветената къща изведнъж потъва в мрак; ако вдигне глава, ще чуе как щраква бравата, повдигната много внимателно от Ричард, който изкачва стълбите по чорапи, изпуска термофора и изругава. Колко смешно ѝ става винаги!

Възможно ли е влюбването между жени?, мислеше си тя, докато си прибираше палтото. Например Сали Ситън, какви бяха нейните отношения със Сали Ситън навремето? Не означаваха ли те все пак любов?

Тя седеше на пода – това бе първото ѝ впечатление от Сали – седеше на пода, обвила колене с ръце, и пушеше цигара. Къде ли беше това? У Манингови? У Кинлок-Джоунсови? Във всеки случай някъде на гости (не беше сигурна у кого), защото си спомняше ясно, че попита мъжа, с

когого бе отишла там: „Коя е тази?“ И той ѝ бе обяснил, казал ѝ бе, че родителите на Сали не се разбирали (как я поразих това – че нечии родители могат да се карат помежду си). Но през цялата вечер не свали очи от Сали. Беше необикновено красива, от онзи тип, който тя най-много харесваше – мургава, с големи очи, и притежаваше едно качество, на което, тъй като сама го нямаше, винаги бе завиждала – пълна непринуденост, сякаш можеше да каже всичко, да направи всичко; качество, много по-често срещано у чужденките, отколкото у англичанките.

Сали казваше, че в жилите ѝ тече френска кръв, нейна прабаба била в двора на Мария-Антоанета, била екзекутирана, от нея останал един пръстен с рубин. Май още същото онова лято тя дойде да им гостува в Бъртън, пристигна съвсем неочаквано, късно, след вечеря, без пукнато пени в джоба си, за изумление на бедната леля Хелена, която не можа никога да ѝ го прости. У тях вкъщи станал страхотен скандал. Наистина дойде в дома им без нито едно пени – заложила някаква брошка, за да събере пари за път. Избягала, без да се замисли, в пристъп на гняв. Цяла нощ двете останаха будни и разговаряха. Именно Сали първа я накара да почувствува колко защитен е животът ѝ в Бъртън. Тя не знаеше нищо за секса, нищо за социалните проблеми. Веднъж бе видяла как един старец падна мъртъв наред нивата си, беше виждала току-що отелени крави. Но леля Хелена не обичаше да се дискутира по никакви въпроси (когато Сали ѝ даде Уилям Морис, трябваше да го завие в амбалажна хартия). Седяха с часове в стаята и на горния етаж на къщата и разговаряха за живота и за това как двете ще преобразят света. Възнамеряваха да основат дружество за премахване на частната собственост и дори написаха писма, но така и не ги разпратиха. Разбира се това бяха идеи на Сали, но много скоро и самата тя се запали, четеше Платон в леглото си преди закуска, четеше Морис, четеше Шели.

Сали притежаваше изумителни качества – въздействена сила, талант, индивидуалност. Какво правеше например с цветята! В Бъртън винаги поставяха на масата грозновати вазички с цветя. Сали излизаше в градината, набираше ружи, далии – всякакви цветя, които никога не бяха съчетавали заедно в букети, – откъсваше цветовете им и ги пускаше да плуват в купи с вода. Ефектът беше невероятен – вечерящ, озарен от залеза. (Разбира се, леля Хелена смяташе, че е много лошо да се отнасяш така с цветята.) Веднъж тя си бе забравила гъбата и притича гола по коридора. Елън Аткинс, намръщената стара камериерка, веднага се размърмори: „Ами ако някой от господата я беше видял!“ Тя наистина шокираше хората. Била немарлива, казваше баща и.

Странно, като си помислеше колко чисто, колко честно бе чувство-то ѝ към Сали. То не приличаше на чувството, което жената изпитва към мъжа. Беше съвършено безкористно и освен това притежаваше една специфика, характерна само за отношенията между жени, между едва-що съзрели жени. В него имаше нещо покровителствено, от нейна страна; произтичаше от усещането, че двете са свързани в някакъв съюз, от предугаждането, че нещо ще ги раздели (винаги говореха за женитбата като за истинска катастрофа), и отгук идваше това рицарско, покровителствено чувство, което бе много по-силно у нея, отколкото у Сали. А по онова време Сали бе съвършено безразсъдна, вършеше какви ли не щуротии ей така, за да се покаже: караше колело по парапета на терасата; пушеше пури. Държеше се абсурдно, направо абсурдно. Но беше така неотразимо очарователна, за нея поне; спомняше си как се спря веднъж наред мансардната си стая, с термофора в ръце, и за повтаря на глас: „Тя е под същия този покрив... Тя е под същия този покрив!“ Не, сега тези думи не означават нищо. Тя не може да усети отзвук от предишните си чувства. Но си спомня как се вцепеняваше от вълнение, как срещаше костта си почти в екстаз (сега, като свали фуркетите, като ги постави върху тоалетната масичка, като започна да разресва косата си, у нея взе да се възвръща онова някогашно усещане), как враните се рееха нагоре-надолу в розовия сумрак, как се обличаше и слизаше по стълбите, как си мислеше, когато минаваше по коридора: „О, смърт, ако си близка, сега е точно време да ме грабнеш.“¹⁵ Ето такива чувства я вълнуваха – като чувствата на Отело, също толкова силни, убедена бе, колкото Шекспир е смятал, че трябва да изпитва Отело, и всичко това само защото, облечена в бяло, отиваше да се срещне със Сали Ситън на вечеря! Роклята ѝ беше от розов газ – възможно ли е да е бяло така? Във всеки случай изглеждаше блестяща и въздушна като птица или балон, долетял отнякъде и закачил се за миг за клоните на къпина. Но когато човек е влюбен (а какво друго бе това, ако не любов?), нищо не е така чудно, както пълното безразличие на другите хора. Леля Хелена просто тръгна да се разхожда след вечеря; баща ѝ се зачете във вестника. Много възможно Питър Уолш да е бил тогава у тях, както и старата мис Къмингс; Джоузеф Брайткопф обаче с положителност беше, тъй като всяко лято горкият старец прекарваше седмици наред в дома им, правеше се че уж двамата с нея четат немски, но всъщност свиреше на пиано и

15. Уилям Шекспир, „Отело“, II действие, I сцена. Превод Валери Петров, ДИ „Народна култура“, 1973. – Б. пр.

пееше Брамс, без да има никакъв глас. Всичко това нямаше значение за Сали. Тя стоеше до камината и говореше с онзи свой красив глас, който звучеше като милувка, говореше на баща ѝ и той мимо волята си (така и не можа да ѝ прости, защото бе оставила една от неговите книги – беше ѝ я дал да я прочете – да се намокри на терасата) вече бе започнал да я харесва, когато тя ненадейно извика: „Безобразие е да седим вътре!“, и всички излязоха на терасата, а оттам – в градината. Питър Уолш и Джоузеф Брайткопф се разприказваха за Вагнер. Те двете със Сали поизостанаха. И тогава, тъкмо когато минаваха покрай една каменна саксия с цветя, настъпи най-драгоценният миг в целия ѝ живот. Сали се спря, откъсна едно цвете и я целуна по устните. Сякаш целият свят се преобърна с главата надолу! Другите изчезнаха; Тя бе сама със Сали. Имаше усещането, че е получила подарък, добре увит, и са ѝ казали да го пази така, да не го поглежда – диамант, нещо безкрайно ценно, добре увито, но докато се разхождаха (нагоре-надолу, нагоре-надолу), тя бе надзърнала да го види или пък сиянието му бе проникнало през опаковката, какво откровение, какъв екстаз! И тъкмо в този момент старият Джоузеф и Питър изникнаха пред тях.

– Звездите ли съзерцавате? – попита Питър.

Все едно, че се блъсна на тъмно в гранитна стена! Отвратително, ужасно!

Не заради самата нея. Тя усещаше колко зле започва да се отнася той със Сали; усещаше неговата враждебност, неговата ревност; неговото намерение да попречи на тяхната дружба. Всичко това видя в миг, като да бе блеснала светкавица; видя и колко достойно се държа Сали (никога не ѝ се бе възхищавала толкова много!), как не се остави да бъде победена. Тя се засмя, после накара стария Джоузеф да ѝ каже имената на звездите, което той винаги правеше с удоволствие и напълно сериозно. Стоеше и слушаше. Чу имената на звездите.

– Какъв ужас! – промърмори тя сама на себе си, сякаш през цялото време бе знаела, че нещо ще прекрати, ще вгорчи този неин щастлив миг.

И все пак колко много дължеше на Питър Уолш. Кой знае е защо, винаги когато си мислеше за него, тя си спомняше за техните спорове – може би защото така и се искаше да получава неговото одобрение. Дължеше му думи като „сентиментален“, „цивилизован“; те ѝ идваха наум всеки божи ден, сякаш той я закриляше. Тази книга е сентиментална; онова отношение към живота е сентиментално. „Сентиментална“ вероятно е и самата тя, за да си спомня за миналото. Какво ли ще си помисли

той, питаше се тя, когато се върне? Че е остаряла? Дали ще го каже, или тя сама ще долови как той си мисли, че е остаряла? Вярно е. След болестта си тя почти напълно бе побеляла.

Поставяйки брошката върху масата, тя усети внезапен спазъм, сякаш, докато се бе замечтала, някакви ледени нокти бяха успели да се впият в тялото ѝ.

Още не е стара. Едва е навлязла в петдесет и втората си година. Месеци и месеци от тази година още не са покътнати. Юни, юли, август! Те почти всичките са още неначенати и сякаш забързала да улови падаща капка, Клариса (отивайки до тоалетната масичка) се гмурна в самото ядро на мига, прикова го на място – мига от тази юнска утрин, която носеше върху себе си отпечатъка на всички други утрини, – като видя отново огледалото, тоалетната масичка и всичките шишенца отгоре ѝ, като събра цялото си същество в един фокус (щом се погледна в огледалото), като съзря деликатното розово лице на жената, която тази вечер щеше да дава прием; на Клариса Далауей; на себе си. Колко милиони пъти бе наблюдавала лицето си и винаги правеше същата едва доловима гримаса. Погледнеше ли се в огледалото, тя присвиваше устни. За да придаде характер на лицето си. Самата тя беше такава – с характер; остър като стрела; точен. Такава беше, когато някакво усилие, някаква необходимост да бъде това, което е, свиваше цялата ѝ същност в едно; само тя знаеше колко различна ставаше тогава, колко друга, как се трансформираше, само за пред света, в един-единствен център, в един диамант, в жена, озарила като сияние не един мрачен живот, превърнала салона си в място за срещи, в убежище, където очевидно се приютяваха самотните; тя бе помагала на млади хора, които и бяха благодарни; опитвала се бе винаги да бъде такава, без да показва другите страни на своята личност – грешките, ревността, суетността, подозрителността, онова, което изпита сега, задето лейди Брутън не я бе поканила на обяд; и което, мислеше си тя (когато най-сетне се зае да разресва косата си); е крайно недостойно! Да, а къде ли ѝ е роклята?

Вечерните ѝ рокли висяха, закачени в шкафа. Клариса потопаи ръката си в мекотата, внимателно откачи зелената рокля и я отнесе до прозореца. Беше скъсана.

Някой ѝ бе настъпил полата. На приема в посолството бе усетила, че наборът в талията се разпра. При изкуствена светлина зеленото лъщеше, но сега, на слънцето, изглеждаше избеляло. Сама ще си я оправи. Прислужничките ѝ са твърде заети. Нея ще облече довечера. Ще си вземе копринените конци, ножиците, тъ... как се казваше? напръстника,

разбира се, и ще ги занесе долу в салона, защото има освен това да пише писма, а и трябва да следи дали всичко върви в общи линии добре.

Странно, помисли си тя, като поспря на стълбищната площадка, превърнала се изведнъж в същия онзи диамант, в онази единна личност, странно как господарката познава състоянието, духа на своя дом! Слабодоловими звуци се виеха като спирала по стълбата; свистене на парцал; чукане; тракане; отваряне на външната врата с трясък; глас, който повтаря някакво поръчение в приземния етаж; дрънчене на сребро върху поднос; бюро, излъскано за приема. Всичко е за приема. (И ето че Луси влезе в гостната с подноса в ръце, постави огромните свещници върху полицата на камината, а по средата – сребърната кутия, обърна кристалния делфин към часовника. Те, дамите и господата, ще дойдат; ще стоят прави ще разговарят с онези превзето учтиви гласове, които тя можеше да имитира. От всички тях най-красива е нейната господарка – с нейните сребърни предмети, с нейното бельо, с нейния порцелан, защото слънцето, сребърните предмети, свалените от пантите врати, хората от фирмата „Ръмпълмейър“ ѝ създават чувството, мислеше си Луси, докато оставяше ножа за разрязване на хартия върху инкрустираната масичка, за нещо постигнато. Вижте! Вижте! Извика тя, обръщайки се към някогашните си приятелки от хлебарницата на Кейтъръм, където бе работила по-рано, надзъртайки през витрината. Тя беше лейди Анджела, компаньонката на принцеса Мери, когато в салона влезе мисис Далауей.)

– Браво, Луси! – каза тя. – Как си излъскала среброто! – Изправи нагоре кристалния делфин и добави:

– Хареса ли ти пиесата снощи?

– Другите трябваше да си тръгнат преди края, за да си бъдат вкъщи в десет часа – обясни Луси. – Така че не знаят какво стана.

– Нямали са късмет – каза тя (защото нейните прислужници можеха да отсъствуват до по-късно, стига да я помолеха). – Колко жалко. – Вдигна старата протрита възглавница от дивана, пхна я в ръцете на Луси, като я побутна и извика: – Вземи я! Дай я на мисис Уокър и я поздрави от мен! Вземи я! Луси се спря на прага на салона с възглавницата в ръце и я попита, някак свенливо, дори леко поруменяла, да ѝ помогне ли да си поправи роклята.

Но тя, така или иначе, си има достатъчно много работа, каза мисис Далауей, достатъчно работа и без роклята.

– И все пак благодаря ти, Луси, благодаря ти много – каза мисис Далауей. Благодаря ги, благодаря ти, продължи да си мисли тя (като

седна на дивана и постави в скута си роклята, ножиците, копринените конци), благодаря ти, благодаря ви, продължи да си мисли, обзета от благодарност към всичките си прислужници, задето ѝ помагат да бъде такава, каквато сама желае, мила, е щедро сърце. Цялата прислуга я обича. А сега роклята – къде е скъсаното? трябва да вдене иглата. Това е една от любимите ѝ рокли, произведение на Сали Паркър, може би последното, защото Сали вече не шие и сега живее в Илинг; ако в някой момент остана по-свободна, мислеше си Клариса (но това никога нямаше да стане), ще отида да я видя в Илкнг. Защото тя беше личност, истински артист.

Винаги измисляше по нещо по-особено и въпреки това роклите ѝ не бяха ексцентрични. Човек можеше да се появи е тях в Хатфийлд; в Бъкингамския дворец. И тя ги беше обличала за Хатфийлд; за Бъкингамския дворец. Спокойствието я завладя, тишината, доволството, докато иглата ѝ теглеше внимателно коприната към нейната приятна отмора, събираше зелените басти наедно и ги прикрепяше, съвсем леко, към колана. Така в летен ден вълните се събират, натежават и падат; събират се и падат; и целият свят сякаш казва все по-настойчиво и по-настойчиво: това е то, докато дори сърцето в тялото, което лежи под слънцето на плажа, каже: това е то. Не бой се вече, казва сърцето. Не бой се вече, казва сърцето и предава своя товар на някое море, което въздиша заради всичките събрани скърби, и започва отново – натежава и пада. А самотното тяло се заслушва в жуженето на отлитащата пчела, в пляска на вълните, в кучешкия лай, далечен, много далечен.

– Господи, звъни се! – възкликна Клариса и задържа иглата. Сепната, тя се заслуша.

– Миоис Далауей ще ме приеме – каза възрастния мъж във вестибула. – Да, да, ще ме приеме – повтори той, любезно отстрани Луси от пътя си и се затича по стълбите. – Да, да, да – мърмореше си, докато тичаше нагоре, – ще ме приеме. След като съм бил пет години в Индия, Клариса ще ме приеме.

– Кой би могъл ... какво би могло ... – запита се мисис Далауей (според нея беше истинско безобразие да я безпокоят в единайсет часа сутринта в деня, когато дава прием), дочувайки стъпки по стълбите. Някой почука на вратата. Понечи да скрие роклята, като девица, която защитава целомъдрието си, отстоява уединението си. Ето, медната топка на бравата плавно се завъртя. Ето, вратата се отвори и в стаята влезе – в първия миг тя не можа да си спомни името му, така се изненада, че го вижда, така се зарадва, така се смути, така се слиса от неочакваната

поява на Питър Уолш! (Тя не беше прочела писмото му.)

– Как си, кажи? – попита Питър Уолш, определено развълнуван, пое двете ѝ ръце, целуна двете и ръце. Остаряла е, помисли си, докато сядаше. Няма да ѝ го кажа, помисли си, но е остаряла. Оглежда ме, мислеше си той, изведнъж обхванат от смущение, макар и да бе целунал ръцете ѝ. Бръкна в джоба си, извади голям джобен нож и го отвори дополовина.

Съвсем същият е, мислеше си Клариса; същият особен поглед; същият кариран костюм; лицето попроменено, поотслабнало, може би леко съсухрено, но той изглежда прекрасно, съвсем същият.

– Така се радвам, че те виждам! – възкликна тя. Той бе извадил ножчето си. Същите навици, мислеше си тя.

Пристигнал едва снощи, обясни той; трябвало веднага да заmine за провинцията; а инак всичко наред ли е? Как са другите – Ричард? Елизабет?

– А това какво е? – попита той, накланяйки джобното си ножче към зелената рокля.

Облечен е много добре, мислеше си Клариса; и както синаги ме критикува. Поправя си роклята; както обикновено си поправя роклята, мислеше сл той; през цялото това време, докато съм бил в Индия, тя е седяла тук; поправяла си е роклята; забавлявала се е; приеми, Парламента, отивала е, връщала се е и какво ли още не, мислеше си той, все по-раздразнен и по-раздразнен, все по-развълнуван и по-развълнуван, защото за някои жени няма нищо по-лошо на света от брака, мислеше си той; и от политиката; и от съпруга консерватор, като чудесния Ричард. Така е, наистина е така, помисли си той и затвори ножчето с щракване.

– Ричард е много добре. На заседание е – каза Клариса.

И разтвори ножиците си, като го попита дали ще има нещо против, ако си дошие роклята, защото довечера ще дават прием.

– На който няма да те покания – допълни тя. – Скъппи мой Питър!

Но как прекрасно го каза – скъпи мой Питър! Впрочем всичко тук бе така прекрасно – сребърните предмети, столовете; всичко бе така прекрасно!

Защо няма да го покани на приема си?, попита той. Не е ли очарователен, помисли си Клариса, наистина очарователен! Сега си спомням колко невъзможно ми беше да реша – и защо ли го реших! – да не се омъжа за него, каза си тя, през онова ужасно лято!

– Невероятно е, че дойде тъкмо тази сутрин! – възкликна тя и скръсти ръце върху роклята си.

– Спомняш ли си – продължи – как тракаха кепенците в Бъртън?

– Да – отвърна той и си спомни как, твърде неловко положение, закусваше сам с баща ѝ; който бе починал; и той не бе писал на Клариса. Но никога не се бе разбирал добре със стария Пари, този свадлив малодушен старец, бащата на Клариса, Джъстин Пари.

– Жалко, че не се разбирахме по-добре с баща ти – каза той.

– Но той никога не одобряваше онези, които... нашите приятели – обясни Клариса; искаше ѝ се да си отхапе езика, задето припомни по този начин на Питър че бе желал да се ожени за нея.

Разбира се, че го желяех, помисли си Питър; това едва ли не ми разби сърцето, мислеше си той; и отново го облада собствената му мъка, която се надигна като луна, наблюдавана от терасата на къща, зловещо красива, отразяваща светлината от угасналия ден. Никога по-сетне не съм бил толкова нещастен, мислеше си той. И като че действително бе седнал на онази тераса, той се поприблжи до Клариса, протегна напред ръката си, вдиша я, отново я отпусна. Ето я там над тях, луната. Тя също сякаш седеше заедно с него на терасата, под лунната светлина.

– Сега Хърбърт живее в Бъртън – каза тя. – Аз вече не ходя там – добави.

И тогава, както обикновено се случва на обляната от лунна светлина тераса, когато единият от двамата започва за свой срам да усеща, че вече му става досадно, ала въпреки това, тъй като другият седи безмълвно, съвсем безшумно, и тъжно наблюдава луната, не му се иска да заговори, само размърдва нозе, кашля, заглежда се в железния орнамент върху крака на масата, прошумолява с някое листо, но не казва нищо – така се почувствува сега и Питър Уолш. Защо трябва да се връщаме към миналото?, мислеше си той. Защо го кара да си припомня всичко това? Защо го кара да страда, след като го бе измъчила така адски!

Защо?

– Помниш ли езерото? – попита тя някак рязко, завладяна от чувствата, които свиха сърцето ѝ, сковаха мускулите на гърлото ѝ и стиснаха устните и в спазъм, когато изрече „езеро“. Защото като че ли бе дете, дошло с родителите си да хвърли хляб на патиците, и същевременно зряла жена, чиито родители стояха край езерото, а тя вървеше към тях, понесла в ръцете си своя живот, който ставаше все по-голям, колкото повече се приближаваше до тях, докато се превърна в един цял, завършен живот, тогава го постави пред тях и им каза: „Това направих с живота си! Ето това!“ А какво бе направила тя с живота си? Какво наистина?, мислеше си, докато седеше тази сутрин до Питър и шиеше.

Погледна Питър Уолш; погледът ѝ, преминал през цялото това време, през всичките тези чувства, го достигна колебливо; спря се скръбно върху него; издигна се и отлетя, така както птицата докосва клона, издига се и отлита. Тя си избърса незабелязано очите.

– Да – отвърна Питър. – Да, да, да – добави той, сякаш тя бе извадила на повърхността нещо, което определено му причиняваше болка. Стига! Стига!, искаше му се да извика. Защото той не е стар; животът му не е свършил; в никакъв случай. Едва минава петдесетте. Да ѝ кажали, мислеше си, или не? Искаше му се да и направи едно признание. Но тя е твърде студена, мислеше си той; ето я сега, взела ножиците и шие; Дейзи би изглеждала простовата редом с Клариса. А тя ще реши, че съм провалил живота си, което, от тяхна гледна точка, от гледната точка на Далауей, е така, мислеше си той. О, да, напълно ясно му беше; неговият живот бе един провал в сравнение е всичко това – инкрустираната масичка, украсения със скъпоценни камъни нож за разрязване на хартия, делфина и свещниците, калъфите за мебели и старите ценни английски цветни гравюри – животът му бе провал! Мразя цялото това самодоволство, мислеше си той; дело на Ричард, не на Клариса; само защо ѝ трябваше да се омъжва за него. (В този момент Луси влезе в стаята с още сребърни предмети, пак сребро, но колко очарователна му се видя, когато се спря да ги подреди, колко е стройна, грациозна, помисли си той.) През всичкото това време, седмица след седмица, е било едно и също!, мислеше си той; през целия живот на Клариса докато аз ... – помисли си той; и изведнъж спомените сякаш бликнаха от него: пътуванията, конете, кавгите, приключенията, партиите бридж, любовните истории, работата – работа, работа! И той съвсем открито извади ножа си, стария си нож с кокалената дръжка, който Клариса помнеше отпреди трийсет години, можеше да се закълне в това – и го стисна в юмрука си. Какъв странен навик, помисли си Клариса; винаги да си играе с нож. А и винаги да кара събеседника си да се чувствава лекомислен, празноглав, някакво глупаво плямпало. Но и аз ще направя така, помисли си тя и вземайки отново иглата, призова, като кралица, чиито пазачи са заспали и са я оставили незащитена (тя направо бе стъписана от това посещение – то я беше объркало), така че всеки би могъл да влезе и да я види легнала сред виещите се къпини, призова на помощ всички онези неща, с които се занимаваше, които обичаше: съпруга си; Елизабет; самата себе си, накратко всички онези неща, които Питър сега почти не познаваше, призова ги да дойдат и да отблъснат врага.

– А при теб какво ново? – попита тя. И както, преди да започне

битката, конете рият земята с копита; отмятат назад глави; извиват шии, а хълбоците им блестят на слънцето; така Питър Уолш и Клариса, седнали един до друг на синия диван, взаимно си отправяха предизвикателства. Неговата мисъл кипеше, напирара спомени за какви ли не неща; заслугите: годините в Оксфорд; женитбата му, за която тя не знаеше абсолютно нищо; как бе обичал; как се бе справял със службата си. – Много неща – възкликна Питър и подтикнат от наплива на мисли, които се устремяваха насам-натам и му внушаваха плашещото и същевременно опияняващо чувство че пори въздуха, понесен върху раменете на хора, които не вижда, той вдигна ръце към челото си. Клариса изправи гордо гръб; затаи дъх.

– Аз съм влюбен – каза той, не на нея обаче, а на някаква друга жена, издигната нависоко в тъмнината, така че не можеш да я достигнеш с ръка, трябва само да положиш венеца си под нея, върху тревата, в тъмнината.

– Влюбен – повтори този път доста сухо, обръщайки се към Клариса Далауей. – Влюбен съм в едно момиче от Индия. – Той бе положил своя венец.

Клариса можеше да го разбира както си иска.

– Влюбен! – изненада се тя. Той, на неговата възраст, с тази негова малка папийонка, да бъде терзан от това чудовище! Няма грам месо по врата си; ръцете му са червени; и е с шест месеца по-голям от мен!, тя мислено огледа собствената си фигура; и все пак със сърцето си чувствуваше: той е влюбен. Така е, чувствуваше тя; влюбен е.

Но необузданият егоизъм, който неизменно стъпква своите противници, реката, която казва не спирай, върви; дори пред теб да не стои никаква цел, допуска тя, пак не спирай, върви; този необуздан егоизъм порумени бузите ѝ, и сега, седнала с праметната върху коленете си рокля, с вдянат зелен копринен конец в иглата, която леко потреперваше, тя изглеждаше много млада, много свежа, с блеснал поглед. Той е влюбен! Не в нея. В някоя, естествено, по-млада жена.

– И коя е тя? – попита.

Сега вече тази статуя може да бъде свалена от своя оиадестал и поставена между тях двамата.

– За нещастие е омъжена, съпруга е на един майор от индийската армия – обясни той.

И след като я постави по този нелеп начин пред Клариса, се усмихна мило, но някак странно иронично. (И все пак той е влюбен, мислеше си Клариса.) – Има две дечица – продължи той с напълно сериозен тон,

– момче и момиче; дойдох тук, за да говоря с адвокатите си за моя развод. Ето, виж ги!, мислеше си той. Прави каквото искаш с тях, Клариса! Виж ги! И с всяка изминала секунда, докато Клариса ги наблюдаваше, на него му се струваше, че съпругата на майора от индийската армия (неговата Дейзи) и нейните две дечица стават все по-прекрасни и по-прекрасни; сякаш бе осветил някакво сиво зрънце върху сребърно блюдо и от него бе израснало прекрасно дърво в свежия, наситен с морска сол въздух на тяхната близост (защото в някои отношения никои не го разбираше, не го усещаше така добре, както Клариса) – на тяхната изтънчена близост.

Тя го ласкае; заблуждава го, мислеше си Клариса и само с три замаха на длетото издяла образа на жената, на съпругата на майора от индийската армия. Какво разпиляване! Какво безразсъдство! През целия си живот Питър се бе оставял да го правят на глупак: първо, като го изключиха от Оксфорд, после, като се ожени за онова момиче, с което се запозна на парахода за Индия, сега пък съпругата на някакъв си майор – слава богу, че навремето бе отказала да се омъжи за него! И въпреки това той е влюбен; нейният стар приятел, нейният мил Питър е влюбен.

– И какво смяташ да правиш? – попита го тя.

О, адвокатите и техните помощници, господата Хипър и Грейтли от Линкълнс Ин¹⁶, ще направят каквото трябва, каза той. И буквално взе да си подрязва ноктите с джобното ножче.

Остави това ножче, за бога!, мислено извика тя, едва съдържайки раздражението си; тези негови глупави чудатости, тази негова нерешителност, това негово безразличие към чувствата на другите, ето какво винаги я бе ядосвало; а сега пък, на неговата възраст, ама че глупост!

Знам, всичко това знам, мислеше си Питър; знам, че вървя против тях, мислеше си той, като плъзгаше пръста си по острието на ножчето, против Клариса Далауей, и всички останали; но аз ще ѝ покажа на Клариса ... И изведнъж, за свое пълно изумление, повлечен от някакви неконтролируеми сили, повлечен нанякъде в пространството, той се разплака; разрида се; седнал на дивана, ридаеше, без ни най-малко да се срамува, и сълзите се стичаха по бузите му. Тогава Клариса се приведе напред, пое ръката му, притегли го до себе си, целуна го – фактически, почувствува неговото лице до своето, преди да съумее да обуздае проблясващите като сребро пера, които свистяха в гърдите ѝ подобно на пампасна трева по време на тропическа буря, а когато те постепенно се

16. Едно от четирите адвокатски сдружения в Лондон. – Б.пр.

укротиха, оказа се, че тя държи ръката му, потупва го по коляното, чувства се невероятно непринудена и на душата ѝ е леко и внезапно през ума и минаа мисълта, ако се бях омъжила за него, ето такива радости сякаш да изпълват дните ми!

За нея всичко бе свършено. Чаршафите бяха опънати, леглото – тясно. Беше се изкачила сама горе в кулата, а те беряха къпини на слънцето. Вратата се бе затворила и тук, сред прахта от изпопадалата мазилка и боклука от птичите гнезда, колко далечен изглеждаше външният свят, колко слабо, без живец, долитаха звуците (както веднъж в Лийт Хил, спомни си тя), и Ричард, о, Ричард!, извика тя – така се стряска нощем спящият и протяга ръка в тъмното за помощ. Обядва у лейди Брутън, подсети се тя. Той ме изостави; сега съм сама завинаги, помисли си и скръсти ръце върху коляното си.

Питър Уолш стана и отиде до прозореца; изправен с гръб към нея, той разтвори с тръсване шарената си носна кърпа. Колко спретнат ѝ се видя, колко съсухрен и нещастен, слабите раменни лопатки повдигаха леко жакета му, докато си духаше яростно носа. Вземи ме с теб, помисли си Клариса, тласната от внезапен порив, сякаш направо оттук той тръгваше на далечно пътуване; а после, в следващия момент, петте действия на трогателно вълнуващата пиеса свършиха, тя бе изживяла живота си в тях и бе избягала, бе живяла с Питър, но всичко вече свърши.

Време е да направи нещо, и както дамата си събира нещата – наметка, ръкавици, бинокълче, преди да стане и да излезе от театъра на улицата, – така и тя се вдигна от дивана и се приближи до Питър.

Колко странно, помисли си той, че тя все още има способността, ето сега, когато се приближава и бижутата ѝ подрънкват, роклята ѝ изшумолява, че тя все още има способността, ето сега, когато прекосява стаята, да накара тази отвратителна луна да изгрее в лятното небе над терасата в Бъртън.

– Клариса, кажи ми, щастлива ли си? – попита той, като я стисна за рамото. – Кажи ми, Ричард...

Вратата се отвори.

– Ето я и моята Елизабет – прочувствено, може би дори театрално заяви Клариса.

– Как сте? – поздрави, приближавайки се, Елизабет.

Биг Бен рязко отмери половиния час и звукът се връза с невероятна мощ помежду им, сякаш някакъв млад мъж, силен, безразличен, безгрижен, бе размахал гири напред-назад.

– Здравей, Елизабет! – възкликна Питър и като напъха носната кърпа в джоба си, тръгна бързо към момичето, каза: „Довиждане, Клариса“, без да я погледне, бързо излезе от стаята, изтича надолу по стълбите и отвори външната врата.

– Питър! Питър! – извика Клариса и излезе след него на стълбищната площадка. – А моят прием! Не забравяй моя прием довчера! – извика, напрягайки глас, за да противодействува на грохота откъм улицата, но надмогнат от уличното движение и от камбаните на градските часовници, нейният вик „Не забравяй моя прием довчера!“ прозвуча несигурно, слабо и някак много отдалече, докато Питър Уолш затваряше вратата.

Не забравяй моя прием, не забравяй моя прием, повтаряше си Питър Уолш, вече излязъл на улицата; говореше си наум отмерено, в такт с разливането на звука, резкия, ясен звук от камбаната на Биг Бен, отмерила половиния час. (Оловните вибрации се разнесоха във въздуха.) Ах, тези приеми!, мислеше си той; тези Кларисини приеми. Защо ли ги дава, помисли си. Не че я вини, както не вини и онова подобие на мъж с фрак и карамфил в бутониерата, което се задава насреща му. Един-единствен човек на този свят може да бъде като него, влюбен. И ето го на, този щастливец, негова милост, ето отражението му във витрината от огледално стъкло на магазина за автомобили на Виктория Стрийт. Цяла Индия има зад гърба си: равнини, планини, холерни епидемии, неговата провинция, която е два пъти по-голяма от Ирландия, решенията, които бе вземал сам – той, Питър Уолш, който сега действително за пръв път в живота си е влюбен. Клариса е огрубяла, помисли си, а при това и леко сантиментална, предположи той и се загледа в големите автомобили, които могат да изминат – колко мили с колко галона бензин? Разбираше от техника; беше изобретил едно рало за своята провинция, беше поръчал ръчни колички от Англия, но кулитата не искаха да ги използват, ала за всичко това Клариса нямаше и представа. Подразни го начинът, по който тя каза: „Ето я и моята Елизабет.“ Защо не просто „Ето я и Елизабет“? Прозвуча неискрено. А и на Елизабет не ѝ хареса, (Въздухът около него все още трептеше от последните отзвуци на величествения кълтящ глас; половиния час; рано е още; едва единайсет и половина.) Защото той разбира младите хора; обича ги. Клариса винаги е била доста студена, помисли си. У нея още като момиче имаше някаква плахост, която в зряла възраст се превръща в закостенялост и тогава всичко е свършено, всичко е свършено, мислеше си той, загледан мрачно в стъклениите глъбини, и се питаше дали не я подразни, като се отби у тях в

този час; изведнъж го обхвана срам, задето се държа като глупак, плака, разнежи се, разказа й всичко както обикновено, както обикновено.

Както облакът в даден момент закрива слънцето, така покоят обзема Лондон, обзема и съзнанието. Напрежението спада. Времето застива на място, като знаме, което плющи на върха на мачтата. Ние спираме, заставаме неподвижно. Сковани; единствено скелетът на навика поддържа изправена човешката фигура. В която няма нищо, каза си Питър Уолш; чувствуваше се изпразнен, съвършено кух отвътре. Клариса ме отблъсна, мислеше си той. Стоеше, без да помръдне, и си мислеше, Клариса ме отблъсна.

О, продума „Сейнт Маргарет“¹⁷, като дама, която щом удари уреченият час, влиза в своя салон и заварва гостите си вече събрани там. Не съм закъсняла. Не, точно единайсет и половина е, казва тя. И въпреки това, макар че е съвършено права, гласът й, гласът на домакинята, не желее да наложи своята индивидуалност.

Спира го тъгата по миналото, загрижеността за настоящето. Единайсет и половина е, казва тя и звукът от камбаната на „Сейнт Маргарет“ намира убежище в дълбините на сърцето, приижда на вълни и се заравя там като нещо живо, което иска да се изповяда, а после да се запилее нанякъде и тръпнешо от наслада, да намери покой – като самата Клариса, мислеше си Питър Уолш, която, щом удари уреченият час, слиза по стълбите, облечена в бяло. Това е самата Клариса, помисли си той, силно развълнуван, кой знае защо, спомняйки си я изключително ясно, сякаш някога, преди много години, звукът от същата тази камбана бе нахлул в стаята, където те двамата седяха в момент на дълбока близост, бе отишъл при единия, после при другия и преизпълнен с момента, бе отлетял като пчела със своя мед. Но коя беше тази стая? Кой бе тоя момент? И защо се бе почувствувал така щастлив, щом удари часовникът? А после, когато звукът от камбаната на „Сейнт Маргарет“ полека-лека отслабна, той си помисли, тя е била болна, звукът изразява слабост и страдание.

Била е болна от сърце, спомни си той; неочаквано силният последен удар оповести смърт, която винаги изненадва в зенита на живота; както стои права в салона си, Клариса пада. Не! Не!, извика той. Тя не е мъртва! аз не съм стар, извика и закрочи по Уайтхол, сякаш там пред него се разстиляше бъдещето му, жизнено, безкрайно.

Той ни най-малко не е стар, нито е някакъв вкоравен сухар. А какво

17. Църква в квартала Уестминстър. – Б. пр.

си мислят за него те – разните далауейовци, уитбредовци и тям подобните, за това не дава и пет пари, и пет пари (макар че действително в някой момент ще трябва да попита Ричард дали не би му помогнал да си намери работа). Вървеше с широка крачка, с широко разтворени очи, приковани в статуята на Херцога на Кембридж. Бяха го изгонили от Оксфорд – вярно. По онова време беше социалист, в известен смисъл неудачник – вярно. И все пак, мислеше си той, бъдещето на цивилизацията е в ръцете именно на такива млади хора, на такива младежи, каквото бе той преди трийсет години; които се увличат по абстрактните принципи, които, намирайки се дори на някой връх в Хималаите, си поръчват книги чак от Лондон, които четат научни трудове, философски трудове. Бъдещето е в ръцете точно на такива младежи, мислеше си той.

Някъде иззад гърба му се дочу шумолене, като шумоленето на листата в гората, отмерено, приглушено, което го настигна, както той си вървеше по Уайтхол, и без негово участие попадна в ритъма на мислите му. Момчета в униформа, въоръжени, маршируваха, отправили взор далеч напред, маршируваха с изпънати ръце и изражения, които напомняха за легенда, описана върху фундамента на паметник, възхваляващ дълга, благодарността, верността, любовта към Англия. Обучени са чудесно, помисли си Питър Уолш, като се постара да влезе в крак с тях. Но не изглеждаха особено яки. Повечето бяха хилави, шестнайсетгодишни момчета, които утре можеше да застанат зад тезгясите, за да продават ориз и калъпи сапун. Ала днес върху лицата им нямаше и следа от чувствените наслади и житейските грижи, те бяха тържествени като венеца, който бяха донесли от Финсбъри Пейвмънт до празния гроб. Момчетата изпълняваха своя ритуал. Колите ги уважаваха; бяха спрели.

Не мога да вървя в крак с тях, помисли си Питър Уолш; те продължиха да маршируват по Уайтхол и естествено, го задминаха, задминаха и другите минувачи, маршируваха равномерно, сякаш една и съща воля движеше дружно всичките тези ръце и крака, а животът, с неговото многообразие, с неговите страсти, лежеше под тези паметници и венци, упоен от дисциплината, превърнат в неподвижен, но зрящ труп. Това е нещо, което човек трябва да уважава; може и да му е смешно, но трябва да го уважава, мислеше си той. Ето ги, маршируват, помисли си Питър Уолш, като спря на ръба на тротоара; и всичките тези величествени статуи: Нелсън, Гордън, Хавелок, всичките тези черни, внушителни изображения на велики воители стояха изправени и гледаха право напред, сякаш и те са проявявали същото това себеотрицание (Питър Уолш имаше чувството, че сега и той го е приел за себе си, това велико

себеотрицание), крачили са, водени от същите съблазни, и накрая като награда са получили своя мраморен взор. Но макар Питър Уолш да уважаваше този взор у другите, той ни най-малко не го желаше за себе си. Можеше да го уважава у едни момчета. Те все още не познават страданията на плътта, мислеше си той, докато гледаше как маршируващите младежи изчезнаха по посока на Странд, не познават всичко онова, което аз съм преживял, помисли си той, прекоси улицата и застана под статуята на Гордън, Гордън, когото бе боготворил като момче; Гордън, който стоеше самотен, повдигнал единия си крак и кръстосал ръце – бедният Гордън, помисли си той.

И тъй като все още никой освен Клариса не знаеше, че е в Лондон, пък и след пътуването по море все още възприемаше сушата като остров, изведнъж му стори много странно, че се намира сам, жив, никому неизвестен, в единайсет и половина, на Трафалгар Скуеър. Какво става? Къде съм? И защо в края на краищата човек прави всичко това?, спомни си той за своя развод, който сега му се виждаше чиста глупост. И изведнъж всякаква мисъл изчезна от главата му и цялото му същество бе обхванато от три силни емоции: съчувствие; всеобемашо човеколюбие; и накрая, като резултат от първите две, необуздан, безпределен възторг сякаш някаква ръка бе дръпнала връвчиците вътре в мозъка му, вдигнала бе транспарантите, а той, макар да нямаше нищо общо с всичко това, бе застанал в началото на безкрайни булеварди и стига да пожелаеше, можеше да тръгне да се скита по тях. От години не се бе усещал тъй млад.

Той бе избягал! Бе напълно свободен, – така става винаги когато разчупиш някакъв навик, когато умът зпочне да се огъва и извива, като незащитен пламък и сякаш всеки момент ще литне на воля. От години не съм се усещал тъй млад!, мислеше си Питър, избягал (разбира се, за не повече от час) от самия себе си; чувствуваше се като дете, което се е изплъзнало от къщи и докато е навън, вижда как старата му бавачка маха напосоки от прозореца. Колко е прелестна, помисли той когато, пресичайки Трафалгар Скуеър по посока към Хеймаркет, видя насреща си млада жена, която мина покрай статуята на Гордън, и на него му се стори (както бе възбуден в момента), че от нея падат воал след воал, докато накрая се превърна в жената, за която винаги си бе мечтал: млада, но величествена; весела, но благоразумна; язвителна, но очарователна. Той се поизпъчи, скришом опипа джобното си ножче и тръгна подир жената, тръгна подир това приключение, което, макар и обърнато с гръб, сякаш го заливаше със светлина и тя ги свързваше, тя го открояваше, като че

ли хаотичният рев на уличното движение бе прошепнал името му през свити на фуния длани, не „Питър“, а онова негово интимно име, с което сам се наричаше в мислите си. „Ти“, казваше тя, само „ти“, казваше го с белите си ръкавици и с раменете си. А когато мина покрай магазина „Дентс“ на Кокспър Стрийт, вятърът раздвижи нейната ефирна дълга пелерина и тя бухна, с всеобхватната доброта и скръбната нежност на прегръдката, готова да приласкае уморените...

Още не е омъжена; млада е; съвсем млада; помисли си Питър; червеният карамфил, който забеляза на дрехата ѝ, когато тя пресичаше Трафалгар Скуеър, отново пламна пред очите му и оцвети устните и в яркочервено.

Сега чакаше на тротоара. У нея имаше някакво достойнство. Не беше светска дама като Клариса; не беше богата като Кларкса. Дали, запита се той, когато я видя, че тръгва, е почтена? Остроумна е, има пъргаво змийско езиче, мислеше си той (защото човек трябва да си съчинява, трябва да си позволява известни отклонения), и дързък услужлив ум, стремителен ум, но не нагъл.

Тя тръгна; пресече улицата; той я последва. Най-малко от всичко желаше да я смути. И въпреки това, ако тя се спре, ще ѝ каже: „Елате да ви почерпя със сладолед“, така ще ѝ каже, а тя ще отговори съвсем простишко: „Добре.“

Но други хора се появиха между тях двамата на улицата, на него му препречваха пътя, нея закриваха. Той продължи да я следва; тя свърна в друга посока. По бузите ѝ имаше руменина, в очите ѝ присмех; той беше авантюрист, при това безразсъден, съзнаваше го, бърз, дързък, може да се каже дори (нали едва снощи бе пристигнал от Индия) пират романтик, който не даваше и пет пари за всичките тези глупави правила на поведението, за всичките тези жълти халати, лули, въдици от витрините; за благоприличието и вечерните приеми, и спретнатите старци с жилетки и бели нагръдници.

Той си беше един пират. А тя вървеше ли, вървеше, прекоси Пикадили и тръгна по Риджънт Стрийт, все пред него, нейната пелерина, ръкавиците ѝ, раменете ѝ се съчетаваха с ресните, дантелите и шаловете от пера по витрините, така че духът на изяществото и екстравагантността се пренасяше от магазините на улицата, както нощем светлината на лампата трепка и блуждае над храстите в мрака. Засмяна, очарователна, жената бе прекосила Оксфърд Стрийт и Грейт Портланд Стрийт и бе свърнала в една от страничните улички и сега, ето сега на приближаваше великият миг, защото тя забави крачка, отвори чантата си и хвърляйки

поглед в негова посока, но не към него, поглед за сбогом, прецени цялата ситуация и победоносно я отхвърли, завинаги, пъкна ключа, отвори вратата и изчезна! Гласът на Клариса казваше: Не забравяй моя прием, Не забравяй моя прием, звучеше като песен в ушите му. Къщата беше от онзи тип безлични червени къщи, пред които някак не на място висят кошници с цветя. Всичко беше дотук.

Е, позабавлявах се; наистина, помисли си той; загледан в люлеещи се кошници с бледо мушкато. Но всичко се разтроши на парченца, цялото това негово забавление, защото то бе полусъчинено и той го знаеше много добре; тази лудория с момичето бе измислена, съчинена, така както човек съчинява хубавото в живота, мислеше си той, съчинява сам себе си; съчинява нея и така си доставя огромно удоволствие, та дори и нещо повече. Но едно е странното, а и вярно; всичко това човек не може да сподели – то се разтрошава на парченца.

Той се обърна и тръгна по улицата; искаше да поседне някъде, докато стане време за Линкълнс Ин – за господата Хупър и Грейтли. Къде ли да отиде?! Няма значение. По улицата, а сетне към Риджънтс Парк. Подметките на обувките му отмерваха върху паважа „няма значение“ защото беше рано, все още бе много рано.

А сутринта беше прекрасна. Животът туптеше равномерно по улиците, като пулса на съвършено здраво сърце. Без пипкане, без колебание. Автомобилът се плъзна тържествено, безпогрешно, навреме, безшумно, с точност до минутата, отби встрани и спря пред вратата. От него слезе момиче с копринени чорапи и шапка с пера, изящно, но, за него поне, не особено привлекателно (защото той вече беше хвърлил своята въдица) Величествен иконом, жълто-кафяви пекинезчета, коридори с настилка на бели и черни ромбове, бухнали бели транспаранти, всичко това Питър видя през отворената врата и го одобри. Все пак по своему забележително постижение е този Лондон, светският сезон, цивилизацията. Сам той произхождаше от почтено английско семейство, живяло в Индия, което в продължение на поне три поколения бе ръководило делата на един континент (странно, че ги чувствавам така тези неща, мислеше си той, защото не обичаше Индия, нито империята, нито армията), и имаше моменти, когато цивилизацията, дори в този ѝ вид, му се струваше скъпа като някаква лична вещ; моменти, в които изпитваше гордост заради Англия, заради прислугата; заради кученцата; заради момичетата, живеещи в охолство и сигурност. Смешно, но е така, мислеше си той. И всичките тези лекари, бизнесмени, делови жени, които бързаха да си вършат работата, акуратни, съобразителни, енергични, му се виждаха

наистина прекрасни, добри хора, на които би могъл да повериш живота си, другари в изкуството да се живее, които биха ти помогнали в тежък момент. Така или иначе, гледката беше действително приятна; затова той щеше да седне на сянка да попуши.

Ето го Риджънтс Парк. Като дете бе идвал в Риджънтс Парк – странно, мислеше си, как непрекъснато си спомням за детството, вероятно заради това, че се видях с Клариса; защото жените много повече от нас живеят с миналото, помисли си той. Те се привързват към домовете и към бащите си – една жена винаги се гордее със своя баща. Бъртън беше приятен дом, много приятен дом, но аз така и не можах да се спогодя със стареца, мислеше си той. Една вечер се разигра страхотна сцена – спориха за нещо, за какво, не помнеше. Вероятно за политика.

Да, той си спомняше Риджънтс Парк; дългата права алея; къщичката вляво, откъдето си купуваха балони; тук-таме по някоя смешна статуя с надпис. Огледа се за свободно място. Не искаше да го безпокоят (защото усещаше, че го наляга дрямка), като го питат колко е часът. Възрастна бавачка с посивяла коса, а до нея в количката спи детенцето – това беше в най-доброто за него; седна в другия край на скамейката с бавачката.

Има нещо особено в това момиче, помисли си той, спомняйки си ненадейно как Елизабет влезе в стаята и застана до майка си. Пораснала е; съвсем голяма е станала; не е красива, по-скоро е приятна на вид, едва ли е на повече от осемнайсет. Вероятно не се разбира с Клариса. „Ето я и моята Елизабет“ – защо така, защо не просто „Ето я и Елизабет“? – както повечето майки тя се опитва да представи нещата не такива каквито са. Прекалено много се осланя на очарованието си, мислеше си той. Преиграва.

Приятно ароматният дим от пурата бавно се изви като спирала надолу, към гърлото му; той го издуха навън на кръгчета, които за момент се опълчиха храбро срещу въздуха, синкави, обли – довечера ще се опитам да поговоря насаме с Елизабет, помисли си той – после затрептяха, изтеглиха се във формата на конуси и изчезнаха; странни форми приемат, помисли си той. Почувствува, че очите му се затварят, с усилие вдигна ръка и хвърли дебелия фас на пурата си. Сякаш някаква голяма метла измете всичко от съзнанието му, измете поклащащите се клони, детските гласове, шума от стъпките на минувачите, грохота откъм улицата, който ту се засилваше, ту отслабваше. И той потъваше все по-надълбоко и по-надълбоко в мекия пух на съня потъна целият. Когато Питър Уолш захърка на затопленото място до нея, сивокосата бавачка се

залови отново с плетивото си. Облечена в своята сива рокля, тя движе-ше ръцете си неуморно, но безшумно – приличаше на борец за правата на спящите или на една от онези призрачни фигури от клони и небе, които се явяват в горите по здрач. Самотният пътник, жител на друмовете, смутител на папратите, опустошител на бучиниша, внезапно вдига поглед и зърва гигантската фигура в края на пътеката.

Вероятно атеист по убеждение, той все пак понякога бива връхлитан от моменти на особена екзалтация. За нас външният свят е плод на нашето въображение, мисли си той; на нашето желание за утеха, за разтуха, за нещо по-различно от тези нещастни пигмеи, от тези слабовати, грозни, малодушни мъже и жени. Но щом може да си я представи, то тогава тя в известен смисъл съществува, мисли си той и следвайки своя път, загледан в небето и клоните, бързо-бързо им придава качествата на жена; изненадан, вижда как те стават сериозни; как когато ги разлюлее ветрецът, мрачно потръпват и величествено се отърсват от листата, милосърдието, съчувствието, опрощението, а после, втурвайки се разгулно нагоре, изгубват своята благочестивост.

Ето такива видения предлагат на самотния пътник истински рогове на изобилието, пълни с плодове, или му шепнат в ушите като сирени, които се люшкат – появяват се, изчезват – сред зелените вълни, или го шибат през лицето като букети от рози, или изплуват на повърхността като бледи лица, които рибарите се опитват да уловят и измъкнат от придошлата вода.

Ето такива видения безспирно се реят над действителното, съпровождат го, изпреварват го; често завладяват самотния пътник и му отнемат усета за земното, желанието да се завърне, а в замяна го даряват с пълен покой, сякаш (така си мисли той, препускайки на коня си по горската пътека) цялата тази треска, животът, е самата простота; и хиляди неща, слети в едно; и тази фигура от клони и небе е изникнала от развълнуваното море (той е вече възрастен, минава петдесетте), като изсмукана от вълните, за да разпръсне с величествените си ръце състрада-ние, съчувствие, опрощение.

Не искам никога вече да седа под светлината на лампа, мисли си той; във всекидневна стая; не искам да дочитам книгата си, да изтръсвам пепелта от лулата си, да звъня на мисис Търнър, за да разтреби масата. Искам да вървя право към тази огромна фигура, която с едно тръсване на главата си ще ме възкачи върху своите знамена, за да изчезна в нищото както всичко останало. Ето такива са виденията. Самотният пътник скоро напуща гората. Възрастна жена с развята бяла престилка,

вдигнала нагоре ръце, за да заслони очите си, се приближава до портата – (вероятно го чака да се завърне; изглежда, че тя (колко е силна в своята немощ) търси блудния си син – готова е пустинята да преброди заради него; дири погубения конник; тя е самото олицетворение на майката, чиито синове са паднали в битките по света. Има нещо зловещо в тази вечер, когато самотният пътник язди по селската улица, където жените стоят прави и плетат, а мъжете копаят в градините си; фигурите са неподвижни, сякаш някаква зла съдба, която им е известна и те я чакат без страх, се готви всеки момент да ги помете, да ги унищожи напълно.

Вътре в къщата, сред обичайните неща – бюфета, масата, мушкато-то върху перваза на прозореца – фигурата на хазайката, която се навежда да вдигне покривката, се смекчава от светлината – прелестен символ, когото не смеем да прегърнем само поради мисълта за студенината между хората. Тя взема мармалда, прибира го в бюфета.

– Искате ли още нещо, сър?

Но към кого отправя отговора си самотният пътник?

И така, старата бавачка плетеше ли, плетеше над заспалото дете в Риджънтс Парк. Питър Уолш хъркаше ли, хъркаше. Изведнъж той рязко се събуди и си помисли: гибелта на една душа.

– Боже, боже! – възкликна на глас, протегна се и отвори очи. – Гибелта на една душа.

Думите бяха свързани с някаква сцена, с някаква стая, с някакъв минал момент, който той бе сънувал. Малко по малко нещата се изясниха: сцената, стаята, миналото, което той бе сънувал.

Това стана в Бъртън през онова лято, в началото на деветдесетте години, когато той бе така пламенно влюбен в Клариса. Около масата имаше много хора, бяха си изпили чая и сега приказваха и се смееха; стаята, окъпана в жълта светлина, бе изпълнена с цигарен дим. Говореха за някакъв мъж, който се оженил за прислужницата си, съсед по имение, не помнеше името му. Оженил се за прислужницата си и я довел в Бъртън да им я представи – било ужасно. Тя изглеждала много смешно, натруфена „като папагал“, каза Клариса, която я имитираше, и не престана да говори. Приказваше, приказваше. Имитираше я. После някой, Сали Ситън, попита дали ще си променят отношението към нея, ако знаят, че преди да се ожени, е имала дете? (В ония дни се смяташе за голяма дързост да кажеш такова нещо в смесена компания.) Той и сега сякаш видя как Клариса стана аленочервена, някак се стегна и изрече: „О, аз не бих разменила и дума повече с нея!“ Което разтърси цялата компания около масата.

Получи се много неловко. Той не я осъди за възмущението ѝ, в онези дни момиче с нейното възпитание не знаеше нищо за живота, ядоса се от начина, по който го изрази: изплашено, неотстъпчиво, надменно, превзето. „Гибелта на една душа“. Бе го казал инстинктивно, по навик прикачайки етикет на момента – гибелта на една душа. Всички бяха разтърсело; изслушаха покорно думите ѝ, но явно не мислеха като нея. Сали Ситън заприлича на дете, направило пакост, наведе се напред, поруменяла, искаше ѝ се да каже нещо, но се боеше, хората действително се страхуваха от Клариса. (Сали беше най-добрата приятелка на Клариса и постоянно ѝ гостуваше, беше привлекателно същество, красива, мургава, по онова време се ползуваше с репутацията на дръзко момиче, той редовно я снабдяваше с пури, които тя пушеше в спалнята си; или беше сгодена за някого, или се бе скарала със семейството си; старият Пари не ги обичаше и двамата и това ги свързваше много здраво) После Клариса стана с вид на обидена от всички тях, извини се и се запъти към вратата, сама. Когато я отвори, в стаята влезе голямото рошаво куче, което пазеше овцете. Тя се хвърли възторжено към него. Сякаш искаше да каже на Питър – той разбра, че е предназначено за него: – „Знам, че това, което казах преди малко за тази жена, ти се видя нелепо; но виж колко съм добра, виж как обичам Роб!“

И двамата притежаваха странната способност да се разбират без думи. Тя моментално усещаше кога той я осъжда. И тогава правеше нещо, с което явно искаше да се защити, като тази суетня около кучето – но никога не можеше да го заблуди, той прозираше в нея. Разбира се, не казваше нищо, просто седеше и гледаше мрачно. Обикновено така започваха всичките им кавги. Тя затвори вратата. Изведнъж той се почувствува страшно потиснат. Всичко му се стори безсмислено – да продължава да е влюбен; да продължават да се карат; да продължават да се сдобряват; и тръгна да се скита сам сред пристройките и конюшните, за да погледа конете. (Имението беше доста скромно. Пари не бяха особено заможни, но имаха коняри и помощник-коняри – Клариса обичаше да язди коне, – един стар кочияш, как му беше името? и една стара бавачка, наричаха я „старата Муди“, „старата Гуди“ или нещо подобно, която всеки гост задължително трябваше да посети в нейната стаичка, пълна със снимки и кафези за птички.)

Отвратителна вечер. Той ставаше все по-мрачен и по-мрачен не само заради случилото се; заради всичко. А и не можеше да се види с нея, не можеше да ѝ обясни; не можеше да си го изкара. Около тях все имаше някакви хора – тя се държеше така, сякаш нищо не бе станало. Ето

това беше Клариса – тази студенина, това бездушие, нещо, залегнало много дълбоко у нея, което той отново усети при разговора им тази сутрин, някаква недостъпност. И все пак бог му бе свидетел, че я обичаше. Тя притежаваше странната способност да ти играе по нервите, да свири на тях, като че ли са струни на цигулка. Той закъсня за вечерята, воден от идиотското желание да усетят отсъствието му, и се настани до старата мис Пари – леля Хелена, – сестрата на мистър Пари, която, така поне се смяташе, седеше начело на масата. Тя бе наметнала белия си кашмир-рен шал, а главата и се открояваше на фона на прозореца – страховита възрастна дама, която обаче се държеше мило с него, защото ѝ бе намерил някакво рядко цвете; беше запалена ботаничка, по цял ден бродеше, обута във високи обувки с дебели подметки, праметнала през рамо черна тенекиена кутия. Седна до нея, но не беше в състояние дума да обели. Всичко сякаш минаваше покрай него; той просто седеше и ядеше. Едва на средата на вечерята за пръв път се насили да вдигне поглед към Клариса. Тя говореше с младежа от дясната ѝ страна. Изведнъж го осени прозрение. Тя ще се омъжи за този човек, помисли си. Не знаеше дори малкото му име.

Защото тъкмо този следобед, същия този следобед бе пристигнал Далауей. Клариса го нарече „Уикам“, така се започна. Някой го бе довел и Клариса не бе разбрала правилно името му. Тя го представи на всички като „Уикам“. Накрая той се обади: „Името ми е Далауей“ Това беше и първото му впечатление от Ричард – светлокос младеж, който седеше притеснен на шезлонг и в един момент изтърси: „Името ми е Далауей!“ Сали се хвана за думите му; винаги след това го наричаше „Името ми е Далауей!“. По онова време той беше склонен към прозрения. И най-важното, най-смушчаващото от тях бе, че тя ще се омъжи за Далауей. В нейното отношение към него имаше нещо, как да се изрази? – нещо непринудено; нещо майчинско; нещо ласкаво. Двамата говореха за политика.

През цялата вечеря той се напрягаше да долови какво приказват. Спомняше си как после стоеше в салона до стола на мис Пари. Клариса дойде при него и със свършените си обноски на домакиня поиска да го представи на някого – говореше така, сякаш едва се познават, което го вбеси. Но дори и тогава той ѝ се възхити. Възхити се на смелостта ѝ; на нейния вроден усет за поведение в обществото; възхити се на способността ѝ да докарва нещата докрай. „Свършената домакиня“, каза ѝ той, при което тя се намръщи. Но той това и целеше, да я уязви. Какво ли не би направил, за да я нарани, след като я видя с Далауей. Тя се

отдалечи.

Той имаше чувството, че всички са в заговор срещу него, присмиват му се, приказват зад гърба му. Стоеше като вдървен до стола на мис Пари и говореше за полски цветя. Никога, никога не бе страдал така жестоко!

Вероятно бе забравил дори да се преструва, че слуша. Накрая се опомни, видя, че мис Пари го наблюдава втренчено, изглеждаше обезпокоена, а и възмутена.

За малко не извика, че не може да внимава, защото за него това е един ад! Другите започнаха да излизат от стаята. Чу ги, че заговориха за наметките си, че трябвало да ги вземат, защото покрай водата било студено, и тъй нататък. Отиваха да карат лодка на езерото под светлината на луната – една от побърканите идеи на Сали. Чу я как описваше луна-та. Всички излязоха. Оставиха го сам.

– Не искате ли да отидете с тях? – попита леля Хелена, горката възрастна жена бе разбрала всичко. Той се обърна и ето че видя пред себе си Клариса. Тя се беше върнала за него. Той бе смаян от нейното благо-родство, от нейната доброта.

– Ела – каза тя. – Чакат ни.

През цедия си живот не се бе чувствувал така щастлив!

Без да си кажат и една дума, те се сдобриха. Тръгнаха към езерото. Той изживя двацет минути на съвършено щастие. Нейният глас, смехът ѝ, роклята ѝ (нещо ефирно, бяло, тъмночервено), нейната енергичност, приключенският ѝ дух; накара ги всичките да слязат от лодката, за да изследват острова; подплаши една кокошка; смя се, пя. И през цялото това време, той го разбра прекрасно, Далауей постепенно се влюби в нея; и тя се влюби в него, но това като че ли нямаше значение. Нищо нямаше значение. Те двамата, той и Клариса, седнаха на земята и се заприказваха. Можеха без никакви усилия да отгатват взаимно мислите си. И ето че в един момент настъпи краят. Когато се качваха в лодката, той си помисли: тя ще се омъжи за този човек, помисли си го вяло, без неприязън; беше съвсем очевидно. Далауей щеше да се ожени за Клариса. Далауей ги върна на брега. Не каза нищо. Но някак си, когато го изпращаха, когато го наблюдаваха как се метна на велосипеда си, за да измине трийсет километра през гората, как им махна с ръка, криволичейки по алеята, и накрая изчезна, той инстинктивно, но напълно убедено усети всичко това; нощта; зараждащия се роман; Клариса. Далауей я заслужаваше. Що се отнася до него, той се държеше нелепо. Неговите претенции към Клариса (сега го разбираше) бяха нелепи. Искаше невъзможни

неща. Правеше ужасни сцени. И въпреки това тя може би щеше да се отнесе по-благосклонно към него, ако не се държеше толкова нелепо. Така поне мислеше Сали. През цялото това лято тя му пишеше дълги писма: как двете си говорели за него; как тя го хвалела, как Клариса се разплаквала!

Необикновено лято беше – непрекъснато писма, сцени, телеграми; пристигане рано сутрин з Бъртън, разтакаване, додето стане прислугата; ужасяващи закуски на четири очи със стария мистър Пари; леля Хелена, страховита, но мила с него; Сали, която го откъмваше в зеленчуковата градина да си говорят; Клариса – на легло с главоболие. Последната сцена, ужасната сцена, най-решаващата в целия му живот (може и да преувеличаваше и все пак такава му се виждаше тя сега), се случи в три часа следобед през един много горещ ден. Предизвика я една дреболия – на обяд Сали каза нещо за Далауей, като го нарече „Моето име е Далауей“, при което Клариса изведнъж настръхна, изчерви се, както имаше обичай, и набързо я сръза: „Стига вече с тази плоска шега.“

Нищо повече, но на него му прозвуча така, сякаш бе казала: „Ти си ми само за развлечение; уговорката ми е с Ричард Далауей.“ И той така го възприе. Не беше спал няколко нощи наред. Трябва веднъж завинаги да се свърши, каквото и да е изходът, помисли си. Изпрати ѝ бележка по Сали, с която я молеше в три часа да се срещнат при градинската чешма, „Случи се нещо много важно“, надраска най-отдолу. Чешмата се намираше в средата на малък хресталак, далеч от къщата – от всички страни бе заобиколена с храсти и дръвчета. Тя дойде дори по-рано, двамата застанаха така, че помежду им бе чешмата, от чучурчето (беше счупено) непрекъснато капеше вода. Как се запечатват в съзнанието някои подробности! Например яркозеленият мъх. Тя не помръдваше. „Каж ми истината, кажи ми истината“, повтаряше и повтаряше той. Имаше чувството, че ще му се пръсне главата. Тя изглеждаше някак затворена, вкаменена. Не помръдваше. „Каж ми истината“, отново рече той, когато внезапно измежду хсталаците се появи старият Брайткопф, с „Таймс“ в ръка; погледна ги много изненадано и си отиде. Те и двамата не помръднаха. „Каж ми истината“, повтори той. Имаше чувството, че се блъска в нещо физически твърдо; тя не поддаваше. Беше като желязо, като кремък, с непреклонно изправен гръб. И когато каза: „Няма смисъл. Няма смисъл. Всичко между нас свърши...“, след като той бе говорил едва ли не цели часове и сълзите се стичаха по бузите му, сякаш го удари през лицето. После се обърна, остави го, отиде си.

– Клариса! – извика той. – Клариса!

Но тя не се върна. Това бе краят. Той си замина още същата вечер и повече не я видя.

Беше ужасно, извика той, ужасно, ужасно!

И все пак слънцето топли. И все пак човек превъзможва тези неща. И все пак животът си тече, ден след ден. И все пак, помисли си той, като се прозя и се огледа наоколо: Риджънтс Парк се е променил съвсем малко от времето, когато бе момче, с изключение на катериците; и все пак вероятно в замяна на едно получаваш друго, помисли си той, тъкмо когато малката Елзи Мичъл, която събираше камъчетата за колекцията, дето тя и братчето ѝ подреждаха върху полицата над камината в детската стая, изсипа цялата шепичка в скута на бавачката си, после пак хукна и се блъсна право в краката на една жена. Питър Уолш се разсмя с глас. А Лукреция Уорън Смит си мислеше: но това не е справедливо; защо трябва да страдам?, питаше се, вървейки по широката пътека. Не, не мога повече, казваше тя, беше оставила Септимъс сам, на стола, но това вече не бе Септимъс, как можеше да говори такива ужасни, жестоки неща, как можеше да си приказва сам да разговаря с един мъртвец; когато детето се блъсна в нея, просна се на земята и се разплака. Това ѝ подействува почти като успокоение. Вдигна детето, изтупа рокличката му, целуна го. Самата тя не беше сторила нищо лошо; бе обичала Септимъс, някога бе щастлива, бе имала хубав дом, където все още живееха сестрите ѝ и шиеха шапки. Защо трябва да страда?

Детето изтича при бавачката си, Реция видя как тя го сгълча, успокои го, взе го в полата си, след като остави плетката настрана, видя симпатичния мъж, който, за да утеши момиченцето, му даде часовника си да го отвори – защо трябва да е така беззащитна?! Защо не си остана в Милано? Защо трябва да се мъчи? Защо? Размазани от сълзите ѝ, широката пътека, бавачката, мъжът в сивия костюм, детската количка се издигаха и падаха пред очите ѝ като вълни. Да я тормози един злостен мъчител – такава бе нейната участ. Но защо? Тя бе като птичка, приютила се под несигурното убежище на листо, която примигва от слънцето, щом листото помръдне, която се стряска при изпращяването на суха клонка. Тя бе беззащитна; заобиколена от огромните дървета, от необхватните облаци на един безразличен свят, беззащитна; измъчвана; защо трябва да страда? Защо? Смръщи чело, тропна с крак. Трябва да се връща при Септимъс, защото вече почти е станало време да отиват при сър Уилям Брадшо. Трябва да се върне при него, и да му го каже, да се върне при Септимъс, който седеше на зеления стол под дървото и си приказваше сам на себе си или пък на онзи мъртвия Евънс, когото тя бе

виждала само веднъж за секунда в техния магазин. Стори ѝ се симпатичен, тих човек; голям приятел на Септимъс, когото бяха убили във войната. Но това може да се случи на всекиго. Всеки има приятели, убити във войната. Всеки се отказва от нещо, когато се ожени. Тя се бе отказала от собствения си дом. Бе дошла да живее тук, в този отвратителен град. А ето че Септимъс се отнасяше в мисли за какви ли не ужаси, тя също би могла, само да се опита. Той се държеше все по-странно и по-странно. Казваше, че чува гласове през стените на стаята им. Това учудваше мисис Филмър. Пък и виждаше разни неща – бе видял главата на старица, която се подавала иззад някаква папрат. А стига да пожелаеше, можеше да бъде щастлив.

Ходеха с автобус до Хамптън Корт, бяха седнали на втория етаж и се чувствуваха прекрасно. Тревата бе изпъстрена с червени и жълти цветя, като плуващи лампи, каза той, и през цялото време говореше, бърбеше, смееше се, измисляше разни петорни. В един момент най-неочаквано каза: „Сега ще се самоубием!“ – стояха до реката и той я наблюдаваше с онзи негов израз, който бе виждала в очите му, когато покрай тях минеше влак или омнибус – израз на захлас. Тя усети, че той се отнася нанякъде, и се притисна до него.

На връщане беше напълно спокоен, напълно разумен. Доказваше ѝ защо трябва да се самоубият; обясняваше ѝ колко са лоши хората; как, като ги срещне на улицата, веднага улавя лъжите им. Ясни са му мислите им, каза той; всичко му е ясно. Ясен му е смисълът на този свят, каза той.

Когато се върнаха вкъщи, той вече почти не можеше да стои на краката си. Легна на дивана и я накара да му държи ръката, за да не падне надолу, надолу, викаше той, в пламъците!, виждаше лица, които му се смееха, наричаха го с ужасни, отвратителни имена, лица, изпъкнали от стените, и ръце, които сочеха зад един параван. А двамата бяха съвсем сами. Ала той заприказва на глас, отговаряше на някакви хора, спореше с тях, смееше се, разгорещи се, накара я да запише някои неща. Това бяха пълни глупости; за смъртта, за мис Изабел Поул. Не може да издържа повече. Ще се върне у дома.

Сега беше съвсем близо до него, виждаше го как се взира в небето и си мърмори нещо, пляска с ръце. А пък доктор Холмс каза, че му нямало нищо. Какво бе станало с него тогава, защо, щом тя седна до него, той трепна, погледна я смръщено и се отдръпна по-встрани, после посочи ръката ѝ, взе я и я загледа ужасено? Да не би, защото е свалила венчалната си халка?

– Ръката ми е отслабнала толкова много – каза тя. – Прибрах я в чантата си – обясни.

Той отпусна ръката ѝ. С техния брак е свършено, помисли си той, помисли си го с болка, с облекчение. Въжето е прерязано; той се издига; той е свободен, както и бе постановено, че той, Септимъс, повелителят на хората, трябва да бъде свободен; сам (след като неговата съпруга бе захвърлила венчалната си халка, след като го бе изоставила), той, Септимъс, е сам, призван пръв измежду цялата людска маса да чуе истината, да научи смисъла, който сега, най-после, след всичките мъки на човешката цивилизация – гърци, римляни, Шекспир, Дарвин, а накрая и самият той, – трябва да бъде разкрит на ... „На кого?“, попита той на глас. „На министър-председателя“, отговориха гласовете, които шушнеха над главата му. Върховната тайна трябва да бъде съобщена на Кабинета; първо, дърветата са живи; второ, престъпление няма; трето, има любов, всеобща любов, мълвеше той, задъхан, разтреперан, произнасяйки с мъка тези основни истини, които бяха толкова дълбоки, толкова трудни, че артикулирането им изискваше огромно усилие, но които променяха коренно света во веки веков.

Няма престъпление; има любов, повтори Септимъс и затърси шепнешком лист и молив, но точно в този момент един фокстериер подуши панталона му и той трепна, изплашен до смърт. Териерът се превръщаше в човек! Не, не можеше да гледа това! Ужасно, ужасно е да наблюдаваш как куче се преобразява в човек! В този момент кучето хукна да бяга.

Небето е божествено милозливо, безкрайно благосклонно. То го пощади, опрости му слабостите. Но какво е научното обяснение (защото човек трябва преди всичко да гледа научно на нещата)? Защо е в състояние той да вижда през физическите тела, защо прозира в бъдещето, когато кучетата ще се превърнат в хора? Вероятно топлинната вълна действува върху мозъка, станал възприемчив благодарение на еоните на еволюцията. Казано научно, плътта се стапя и изчезва от този свят. Неговото собствено тяло е дотолкова излиняло, че са останали само нервните окончания. Прилича на мрежа, разстлана върху скала. Той се облета назад в стола си, изтощен, но с бодър дух. Лежеше и си почиваше, чакаше, преди отново да се заеме къртовски мъчително да тълкува смисъла на хората. Лежеше много нависоко, накрай света. Земята под него се вълнуваше. Червени цветя пронизваха плътта му; техните твърди листа шумоляха до главата му. Някаква музика отекна в скалите тук, горе. Автомобилен клаксон долу, на улицата, промърмори той; но тук, горе,

музиката се удряше в скалите, разбиваше се на отделни звуци, които после отново се събираха с трясък и заедно се възправяха в стройни колони (за него бе откритие, че музиката може да бъде видима), превръщаха се в химн, химн, който се лееше от свирката на овчарче (някой старец надува пищялката си за пари пред кръчмата, промърмори той), който блъбукаше от свирката на неподвижно застаналото момче, а после, когато то се покатери по-нависоко, изви жалостив глас над шума от уличното движение отдолу. Момчето свири своята елегия наред уличното движение, помисли си Септимъс. Сега се оттегля горе, в снеговете, и около него са провиснали розови храсти гъстите червени розови храсти, които пълзят по стената на спалнята ми, сети се той. Музиката спря. Дали са му някое пени, предположи той, и се е отправил към следващата кръчма.

Но сам той остана горе, върху своята скала, като моряк удавник, изхвърлен върху скала. Наведох се през борда на лодката и паднах, помисли си той. Потънах в морето. Умрях, но ето, сега съм жив, само че ме оставете да си почина, молеше той (отново си говори сам, колко е ужасно това, ужасно!) и както преди събуждане гласовете на птиците и шумът от автомобилните гуми бърбят и припяват в странна хармония, зазвучават все по-силно и по-отчетливо и спящият чувствава как се приближава до бреговете на живота, така и той почувствува сега, че се приближава до живота – слънцето стана по-горещо, виковете по-силни, нещо щеше да се случи.

Той трябваше само да отвори очи, но някаква тежест ги затискаше: страхът. Напрегна се; събра сили, прогледна; видя пред себе си Риджънтс Парк. Дълги ивици слънчева светлина жълтееха в краката му.

Дърветата се клатеха, люшкаха се заплашително. Ние приветствуваме, сякаш казваше светът; ние приемаме; ние създаваме. Красота, сякаш казваше светът. И като че ли за доказателство (научно), каквото и да погледнеш той – къщите, градинската ограда, антилопите, които надничаха над дървения стобор, – мигом съзираше красота. Истинско щастие е да наблюдаваш как листата потрепват от полъха на вятъра. Високо в небето се стрелват лястовички, спускат се стремглаво надолу, пак се издигат, описват кръгове, и още, и още, всяко тяхно движение е премерено до съвършенство, все едно, че са на ластик; мухите, и те се издигат; падат, а слънцето улавя с лъчите си ту това листо, ту онова, задява го, приласкава го с нежното си злато; от време на време камбанен звън (може би е автомобилен клаксон) отеква божествено сред стръкчетата трева – всички тези обикновени неща, спокойни и умерени, сега

представяват истината; красотата, това е сега истината. А красота има навсякъде.

– Време е – обади се Реция.

Думата „време“ разпука черупката си, заля го с благата си; и от устните му се отрониха като обвивки, като стружки от метална плоскост, без никакво негово участие, силни, чисти, незаличими думи и полетяха да заемат местата си в одата на Времето, безсмъртната ода на Времето. Той запя. Евънс откликна иззад дървото. Мъртвите бяха в Тесалия, изпя Евънс, сред орхидеите. Чакаха там да свърши Войната, и ето ги сега мъртвите, ето го самия Евънс...

– Не идвайте, за бога! – извика Септимъс, защото той не беше в състояние да погледне мъртвите.

Ала клоните се разтвориха. Един облечен в сиво мъж действително вървеше към него. Това беше Евънс! Но по него нямаше никаква кал; никакви рани; той не бе променен. Аз трябва да кажа на целия свят, извика Септимъс и вдигна ръка (а мъртвият мъж в сивия костюм се приближаваше), вдигна ръка и заприлича на изваяната фигура на колос, който векове наред сам в пустинята е оплаквал съдбата на човека, с притиснати към челото длани, с набраздено от скръб лице, но сега съзира светлинка в края на пустинята, която се разраства и достига чугуненочерната фигура (Септимъс се понадигна от стола си), и той, оплаквачът исполин, зад когото са се проснали на земята легиони хора, в миг се превръща в ...

– Септимъс, толкова съм нещастна – каза Реция и се опита го накара да седне.

Милионите горко стенеха; векове наред те бяха страдали. След няколко мига той ще се извърне, ще им каже, Само нека още няколко мига изпита това облекчение, тази радост, това удивително откритие.

– Време е, Септимъс – повтори Реция. – Колко стана часът?

Той говореше, започваше да говори, този човек сигурно го е забелязал. Той гледаше към тях.

– Сега ще ти кажа колко е часът – рече Септимъс, много бавно, сънливо, усмихвайки се тайнствено на мъртвия в сивия костюм. И докато се усмихваше, часовникът отмери четвърт – дванайсет без четвърт. Ето това е да си млад, помисли си Питър Уолш, когато мина покрай тях. Скандали посред бял ден – горкото момиче изглежда толкова отчаяно. Но за какво ли се карат?, запита се той. Какво й говори младежът с палтото за да изглежда тя така? В каква ужасна каша са се забъркали и двамата, щом имат такъв отчаян вид въпреки прекрасната лятна утрин?

Когато се завърнеш в Англия след петгодишно отсъствие, имаш особено усещане, поне в първите няколко дни, че наблюдаваш неща, които никога дотогава не си виждал, влюбени, които се карат под дърветата, семейния уют на живота в парковете. Лондон никога не му бе изглеждал тъй очарователен – тази мекота на предметите в далечината, ярките цветове; зеленината; цивилизацията, да, след Индия, мислеше си той, вървейки през тревата.

Тази впечатлителност без съмнение бе пагубна за него. Въпреки възрастта си той, подобно на момче или дори на момиче, лесно променяше настроението си; добри дни, лоши дни без никаква причина, усещане за щастие, породено от някое красиво лице, дълбока покруса при вида на раздърпана старица. След Индия човек, естествено, се влюбва във всяка срещната жена. У всички тях има нещо свежо, ново; дори най-бедните са облечени по-добре, отколкото преди пет години; и никога женската мода не е била така красива: тези дълги черни пелерини; тези стройни фигури; елегантни; а и този прелестен и очевидно общоприет обичай да се използва грим. Всяка жена, дори и най-почтената, има по една свежа роза на бузите си, устни като изрязани с нож, гарвановочерни къдрици; навсякъде творчество, изкуство; без съмнение е настъпила промяна. За какво ли си мислят младите хора?, запита се Питър Уолш.

Вероятно тези пет години – от 1918 до 1923, – кой знае защо, са били особено важен период. Хората изглеждат по-различно. Вестниците са по-различни. Ето например в един от почтените седмичници някакъв човек писа най-открито за клозетите. Преди десет години никой не би могъл да си позволи такова нещо – да пише открито за клозетите в един почтен седмичник. Ами това, дете в присъствието на други хора изваждат червилото или пухчето си за пудра и поправят грима си?

На кораба сега имаше много млади хора, момчета и момичета – той си спомняше особено добре Бети и Бърти, – които си флиртуваха съвсем свободно; майката седеше с плетката си и най-невъзмутимо ги наблюдаваше.

Момичето съвършено спокойно заставаше пред погледите на всички и напудряше носа си. При това те дори не бяха сгодени; просто се забавляваха, без обиди, без ангажменти. Безчувствена като дърво бе тая Бети... как ѝ беше името. Но инак чудесно момиче.

Прекрасна съпруга ще излезе от нея, когато стане на трийсет години – ще се омъжи тогава, когато сама поиска; ще се омъжи за някой богатш и ще живее в голяма къща край Манчестър. Впрочем някоя беше направила точно така, но коя?, запита се Питър Уолш, тръгвайки по

Широката алея. Омъжила се бе за богаташ и живееше в голяма къща край Манчестър. Съвсем наскоро му бе писала дълго патетично писмо за „сините хортензии“. Като видяла сини хортензии, си спомнила за него и за едно време – Сали Ситън, разбира се! Сали Ситън, за която човек най-малко можеше да си представи, че ще се омъжи за богаташ и ще живее в голяма къща край Манчестър, необузданата, дръзка, романтична Сали! Но от всички някогашни приятели на Клариса – разните Уитбредови, Киндърсли, Кънингамови, Кинлок-Джоунсови – Сали бе може би най-святната. Във всеки случай тя се опитваше да проумее истински нещата.

Във всеки случай тя разбра какво представлява Хю Уитбред, – чудесният Хю, докато Клариса и всички останали го обожаваха.

– Уитбредови ли? – сякаш я чуваше да пита. – Та кои са Уитбредови? Търговци на въглища. Почтеното търговско съсловие.

Поради някаква причина тя мразеше Хю. Мисли само за външния си вид, обичаше да казва. Трябвало е да се роди херцог. Тогава с положителност е щял да се ожени за някоя принцеса от кралската фамилия. Питър не бе срещал друго човешко същество, което да питае такова изключително, неподправено, върховно благоговение към английската аристокрация, като Хю. Дори Клариса трябваше да се съгласи с това. Да, но колко е мил, колко е безкористен, отказа се от лова, за да не тревожи възрастната си майка, никога не забравя рождените дни на лелите си и какво ли още не. Сали, трябва да ѝ се признае, разбра какво се крие зад всичко това. Той отлично си спомняше спора за правата на жените (тази допотопна тема), който се разгоря една неделя сутрин в Бъртън. Сали неочаквано изгуби присъствие на духа, побесня и каза на Хю, че въплъщава в себе си всички най-мерзки черти на английската буржоазия. Каза му, че го счита отговорен за положението на „онези нещастни момичета от Пикадили“ – него, Хю, съвършения джентълмен, бедничкия Хю!, едва ли някой би могъл да изглежда по-ужасен! Направила го нарочно, каза тя по-късно (двамата имаха навика да се срещат в зеленчуковата градина, за да обменят впечатления). „Той не е чел нищо, за нищо не се е замислял, нищо не е чувствувал“, сякаш я чуваше как говори с онзи неин категоричен глас, който се разнасяше много по-надалеч, отколкото тя си мислеше. „У конярчетата има повече живот, отколкото у Хю“, каза тя. „Той е съвършеният пример за възпитаник на елитните частни училища“, каза тя. „Никоя друга страна освен Англия не би могла да го създаде.“ Кой знае защо, беше ужасно язвителна; имаше нещо против него.

Нещо бе станало в пушалнята – не си спомняше какво. Той я беше обидил – май я бе целунал? Невероятно! Никой, разбира се, не вярваше на нито една дума срещу Хю. Невъзможно! Да целуне Сали в пушалнята! Е, ако беше някоя достопочтена¹⁸ Идит или някоя лейди Вайълет, тогава може би да; но не и тази бедничка Сали, която нямаше и пукната пара и чийто баща или майка играеше хазарт в Монте Карло.

Защото измежду всичките му познати Хю бе най-големият сноб, най-раболепно вежливият, впрочем не, не точно раболепно. Беше прекалено самодоволен, за да раболепничи.

Първокласен камериер, това бе най-подходящото сравнение, такъв, който върви отзад и носи куфарите; комуто можеш да повериш задачата да разпрати телеграмите – неоченим за дамите при подготвянето на прием. И той бе намерил това, което търсеше: ожени се за своята достопочтена Ивлин; получи някаква службица в двореца, грижи се за кралските изби, лъска катарамите на Негово величество, разхожда се по панталон до коленете и дантелени маншети. Колко е безмилостен животът! Службица в двореца! Беше се оженил за своята достопочтена Ивлин и двамата живееха някъде тук наблизо, така му се струваше (и той огледа великолепните къщи край парка), защото веднъж бе идвал на обяд в една таката къща, която, като всички притежания на Хю, съдържаше нещо уникално – май че бяха шкафове за бельо. Човек трябваше да отиде до тях и да ги разгледа, винаги трябваше дълго да се възхищава на каквото беше там – шкафове за бельо, калъпки за възглавници, старинна дъбова мебел, картини, които Хю закупил на безценица. Но мисис Хю понякога изневеряваше на спектакъла. Тя бе от онези невзрачни, мишеподобни женици, които харесват високите мъже. Беше почти незабележима. Но, току-виж, най-внезапно каза нещо неочаквано, нещо умно. Може би останки от аристократичното. Вглицата и идваха много – нажежаваха атмосферата. И така, живееха си те със своите шкафове за бельо, с платната на старите майстори, с обшитите с истинска дантела калъпки за възглавници, разполагаха вероятно с пет или десет хлляди годишно, докато той, който бе по-възрастен от Хю е две години, си просеше работа.

Петдесет и три годишен, той бе дошъл да ги моли да му намерят служба в някое министерство или да го направят учител по латински в начално училище, или да го набутат в канцелария, където да изпълнява поръчките на някой мандарин, въобще нещо, което би му носило

18. Титла на децата на някои английски благородници – барони, почетни дами, виконти, върховни съдии. – Б. пр.

петстотин лири годишно. Защото, ако се оженеше за Дейзи, въпреки пенсията му, с по-малко нямаше да се оправят. Уитбред вероятно можеше да помогне, както и Далауей. От Далауей не се притесняваше. Той беше добросърдечен човек; малко ограничен; малко тъповат; да; но добросърдечен. С каквото и да се заловеше, действуваше благоразумно и прозаично; без въображение, без блясък, но воден от онази непонятна доброта, която е типична за хората като него. Той трябваше да си остане провинциален благородник, политиката не беше за него. Най-добрите страни от характера си проявяваше навън, сред природата, сред кучетата и конете. Как добре се справи например, когато големият пудел на Клариса попадна в капан, който за малко не му откъсна едната лапа, и Клариса припадна. Далауей свърши всичко, каквото трябваше: превърза лапата, направи шини, каза на Клариса да не се държи като глупачка. Вероятно затова го хареса тя, такъв човек ѝ беше нужен. „Хайде, мила, не се дръжте като глупачка. Вземете това, донесете онова“, и през цялото време говореше на кучето, като че ли е човешко същество.

Но как можа да преглътне тя онези негови глупости за поезията? Как му позволи да наставлява така за Шекспир? Ричард Далауей най-сериозно и тържествено се изправи на задните си крайници и заяви, че никой порядъчен човек не бивало да чете сонетите на Шекспир, защото щяло да е все едно, че подслушва зад затворена врата (при това той не одобрявал подобни връзки). Никой порядъчен мъж не бивало да позволява на съпругата си да посещава сестрата на покойната си първа съпруга. Невероятно! Какво друго да направиш, освен да го замеряш със захаросани бадеми – беше по време на вечеря. Клариса обаче попиваше всичко; мислеше го за изключително откровен, за изключително независим във възгледите си. Един бог знае дали не го мислеше и за най-оригиналия ум, с когото се е сблъсквала!

Това го свързваше със Сали. Двамата обичаха да се разхождат в една градина, заобиколена с висока ограда, място, където растяха розови храсти и гигантски карфиоли – спомняше си как Сали ще откъсне някоя роза, ще се спре, за да се възхити от красотата на осветените от луната карфиолени листа (странно, как живо възкръсна всичко в паметта му, неща, за които не бе мислил от години), ще го помоли, разбира се, полу на смях да отведе Клариса, да я спаси от разните Хю и Далауей, от всичките онези „свършени джентълмени“, които „ще смажат душата ѝ“ (в ония дни тя написваше купища страници със стихове), ще я направят дама от обществото, ще насърчат светското у нея. Но нека бъдем справедливи към Клариса. Тя все пак не би се омъжила за Хю. На нея ѝ беше

съвършено ясно какво иска. Външно показваше едни чувства, но дълбоко в себе си беше много проникателна, много по-добре преценяваше човешкия характер от Сали например, при това напълно по женски; с онази изключителна способност, женска способност, да създава свой свят където и да попадне. Често я бе виждал как влиза в някоя стая, застава на прага, около нея има множество хора. Но човек запомня именно Клариса. Не че беше толкова забележителна, въобще не беше красива; у нея нямаше нищо оригинално; никога не говореше коя знае колко умно; но тя беше там; просто беше там. Не, не, не! Вече не е влюбен в Клариса! Само дето не можеше да се отърве от мисълта за нея, след като я свари тази сутрин наред с подготовката за приема, с всичките тези ножици и конци; споменът непрекъснато се връщаше, както непрекъснато би се блъскал в него заспалият в купето на влака съсед по място; което, естествено, не значеше, че е влюбен в нея, а само че мисли за нея, критикува я, опитва се отново, след трийсет години, да я разбере. Очевидно можеше да се каже, че е суетна; твърде много държеше на ранга, на обществото, на светското преуспяване – това беше самата истина, лично тя му я бе признала. (Стига да се опиташ, винаги можеш да изтръгнеш откровение от нея, Клариса бе искрена.) А тя би казала, че мрази нищожествата, отрепките, неудачниците, вероятно като него; че според нея хората нямат право да бездействуват с ръце в джобовете; че трябва да направят нещо, да станат нещо; и че тези надуты персони, тези херцогини, тези древни беловласи графини, които човек можеше да види в нейния салон, макар за него да бяха безкрайно далеч от всичко значимо на този свят, за нея символизираха нещо съвсем реално. Веднъж му беше казала, че лейди Бексбъро винаги ходи гордо изправена (както и самата Клариса; тя никога не се отпускате и в прекия, и в преносния смисъл на думата; стоеше изправена като стрела, дори леко вдървена), Казваше, че те притежават една своеобразна храброст, която самата тя, колкото повече остарява, толкова повече уважава. Във всичко това, разбира се, имаше много от Далауей; много от духа на господстващата класа, с нейните националистично-имперско-протекционистични настроения, който, естествено, бе проникнал в нея. Тя която бе два пъти по-интелигентна от него, трябваше да гледа нещата с неговите очи – ето една от трагедиите на семейния живот. Тя, която имаше достатъчно ум в главата си, трябваше винаги да цитира Ричард; сякаш, като прочетеш „Морнинг Поуст“, не би отгатнал до последната думичка за какво мисли Ричард през съответната сутрин! Всичките тези приеми, да речем, са за Ричард или за това, което той представлява според нея (което е право, Ричард би бил по-

щастлив, ако се занимаваше със земеделие в Норфък). Тя бе превърнала салона си в нещо като място за срещи; имаше талант за това. Колко пъти я беше гледал как ще се залови с някой неопитен младеж, ще го върти, ще го суче, ще го разтърси, ще го изправи на крака.

Разбира се, около нея се събираха безброй много досадници. Случваше се обаче да се появят и по-ексцентрични личности: някой художник, някой писател – странни птици за цялата тази атмосфера. Всичко това влачеше зад себе си необходимостта да ходи по гости, да оставя пътям визитната си картичка, да бъде мила с хората; да тича нагоре-надолу с букети цветя, с малки подаръци; еди-кой си отива въз Франция – трябва да има надуваема възглавничка; истинска съсипия за здравето ѝ; безкрайно движение, типично за жените като нея; но тя вършеше всичко така, сякаш бе родена за това. Колкото и да е странно, Клариса бе един от най-крайните скептици, които той познаваше, и вероятно (беше си създал тази теория, за да я проумее, нея, която в някои случаи бе тъй прозрачна, а в други толкова непроницаема), вероятно си мислеше, след като сме осъдени, след като сме завързани с вериги за потъващ кораб (като момиче любимото н четиво бяха Хъксли¹⁹ и Гиндъл²⁰, а те обичат тези морски метафори), след като всичко е една лоша шега, нека поне да изпълним ролята си: да облекчим страданията на нашите съзатворници (отново Хъксли), да украсим тъмницата с цветя и надуваеми възглавнички, да бъдем колкото се може по-почтени. Няма да оставим тези негодници, боговете, да правят каквото си искат – идеята ѝ беше, че ако въпреки всичко се държиш като дама, ще попречиш на боговете, които не изпускат случай да вгорчат, разстроят и съсипят живота на хората. Тя навлезе в тази фаза непосредствено след смъртта на Силвия – онази ужасна история. Да видиш с очите си как едно падащо дърво убива собствената ти сестра (виновен бе пак Джъстин Пари е неговата немарливост), момиче на прага на живота си, най-надарената от всички, както винаги казваше Клариса, това наистина може да те ожесточи. По-после вече не беше толкова сигурна; смяташе, че няма богове, няма никой виновен; и тогава си създаде тази атеистична религия, че човек трябва да прави добро заради самото добро.

Освен това животът ѝ доставяше огромно удоволствие. В характера ѝ бе да изпитва наслада (макар че при нея никога нищо не се знаеше; сам той нерядко съзнаваше, че въпреки дългогодишното им приятелство

19. Томас Хенри Хъксли (1825–1895) – английски природоизследовател. – Б. пр.

20. Джон Гиндъл (1826–1893) – английски физик. – Б. пр.

всъщност я познава бегло). Във всеки случай у нея нямаше горчивина, нямаше я онази убеденост на порядъчните жени в собствените им морални добродетели, която е така отблъскваща. Радваше се почти на всичко – на лехата с лалета, ако се разхождате в Хайд Парк, на детето в количката, на нелепата драмичка, която сама си измисляше на момента. (Тя най-вероятно би поприказвала с двамата влюбени, ако преценеше, че са нещастни.) Притежаваше съвършен усет към комичното, но за да го изяви, ѝ бяха нужни хора, винаги хора и в резултат на това, естествено, пропиляваше времето си – в обеди, вечери, в организирането на тези нейни вечни приеми, в глупави разговори, когато казваше неща, които не мислеше, притъпяваше остротата на ума си, губеше проникателността си. Седнала начело на масата, тя беше в състояние да се подложи на безкрайни мъчения заради някой дъртак, който би бил полезен на Далауей – те познаваха най-ужасяващите досадници в цяла Европа, – или пък влиза Елизабет и тогава всичко друго остава на заден план. При предишното му идване тук тя още учеше в гимназията и се намираше във фазата на необщителността – ококорено бледо момиче, което не беше взело нищо от майка си, мълчаливо, флегматично създание, което приемаше всичко най-безропотно, оставяше майка си да се наприказва и после питаше: „Мога ли сега да си вървя?“; сякаш беше четиригодишно дете; отива, обясняваше Клариса с онази смесица от умиление и гордост, която винаги събуждаше у нея самият Далауей, да играе хоккей на трева. А сега Елизабет вероятно вече е „представена в обществото“; вероятно него счита за стар чудака и се присмива над приятелите на майка си. Е, и така да е, мислеше си Питър Уолш, излизайки от Риджънтс Парк с шапка в ръка; това му е хубаво на остаряването, че чувствата не отслабват, но си се сдобил – най-сетне! – с една способност, която придава особен аромат на съществуването, със способността да вникнеш в живота, да го огледаш много бавно от всички страни.

Ужасно е като признание (той си сложи отново шапката), но на петдесет и три годишна възраст човек вече почти не се нуждае от други хора. Самият живот, всеки миг от него, всяка капка, тук, в този момент, сега, под лъчите на слънцето, в Риджънтс Парк – това вече е достатъчно. Дори предостатъчно. Цял един живот не би ти стигнал, за да усетиш напълно аромата на съществуването, макар и да си се сдобил с тази способност; за да извлечеш удоволствието до последната капка, за да разбереш смисъла до последния нюанс; а те, и удоволствието, и смисълът, се оказаха далеч не тъй податливи, както той си мислеше, далеч не тъй лични. Вече никога не би могъл да страда така, както го бе накарала да

страда Клариса. С часове (слава богу, че можеш да го кажеш, без да те чуват), с часове и с дни не си и помисляше за Дейзи. В такъв случай, спомняйки си болката, страданието, изпепеляващата страст от онова време, няма наистина е влюбен в нея? Сега нещата са коренно различни – и много по-приятни, тъй като в интерес на истината тя е влюбена в него. И вероятно именно поради тази причина, когато корабът най-сетне отплава, той почувствува изключително облекчение, не искаше нищо друго, освен да остане сам; подразни се, като видя в каютата си знаците на нейното внимание – пури, бележници, одеяло за пътуването. Стига да говори искрено, всеки би казал, че стане ли на петдесет години, не би желал да има други хора около себе си, не би желал все така да убеждава жените, че са красиви; ето това биха казали повечето петдесетгодишни мъже, ако са искрени, помисли си Питър Уолш. Добре, но тези изнедадващи изблици на емоции, тези сълзи сутринта, те пък какво означаваха? Какво ли си е помислила Клариса за него? Сигурно си е казала, не за първи път, че е глупак. В дъното на всичко е ревността – ревността, която надживява всички други човешки страсти, помисли си Питър Уолш и опъна ръка с отвореното джобно ножче. Виждала се с майор Орде, пишеше Дейзи в последното си писмо; написала го е нарочно, това му беше ясно; написала го е, за да събуди ревността му; той си я представяше как пише и бърчи чело, чуди се с какво да го уязви; и все пак това го вбеси! Цялата тази олелия – връщането в Англия, срещите с адвокати – бе не за друго, не за да се ожени той за нея, а за да ѝ попречи да се омъжи за друг. Тази мисъл го загложди, това чувство го завладя, когато завари Клариса така спокойна, така невъзмутима, така съсредоточена върху роклята си или каквото беше там; когато осъзна, че тя можеше да му спести всичко това, можеше и да не го превръща в едно хленчещо, подсмърчашо дърто магаре. Но жените не знаят какво значи страст, каза си той, като затвори джобното ножче. Не знаят какво е тя за мъжете. Клариса е студена като лед. Ще седне на дивана до него, ще му позволи да вземе ръката ѝ, ще го целуне по бузата ... Ето че стигна до пресечката.

Някакъв звук прекъсна мислите му; някакъв немощен, треперлив звук, глас, който бълбукаше без посока, без налягане, без начало и без край, който тихичко писукаше нищо неозначаващото

Ии ъм фа ъм соо
фоо суни туу ним оо... –

глас с неопределена възраст и пол, гласът на един древен, рукнал из земята извор; той идваше откъм високата, треперлива фигура, която стоеше точно срещу подземната станция „Риджънтс Парк“ и която приличаше на тръба, на ръждясала помпа, на обрулено от вятъра дърво, безвъзвратно изгубило листата си, така че вятърът спокойно може да тича нагоре-надолу по клоните му и да припява

Ии ъм фа ъм соо
фоо суии туу иим оо... –

а то се люшка и скърца, и стене във всевечния бриз. Епоха подир епоха – тогава, когато вместо паваж е имало трева, когато вместо паваж е имало блата, през епохата на слона и мамута, през епохата на безмълвния изгрев-слънце – охласканата жена, защото това е жена, с пола е, стои протегнала напред дясната си ръка, а лявата е притиснала към тялото си и пее за любовта – любовта, която живее милиони години, пее тя, любовта, която побеждава, милиони години са минали, откак нейният възлюблен, мъртъв от няколко века, се е разхождал с нея през май, припява тя; но него го няма вече от векове, дълги като летни дни, озарени, спомня си тя, от пламъка на червените астри; огромната коса на смъртта е отнесла всичките тези грамадни планини и когато тя най-сетне полага своята престаряла беловласа глава върху земята, превърнала се в ледена сгур, жената измолва от Боговете да поставят до нея китка от алено цвете, там, нависоко, върху нейния гроб, милван от последните лъчи на изстиващото слънце; защото тогава светът ще завърши своето шествие.

Древната песен бълбукаше от отсрещната страна на подземната станция „Риджънтс Парк“, но земята все още бе зелена и цъфтяща; и все още, макар да изхождаше от една тъй груба уста, просто дупка в земята, при това кална, затлачена с корени и трева, все още старата бълбукаща, бълбеща песен, която се просмукваше през възлестите корени на безчислените векове, през скелети и иманета, изскачаше върху паважа и потичаше на ручейчета чак до Мерилебън Роуд, а и по-нататък, до Юстън, като оставяше след себе си мокра, благодатна диря. Все още спомняйки си как някога, през един праисторически май, се е разхождала със своя възлюблен, тя, тази ръждясала помпа, тази охласкана старица, протегнала едната си ръка за милостиня, а другата протегнала към тялото си, ще стои тук и след десет милиона години и тогава пак ще си спомня как някога се е разхождала през месец май там, където сега има море, с

кого, няма значение – с един мъж, о, да, с един мъж, който я бе обичал. Отминалите векове обаче са замъглили яснотата на онзи древен майски ден; яркобагрите цветчета са посивели, сковани от сребърен скреж; и когато го моли (както очевидно молеше сега): „С очите, си добри ме погледни копнежнo“²¹, тя вече не вижда кафяви очи, черни бакенбарди и обветрено лице, а само някаква фигура, някаква извисяваща се над нея неясно очертана фигура, към която все пак изчуруликва с крехкия писукащ гласец на много възрастните своето „ръката си подай – да я притисна нежно“ (преди да влезе в таксито, Питър Уолш не можеше да не даде една монета на бедното създание), „дори да види някой – ще е все едно!“, така казва тя и притиска юмрук към тялото си, усмихва се, пъхва шилинга в джоба и сякаш изчезва, остават само нейните зорки, наблюдателни очи; изчезват и тленните поколения – улицата беше пълна със забързани към своята работа хора – като листа които тази всевечна пролет ще стъпче, ще сплеска, ще накваси, ще превърне в плесен...

Ии ъм фа ъм соо
фоо суии туу иим соо ...

– Горката старица – продума Реция Уорън Смит.

О, горката несретница!, каза си тя, докато чакаше да просекат.

Ами ако нощта е дъждовна? Ами ако баща ти или някой, който те е познавал в по-добри за теб дни, мине и те види в такава нищета? И къде ли спи нощем?

Бодро, почти весело се нижеше несломимият звук, извиваше се във въздуха като пушек от комин, виеше се по гладките стволоче на буквете и стигайки до листата на върха, се събираше в облаче синкав дим. „Дори да види някой – ще е все едно!“

Тъй като от седмици вече се чувствуваше така нещастна, Реция придаваше по-особено значение на всяко нешо, понякога едва ли не й се струваше, че трябва да спира хората по улиците, стига да й изглеждат добросърдечни, и да им казва: „Много съм нещастна“; и ето сега, като слушаше как тази старица пее на улицата „дори да види някой – ще е все едно!“, внезапно усети някаква сигурност, че всичко ще се оправи. Те отиваха при сър Уилям Брадшо; името му й звучеше хубаво; той ще излекува Септимъс отведнъж. А ето там една каруца превозва бъчви с бира, от опашките на сивите кончета стърчат пръчки слама; по-нататък пък продават вестници. Какъв глупав, глупав съм е това да си нещастна.

21. Този и следващите два стиха са в превод на Владимир Левчев. – Б. пр.

И тъй, пресякоха улицата, те двамата, мистър и мисис Септимъс Уорън Смит, но имаше ли у тях нещо, което да привлече вниманието, нещо, което би накарало минувачите да си помислят, че този млад мъж носи у себе си най-великото послание на света и че освен това е най-щастливият и същевременно най-нещастният човек на земята? Може би вървяха по-бавно от другите хора и в походката на мъжа имаше нещо колебливо, той някак се влачеше, но какво по-естествено за чиновника, който от години не е вървял из Уест Енд в този час на делничен ден, все да поглежда към небето, да поглежда насам-натам, сякаш Портланд Плейс е стая, в която той е попаднал в отсъствието на собствениците, полилеите са напъхани в платнени торби и жената, оставена да наглежда дома, повдигайки някое тъгълче на спуснатите транспаранти, та да насочи лъчите прашна светлина към безлюдните, чудати фотъйоли, обяснява на посетителите колко е прекрасно тук; прекрасно е, но, мисли си той, някак странно.

Наглед той би могъл да е чиновник, но от по-висш ранг: носеше кафяви ботинки, ръцете му бяха ръце на образован човек, както и профилът му – неговият ръбат, носест, интелигентен, чувствителен профил; но устните му – не съвсем, защото бяха меки и отпуснати, а очите (както всички очи) си бяха просто очи: жълтеникавокафяви, големи; така че, общо взето, той бе на границата на две категории, без да спада нито към едната, нито към другата: можеше да стигне дотам, че да стане собственик на къща в Пърли и на автомобил, а можеше и цял живот да си остане наемател от крайните квартали. Беше един от онези полуобразовани, самообразовани люде, които, за да се изучат, заемат книги от обществените библиотеки и ги четат вечер, подир работа, след като са се консултирали писмено с някой известен писател.

Що се отнася до другия вид житейски опит, личния, онзи, който хората изпитват на собствения си гръб, в своите стаи, в своите кантори, додето се разхождат по полята или из улиците на Лондон, той го имаше: бе напуснал дома си оше като момче, защото майка му лъжеше; и защото той за петдесети път сядаше на чай с неизмити ръце; и защото в Страуд нямаше бъдеще за един поет; затова, след като се довери на помалката си сестричка, замина за Лондон, като остави едно смехотворно писмо – великите хора пишат такива, а после, когато се прочуе историята на техните стремления, целият свят ги чете. Лондон е погълнал милиони млади хора, наречени Смит; и въобще не се стряска от причудливите собствени имена, като Септимъс, с които техните родители са се опитвали да ги отличат. Да държиш квартира под наем близо до Юстън

Роуд, също е житейски опит, такъв житейски опит, който за две години превръща розовото, невинно, закръглено лице в мършав, намръщен, враждебен лик. Но подобно на градинаря, който сутрин отваря вратата на оранжерията и вижда новия зрял плод, наблюдателният приятел би казал, че той е узрял, узрял е благодарение на своите суета, амбициозност, идеализъм, страст, самота, дързост, ленивост, обичайните семена, които, смесени в едно (в квартирата близо до Юстън Роуд), го карат да бъде стеснителен, да заеква, да желае да се самоусъвършенствува, да се влюби в мис Изабел Поул, която чете лекции върху Шекспир на Уотърлу Роуд.

Не прилича ли той на Кийтс?, мислеше си тя и започна да си представя как събужда у него интерес към „Антоний и Клеопатра“ и прочие; заема му книги; пише му писъмца; и запалва у него онзи огън, който гори веднъж в живота на човека, но не топли, а златисточеррвеният му пламък, безкрайно нежен и неземеен, трепти над мис Поул; „Антоний и Клеопатра“; и Уотърлу Роуд. Той я смяташе за красива; уверен бе, че е безпогрешно мъдра; мечтаеше си за нея, посвещаваше ѝ стиховете си, които тя, нехаейки за техния обект, поправяше с червено мастило; една лятна вечер я видя да се разхожда на някакъв площад, облечена в зелена рокля. „Узрял е“, би казал градинарят, ако отвореше вратата, тоест ако влезеше при него която и да е нощ по онова време, и го свареше как пише; ако го свареше как скъсва написаното; ако го свареше как довършва поредния шедьовър в три часа сутринта; как хуква навън, за да кръстосва улиците, да обикаля църквите; как един ден пости, на следващия се напива; как поглъща жадно Шекспир, Дарвин, „История на цивилизацията“ и Бърнард Шоу. И има нещо, усети мистър Бруър; мистър Бруър, шеф на кантората „Сибли енд Ароусмит“, аукционисти, експерти, посредници по продажбата на земя и недвижими имуществва; тук има нещо, помисли си той, който се отнасяше бащински с младите чиновници и имаше доста високо мнение за способностите на Смит, като предричаше, че след десет-петнайсет години той ще наследи коженото кресло и картотеките в кабинета с таванския прозорец, ако не се разболе, мислеше си мистър Бруър, защото такава опасност имаше – изглеждаше хилав; препоръча му футбола, покани го на вечеря и тъкмо обмисляше възможността да го предложи за повишаване на заплатата, когато се случи нещо, което осуети много от плановете на мистър Бруър, отне му неговите най-способни млади хора и накрая, дотолкова нахални и коварни бяха пръстите на Европейската война, разби гипсовата глава на Церера, изрови дупка в лехите с мушката и съсипа нервите на

готвачката на мистър Бруър в неговия дом в Мъзуел Хил.

Септимъс беше сред първите доброволци. Той замина за Франция, за да спасява една Англия, съставена почти изцяло от Шекспировите пиеси и разхождащата се по зелена рокля на площада мис Изабел Поул. Там, в окопите, незабавно настъпи онази промяна, която имаше предвид мистър Бруър, когато му препоръча футбола; той възмъжа; повишиха го; привлече вниманието, дори симпатиите на своя офицер, на име Евънс. Двамата бяха като кученца, които си играят на килимчето пред камината: едното гризе и къса някаква хартийка, зъби се, от време на време се опитва да захапне ухото на старото куче; другото лежи край огъня, примигва сънливо, повдига лапа, обръща се и добродушно ръмжи. Все трябваше да бъдат заедно, да делят всичко, да спорят, да се карат. Но когато Евънс здравеняк, стеснителен с жените, когото Реция, която го бе виждала само веднъж, определи като „тих човек“, когато Евънс падна убит, точно преди примирието, в Италия, Септимъс, без да показва каквито и да било емоции, без сякаш да съзнава, че това е краят на едно приятелство, се почувствува горд, защото приема всичко така спокойно и разумно. Войната го бе научила на много неща. Прекрасно! Беше издържал на целия този спектакъл, познал бе приятелството, Европейската война, смъртта, бяха го повишили в чин, все още нямаше трийсет години и явно щеше да оцелее. Ето го, жив беше. Последните снаряди не го засегнаха. Наблюдаваше избухването им с пълно безразличие. Мирът го свари в Милано, разквартируван в една странноприемница с дворче, цветя в дървени сандъчета, масички на открито; щерките шиеха шапки, и тъкмо за най-малката, Лукреция, се сгоди той една вечер, когато го бе обхванала паниката – че не е способен да изпитва никакви чувства.

Защото сега, след като всичко вече свърши, след като примирието бе подписано и мъртвите бяха погребани, той имаше моменти, особено вечер, в които внезапно усещаше страх. Не е способен да изпитва никакви чувства. Когато отвореше вратата на стаята, в която италианските момичета седяха и шиеха шапки, той ги виждаше, чуваше ги: те нижеха на телчета мънистата от паничките; обръщаха коравите калъпи насамнатам; по цялата маса имаше разпръснати пера, пайети, парчета копринен плат, панделки; ножиците трааха по дървото на масата; но на него нещо му убягваше – не можеше да изпитва никакви чувства. И все пак това тракане на ножиците, тези момичета, които шиеха шапки и се смееха, всичко това му създаваше усещането за закрила, за сигурност; то бе неговото убежище. Но той не можеше да седи там цяла нощ. Имаше

моменти, когато рано сутрин се събуждаше. Леглото му падаше; самият той падаше. Ах, къде бяха ножиците, къде бяха запалените лампи и коравите калъпи! Той предложи на Лукреция, най-малката сестра, да се омъжи за него; весела, лекомислена, тя обичаше да разперва своите артистични пръстчета и да казва: „Всичко е тук, в тях.“ Коприна, пера, какво ли не, оживяваше под тях.

– Най-важното е шапката – обясняваше тя, когато двамата излезеха заедно на разходка.

И оглеждаше всяка шапка по пътя им, всяка пелерина, рокля, маниерите на жените. Тази е облечена зле, онази е прекалено натруфена, критикуваше тя, но не злобно, а раздражено, както художникът би се различил от някоя крещящо очевидна, макар и добронамерена фалшификация, после ще се произнесе великодушно, но все така критично, за някое младо момиче, продавачка, облечена с шик въпреки скромните си дрехи, или ще похвали възторжено, с професионално разбиране, някоя францужойка, която слиза от каретата си цялата в кожи, коприна и перли.

– Красива работа! – шепнеше тя и ръгаше с лакът Септимъс, и той да погледне.

Но за него красотата бе скрита зад стъкло. Дори вкусните неща (Реция обичаше сладолед, шоколад, сладкиши) не му доставяха удоволствие. Оставяше чашката си върху мраморната масичка. Поглеждаше към хората отвън на улицата; те имаха вид на щастливи, събираха се на групи, крещяха, смееха се, препираха се за глупости. Но за него нищо нямаше вкус, той не можеше да изпитва никакви чувства. В кафенето, сред масите и брътвежа на сервитьорите, го обхващаше ужасяващият страх, че не може да изпитва никакви чувства.

Можеше да разсъждава, съвсем спокойно, можеше да чете, например Данте („Септимъс, остави книгата“, казваше Реция и нежно затваряше „Ад“), можеше да пресмята харчовете си; мозъкът му работеше отлично; в такъв случай сигурно светът бе виновен, задето не можеше да изпитва никакви чувства.

– Англичаните са толкова мълчаливи – казваше Реция. Но това ѝ харесва, обясняваше тя. Тя уважава англичаните и иска да види Лондон и английските коне, и английските тайори, чувала е от една своя леля, която се омъжила за англичанин и отишла да живее в Сохо, колко чудесни са тамошните магазини.

Възможно е, мислеше си Септимъс, наблюдавайки Англия от прозореца на влака, след като потеглиха от Нюхейвън; възможно е самият

свят да е лишен от смисъл.

В кантората го повишиха; назначиха го на доста отговорен пост. Той бе спечелил военни отличия и те се гордееха с него. „Вие изпълните своя дълг и сега ние трябва ...“, започна мистър Бруър, но не можа да довърши, прекалено силно бе вълнението му. Намериха си прекрасна квартира близо до Тотнъм Корт Роуд. Там той отново разтвори Шекспир. Младежкото опиянение от езика – „Антоний и Клеопатра“ – бе изчезнало напълно. Какъв човекомразец е Шекспир, как ненавижда хората, които все се контят, отвлечат деца, говорят цинизми, чревоугодничувствуват! Ето какво прозря сега Септимъс; посланието, скрито зад красивите думи. Тайният сигнал, който всяко едно поколение изпраща, завоалиран, на следващото, е ненавист, омраза, отчаяние. Същото е при Данте. Същото е при Есхил (в превод). Реция седеше до масата и украсяваше шапки. Украсяваше шапки за приятелките на мисис Филмър; плащаха и на час. Изглежда бледа, тайнствена, като лилия, удавена във водата, мислеше си той.

– Англичаните са толкова сериозни – казваше тя и обвиваше ръце около врата на Септимъс, допираше бузтата си до неговата.

Любовта между мъжа и жената е отблъсквала Шекспир. В края на живота си той е смятал сношението за непристойно. Реция обаче каза, че иска да има деца. Бяха женени вече пет години.

Двамата ходиха заедно до Тауър, в музея „Виктория и Албърт“; чакаха сред тълпата да видят как кралят ще открие заседанията на Парламента. Развличаха я и магазините – магазините за шапки, за рокли, за кожени чанти, пред чиито витрини обичаше да застава и да зяпа. Но тя трябваше да роди момче.

Иска да роди момче като Септимъс, казваше тя. Но пък никой не може да бъде като Септимъс – толкова мил, толкова сериозен, толкова умен. Дали не би могла и тя да чете Шекспир? Труден автор ли е Шекспир?, питаше.

Човек не може да създава деца за такъв един свят. Човек не може да увековечава страданието, нито да умножава котилото на тези похотливи животни, които не са способни на дълготрайни чувства, а само се люшкат насам-натам, тласкани от прищевките и тщеславието си. Той я наблюдаваше как крои и шие така, както човек наблюдава птичката, като подскача и пърха в тревата – без да смее пръста си да мръдне. Защото истината е (колкото и тя да не я признава), че човешките същества са способни на доброта, вяра или милосърдие единствено за да получат моментно удоволствие, Те ловуват на глутници. Техните глутници

бродят из пустинята и изчезват с крясъци в пушинака. Те изоставят падналите. Лицата им са вкаменени в маски. Да вземем например Бруър от кантората, с неговите напомадени мустаци, коралова игла за вратовръзка, бял нагръдник я топли чувства – а вътре в себе си студен и неприветлив, – с неговите унищожени от войната мушката, с нервноразстроената му готвачка; или Амилия Не знам коя си, дето точно в пет часа сервира чай – истинска малка харпия, хитра, ехидна и цинична; или разните томовци и бъртовци, от чиито колосани нагръдници се отцежда на тлъсти капки порокът. Никой от тях не го бе забелязал как ги рисува голи-голенички в бележника си. На улицата колите го задминаваха с рев; жестокостта крещеше от афишите; мъже биваха затрупвали в мините; жени изгаряха живи; а веднъж, на Тотнъм Корт Роуд, покрай него минаха в нестроен ред група луди, излезли на разходка или за забавление на гражданите (които им се смееха на глас); те припкаха, кимаха и се хилеха полуизвинително, полупобедоносно, причинявайки му безнадеждна скръб. Дали няма и той да полудее?

По време на чая Реция му каза, че дъщерята на мисис Филмър чака бебе. А ето тя, нима трябва да остарее, без да е родила деца! Чувствува се много самотна, чувствува се много нещастна! И за пръв път, откакто се бяха оженили, заплака. Той чуваше риданията и някъде отдалеч; чувате ги ясно, долавяше ги отчетливо; сравняваше ги с глухите удари на бутало. Но не чувствуваше нищо.

Неговата жена плачеше, а той не чувствуваше нищо; само дето с всяко нейно ридание, така дълбоко, така беззвучно и безнадеждно, потъваше все по-надолу и по-надолу в преизподнята.

Накрая отпусна мелодраматично глава в ръцете си, направи го механично и с пълното съзнание за неискреността на този жест. Сега вече се предава; сега вече някой друг трябва да му помогне. Трябва да му изпратят някого. Той отстъпва. Нищо не можеше да го извади от това състояние. Реция го сложи да легне. Изпрати да повикат доктор Холмс, лекаря на мисис Филмър. Доктор Холмс го прегледа. Няма му абсолютно нищо, каза доктор Холмс. О, какво облекчение! Какъв мил човек, какъв добър човек!, мислеше си Реция. Когато сам той се почувствува така, отива на мюзикхол, каза доктор Холмс. Взема си почивен ден и с жена му играят голф. Защо не опита с две таблетки бромид, разтворени в чаша вода преди лягане? Колко са гладки стените на тези стари къщи в Блумсбъри, каза доктор Холмс, почуквайки по мазилката, а хазаите често имат глупостта да ги облепват с тапети. Ето, онзи ден, когато бил на визитация при един пациент, сър Еди-кой си, на Бедфорд Скуеър...

Значи няма извинение; няма му абсолютно нищо, освен дето Човешката природа го е осъдила на смърт заради греха, че не е способен да изпитва никакви чувства. Той не се развълнува, когато убиха Евънс; и това бе най-лошото; но и всички други прегрешения, вирнали глави над таблата на леглото в ранните часове на утрото и размахали показалци, се хилеха язвително към простряното тяло, което лежеше, осъзнавайки падението си: как се бе оженил за съпругата си, без да я обича, как я бе лъгал, как я бе прелъстил, как бе оскърбил мис Изабел Поул, и сега до такава степен е белязан от порока, че срещнат ли го на улицата, жените се разтреперват. Присъдата на Човешката природа над такъв един негодник е смърт.

Доктор Холмс дойде повторно. Едър, свеж, представителен, той потрепваше с точетата на обувките си, поглеждаше се в огледалото и с един замах отхвърляше всичко – главоболие, безсъние, страхове, сънища – нерви и нищо повече, казваше. Самият доктор Холмс ако установял, че е отслабнал дори с един килограм под осемдесетте, молел жена си на закуска за още една чиния овесена каша (Реция трябва да се научи да приготвя такава каша). Но, продължи той, нашето здраве до голяма степен е в собствените ни ръце.

Впусни се в странични занимания; залови се с някое хоби. Той разтвори Шекспир – „Антоний и Клеопатра“; избута книгата встрани. С някое хоби, повтори доктор Холмс. Ето, сам той не дължи ли отличното си здраве (а работи не по-малко от всеки друг мъж в Лондон) на факта, че винаги може да се отърси от мисълта за пациентите си и да превключи на старинната мебел? Какъв красив гребен има в косите си мисис Уорън Смит, ако му бъде позволено да забележи! Когато проклетият глупак дойде отново, Септимъс отказа да го приеме. Така ли?, попита доктор Холмс, любезно усмихнат. Той не можеше да не потупа окуражително по рамото тази очарователна женичка, мисис Смит, преди да влезе в стаята на нейния съпруг, – И така, знача вие сте един пъзъл – любезно каза докторът и седна до леглото на пациента. Даже е говорил на жена си, че ще се самоубива – на нея, дето е още почти момиче, при това чужденка! Какво ще си помисли тя за англичаните като съпрузи? Човек няма ли поне някакъв дълг към своята съпруга? Няма ли да е по-добре да направи нещо, отколкото да лежи по цял ден? Той, доктор Холмс, има четирийсетгодишна лекарска практика зад гърба си и Септимъс може да му вярва – няма му абсолютно нищо. Доктор Холмс се надява, че когато дойде следващия път, Септимъс ще е станал и няма да тревожи повече тази своя очарователна женичка.

Накратко казано, срещу него се бе нахвърлила Човешката природа – отвратителен звяр с кървавочервени ноздри. Срещу него се бе нахвърлил Холмс. Доктор Холмс идваше редовно, всеки ден. Само да се препънеш, написа Септимъс на гърба на една пощенска картичка, и Човешката природа се нахвърля срещу теб. Холмс се нахвърля срещу теб. Техният единствен шанс е да избягат, без да узнае Холмс; в Италия, където и да е, където и да е, надалеч от доктор Холмс.

Но Реция не можеше да го разбере. Доктор Холмс бил толкова мил човек. Бил толкова загрижен за Септимъс. Само искал да им помогне, така казал. Имал четири дечица и я бил поканил у тях на чай, обясни тя на Септимъс. И тъй, той е изоставен. Целият свят крещи настойчиво: самоубий се, самоубий се, заради нас. Но защо трябва да се самоубива заради тях? Удоволствие е да се храниш, да се топлиш на слънцето; а и как се прави това, как се самоубива човек? – с кухненски нож, грозно, леят се кървища – с газ? Той е твърде изнемощял, трудно му е дори ръката си да повдигне. При това сега, когато е съвсем сам, обречен, изоставен, както е сам всеки на прага на смъртта, много добре съзнава, че уединението носи наслада, възвисеност; свобода, която обвързаните никога не ще познаят. Холмс, разбира се, спечели; звярът със зачервените ноздри спечели. Но той не би могъл да унищожи тази човешка останка, зареяна из периферията на света, този прокуденик, който, отправил взор назад, към обитаваните места, лежи като удавен моряк върху брега на света. Тъкмо в този миг (Реция бе излязла на пазар) дойде голямото откритие. Иззад паравана се чу глас. Говореше Евънс. С него бяха мъртвите.

– Евънс, Евънс! – извика той.

Мистър Смит си говори на глас, извика Агнес, младата прислужница, щом се върна при мисис Филмър в кухнята. Когато влизала в стаята му с подноса, той изкрещял: „Евънс! Евънс!“ И тя буквално подскочила. После хукнала надолу по стълбите.

Реция се прибра с букет цветя, отиде до прозореца и сложи розите в една ваза, върху която падаха слънчевите лъчи, после затанцува весело из стаята.

Купила розите от един бедняк на улицата, каза Реция, трябвало да ги купи. Но са почти увехнали, като мъртви, продължи тя и се зае да ги подрежда.

Значи отвън има някакъв човек. Вероятно Евънс. А тези рози, за които Реция каза, че били като мъртви, са набрани от него в полята на Гърция. Общуването, в него е изцелението, в него е щастието.

Човешкото общуване, мълвеше той.

– Какво казваш, Септимъс? – попита Реция, обезумяла от ужас, защото той си говореше сам.

Изпрати Агнес да доведе доктор Холмс. Съпругът ѝ, обясни тя, е полудял. Вече почти не я познава.

– Ах ти, звяр, звяр! – извика Септимъс, когато в стаята му влезе Човешката природа, тоест доктор Холмс.

– Това пък сега защо е? – каза доктор Холмс с възможно най-приятелски тон. – Говорите безсмислици, за да плашите жена си, така ли?

Все пак ще му даде нещо, за да заспи. А ако имат пари, продължи доктор Холмс, като огледа подигравателно стаята, нека отидат на Харли Стрийт; щом нямат доверие в него, каза доктор Холмс, но вече не изглеждаше толкова благ.

Беше точно дванайсет часът; дванайсет по Биг Бен, чийто звуци се понесоха над Северен Лондон, смесиха се с тези на другите часовници, сляха се, нежни и ефирни, с облаците и струйките дим и замряха сред чайките – дванайсет удара точно когато Клариса Далауей постави зелената си рокля върху леглото, а семейство Уорън Смит пристигнаха на Харли Стрийт. В дванайсет имаха уговорена визита. Сигурно онази е къщата на сър Уилям Брадшо, помисли си Реция, онази, пред която е спрял сивият автомобил. (Оловните вибрации се разнесоха във въздуха.) Така е – това бе автомобилът на сър Уилям Брадшо, разлат, мощен, сив, с най-обикновени инициали, вградени в сигналното табло, сякаш показността на хералдиката няма място тук, при този мъж, който е помощник на душата, жрец на науката; и в тон с успокояващо мекия сив цвят на автомобила вътре в него бяха надиплени сиви кожи и сребристосиви одеяла, та на нейно благородие да ѝ е топло, докато чака. Защото сър Уилям често пътуваше по шейсет и повече мили ли извън Лондон, за да посещава богатите страдалци, дето можеха да си позволят, естествено, твърде високата такса, срещу която сър Уилям даваше съветите си. Нейно благородие чакаше час, а и повече, покрила коленете си с одеялата, облегната назад, и се замисляше понякога за пациента, понякога, напълно разбираемо, за стената от злато, която с всяка изчакана от нея минута се издигаше все по-нависоко; стената от злато, която ги отделяше от всички клопки и тревоги (тя ги бе понасяла храбро; нелека борба им се бе наложило да водят), докато най-после усетеше, че плува в спокойни води, при попътни ветрове; ето, хората ги уважават, възхищават им се, завиждат им, няма за какво повече да си мечтае, само дето, за съжаление, е толкова дебела; всеки четвъртък официални вечери в професионален кръг; откриване на благотворителни базари, посещения в двореца; твърде малко време, уви, прекарва със съпруга си, чиято работа расте и расте; синът се учи добре в Итън, жалко, че няма и дъщеря; има обаче безброй занимания: помощи за децата, помощи за епилептиците, фотографията – само ако някъде се строеше или рушеше църква, тя подкупваше пазача, за да ѝ даде ключовете, и нравеше снимки, които почти не се различаваха от тези на професионалистите; и това докато чакаше.

Самият сър Уилям вече не беше в първа младост. Бе работил много, всичко бе постигнал единствено благодарение на своите способности (баща му държеше магазин); обичаше професията си; на тържествени церемонии изглеждаше чудесно и говореше добре, така че, когато получи титлата „сър“, вече имаше вид на сериозан, уморен човек (защото по-токут от пациенти наистина не спираше, а отговорностите и

преимствата на професията наистина му тежаха) и умората ведно със сивеещата коса го правеха още по-представителен, като му създаваха славата (крайно съществена при работа с нервнболни) на човек не само свръхквалифициран и почти безпогрешен при определяне на диагнозата, но и притежаващ съчувствие, такт, познаване на човешката душа. Всичко му стана ясно още от момента, в който те влязоха в кабинета (Уорън Смит, така се наричаха); само като погледна мъжа, и разбра – изключително тежък случай. Пълен срив, пълен физически и нервен срив, с всички симптоми за една напреднала фаза, увери се той след две-три минути (докато записваше върху розово картонче отговорите на тихичко зададените въпроси).

– Откога го лекува доктор Холмс?

– От шест седмици.

– И какво му предписа? Малко бромид? Каза, че му няма нищо? Да, да. (Ах, тези домашни лекари!, помисли си сър Уилям. Половината му време отива, за да оправя грешките им. Някои са непоправими.)

– Във войната се отличихте, нали?

Пациентът повтори думата „война“ с въпросителна интонация.

Придава символично значение на думите. Сериозен симптом, трябва да го запише върху картончето.

– Войната? – запита пациентът. Европейската война, тази детска играчка с барут? Дали се е отличил? Вече е забравил. Но по време на самата война лично той се провали.

– Разбира се, че се отличи – увери доктора Реция. – И го повишиха в чин.

– А в кантората, където работите, имат изключително високо мнение за вас, нали? – тихо попита сър Уилям и хвърли поглед към щедрото на похвали писмо на мистър Бруър. – Така че какво ви тормози, нямате нито финансови, нито други грижи?

Той бе извършил страхотно престъпление и беше осъден на смърт от Човешката природа.

– Аз ... аз ... – започна той – извърших престъпление ...

– Никога нищо лошо не е вършил – увери доктора Реция.

Ако мистър Смит желае да почака малко, предложи сър Уилям, той би поговорил с мисис Смит в другата стая. Съпругът ѝ е много сериозно болен, каза сър Уилям. Заплашвал ли е, че ще се самоубие?

О, да, извика тя. Но не го мисли, добави. Разбира се, че не го мисли. Просто му е необходима почивка, каза сър Уилям, почивка, почивка, почивка; продължителна почивка на легло. Недалеч от Лондон има един

прекрасен санаториум, където ще се грижат чудесно за съпруга и. Без нея?, попита тя. За съжаление, да; когато сме болни, нямаме полза от хората, които обичаме най-много. Но той не е луд, нали? Сър Уилям каза, че никога не употребява думата „лудост“; нарича го „липса на чувство за хармония“. Но нейният съпруг не обича докторите. Той ще откаже да отиде там. Сър Уилям ѝ обясни накратко, но любезно какъв е случаят. Той е заплашвал, че ще се самоубие. Друг изход няма. Такъв е законът. Той ще си лежи в този красив санаториум. Сестрите са крайно мили. Сър Уилям ще го посещава веднъж седмично. Ако мисис Смит е напълно сигурна, че няма повече въпроси – той никога не притесняваше пациентите си, – могат да се върнат при съпруга ѝ. Тя нямаше повече въпроси, поне не към сър Уилям.

И така двамата се върнаха при най-извисения представител на човечеството; престъпника, изправен пред своите съдии; беззащитната жертва, възкачена в небесата; беглеца: моряка удавник; поета на безсмъртната ода; господата бог, преминал от живота към смъртта; при Септимъс Уорън Смит, който седеше в креслото под таванския, прозорец, вираше се в снимката на лейди Брадшо, облечена за посещение в двореца, и мълвеше откровения за красотата.

– Ние си поговорихме – заяви сър Уилям.

– Той казва, че си много, много болен! – извика Реция.

– Уговаряхме да отидете в един санаториум – добави сър Уилям.

– В някой от санаториумите на Холмс ли? – ехидно попита Септимъс.

Този човек правеше неприятно впечатление. Защото сър Уилям, чийто баща е бил дребен търговец, изпитваше вродено уважение към добрите обноски и хубавото облекло и се дразнеше от сиромашията; а още по-дълбоко у себе си сър Уилям, който никога не бе имал време за четене, таеше неприязън към разните интелегенти, дето идваха тук, в неговия кабинет, и му намекваха, че лекарите, чието университетско обучение е най-трудното от всички, не са образовани.

– Не, в мой санаториум, мистър Уорън Смит – каза той, – където ще ви научим да почивате.

Оставаше само още едно нещо.

Абсолютно бе сигурен, че в нормално състояние мистър Уорън Смит е последният човек, който би плашил жена си. Но той бе говорил за самоубийство.

– На всички ни се случва да изпадаме в депресия – каза сър Уилям.

Само да паднеш, повтори си Септимъс наум, и Човешката природа

се нахвърля срещу теб. Холмс и Брадшо се нахвърлят срещу теб. Те претърсват пустинята. Втурват се с крясъци в пущинака. Използват дибата²² и менгемето. Човешката природа е безжалостна.

– Възвръща ли се понякога желанието му за живот? – попита сър Уилям, с молив опрян в розовото картонче.

– Това си е лично негова работа, каза Септимъс.

– Никой не живее само за себе си – възрази сър Уилям и погледна към снимката на жена си, облечена за посещение в двореца. – А и вас ви чака блестяща кариера – каза сър Уилям. На масата му лежеше писмото на мистър Бруър. – Наистина блестяща кариера.

Ами ако си признае? Ако им съобщи? Дали ще го оставят тогава на мира Холмс, Брадшо? – Аз ... аз ... – запъна се той.

Но какво беше престъплението му? Не можеше да си спомни.

– Да? – окуражи го сър Уилям. (Но вече ставаше късно.)

Любов, дървета, тук няма никакво престъпление – какво беше неговото послание? Не можеше да си спомни.

– Аз ... аз ... – запъна се Септимъс.

– Опитвайте се колкото може по-малко да мислите за себе си – по съветва го сър Уилям добросърдечно. Не, той наистина не бива да е на свобода.

Имат ли да го питат още нещо? Сър Уилям ще уреди всичко сам (прошепна той на Реция) и ще я извести още тази вечер между пет и шест часа.

– Имайте пълна вяра в мен – каза накрая и ги пусна да си вървят.

Реция никога, никога в живота си не се бе чувствувала така нещастна! Потърси помощ, а я измамиха! Той ги подведе! Сър Уилям Брадшо не е добър човек.

Поддръжката на автомобила сигурно му струва доста много, каза Септимъс, когато излязоха на улицата. Тя се вкопчи в ръката му. Всички ги бяха измамили. Но какво повече иска тя?

Той отделя по три четвърти час на пациент; и ако лекарят изгуби чувството си за хармония в тази прецизна наука, която се занимава с нещо, напълно непознато нам – нервната система, човешкия мозък, – той престава да бъде лекар. Здраве ни е нужно на нас; а здраве значи хармония; така че, когато в кабинета ти влезе някой и каже, че е Христос (често срещана заблуда) и че има да предаде послание (те все имат да предават послания), и заплаши (и това често правят), че ще се самоубие, ти

22. Уред за измъчване чрез разтягане. – Б. пр.

призоваваш хармонията; предписваш почивка на легло; почивка в уединение; тишина и почивка; почивка без приятели, без книги, без послания; шестмесечна почивка; докато от петдесет и пет килограма станеш на осемдесет и пет.

Хармонията, божествената хармония, богинята, на която се кланяше сър Уилям; той бе придобил чувството си за хармония постепенно, докато обикаляше болниците, ходеше за риба, стана баща на сина, роден от лейди Брадшо, която също ходеше за риба и правеше снимки с почти професионална вещина. Боготворейки хармонията, сър Уилям постигна не само собственото си благоденствие, но помогна и за благоденствието на Англия, като изолираше нейните душевноболни, забраняваше им да раждат деца, наказваше отчаянието, пречеше на непригодните към живота да проповядват своите идеи, докато не възприемат и те неговото чувство за хармония – неговото, ако са мъже, чувството на лейди Брадшо, ако са жени (тя бродираше, плетеше, прекарваше четири вечери в седмицата у дома, с техния син); ето защо, освен че колегите го уважаваха и подчинените му имаха страха, приятелите и роднините на пациентите му изпитваха най-гореща благодарност към него, задето настояваше всичките тези христосовци и христосовки, които пророкуваха края на света или божие то пришествие, да си пият млякото в леглото; както е наредил сър Уилям; сър Уилям с неговия трийсетгодишен опит в тази област, с неговия безпогрешен инстинкт, това е лудост, а това – разум, чувство за хармония; неговото чувство за хармония.

Но Хармонията си има сестра, не така усмихната впрочем, доста свирепа, Богиня, която дори в този момент действава – сред жарта и пясъците на Индия, сред калта и блатата на Африка, из бедняшките покрайнини на Лондон, с други думи, навсякъде, където климатът или дяволът примамват човеците да изоставят истинската вяра, тоест нейната – дори в този момент действава, разрушава светилища, троши идоли и поставя на тяхно място собствения си строг лик. Хегемония, така се нарича тя, която се угощава с волята на слабодушните, която обича да впечатлява, да въздейства, която жадува да види собствените си черти, отпечатани върху лицето на народа. Тя застава върху буренце в Хайд Парк и проповядва; увита в бяло, скромно дегизирана като братската любов, броди из фабрики и парламенти; предлага помощ, но желае власт; грубо изтласква от пътя си инак мислещите и недоволните; дарява с благословията си онези, които, отправили нагоре взор, послушно ловят блясъка в очите ѝ, за да запалят своите собствени. Въпросната дама се бе загнездила и в душата на сър Уилям (Реция Уорън Смит усети

това), макар и както обикновено умело замаскирана, скрита зад такива почтени имена като любов, дълг, саможертва. Колко много работи той, с какъв труд събира средства, пропагандира реформи, създава институции! Но Хегемонията, тази придиричлива Богиня, предпочита кръвта пред тухлата и най-вече гледа да докопа людската воля. Например лейди Брадшо. Преди петнайсет години тя се предаде. Това не стана явно; нямаше никакви сцени, никаква врява; просто нейната воля бавно потъна и изчезна под неговата. Подчини се, без да сваля от лицето си милата усмивка; вечерята на Харли Стрийт, на която сервираха осем или девет ястия, за да нахранят петнайсетината колеги на сър Уилям, премина гладко и изискано. Едва по-после някои незначителни признаци – неловка пауза, нервен жест, грешка на езика, смущение – разкриха една твърде неприятна истина, че горката жена се преструва.

Някога, отдавна, тя най-свободно си разказваше как лови риба; но сега, готова да подкрепи страстното желание на своя съпруг за господство, за власт, което блестеше в погледа му, се сви, смали, сниши, притаи, отдръпна се, притихна; така че, без да стане ясно точно защо вечерта е неприятна, защо на всички главите им тежат (впрочем причината би могла да бъде професионалният разговор или умората на прочутия лекар, чийто живот, както каза лейди Брадшо, „принадлежи не нему, а на неговите пациенти“), тя беше неприятна; затова, когато часовникът удари десет часа, гостите вдъхнаха с радост въздуха на Харли Стрийт; облекчение, от което пациентите му бяха лишени.

Тук, в сивия кабинет, с картините по стената и ценната мебел, под таванския прозорец от орнаментирано стъкло, те научаваха до каква степен са сериозни техните грехове: стгушени в креслата, го наблюдаваха как заради тях изпълнява странни упражнения с ръцете си, изпълва ги напред, рязко ги връща към изходна позиция, прилепени към бедрата, за да докаже (ако пациентът проявява упоритост), че той, сър Уилям, е господар на собствените си действия, докато пациентът не е. Някои от послабите не издържаха, разхълцваха се, подчиняваха му се; други, вдъхновени един господ знае от каква невъздържана лудост, наричаха сър Уилям в лицето гнусен мошеник; поставяха под въпрос, това пък вече беше светотатство, самия живот. Защо трябва да се живее?, питаха. Сър Уилям отговаряше, че животът е хубав. И как не, ето над камината виси портретът на лейди Брадшо с шраусови пера, а колкото до дохода му, той печели дванайсет хиляди годишно. Да, но към нас животът не е така щедър, възразяваха те. Той се съгласяваше. На тях им липсва чувството за хармония. А може би все пак няма бог? Той свиваше рамене. Значи

това дали ще живеем, или не, си е наша работа? Точно тук те бъркат. Сър Уилям има приятели в Съри, където преподават едно, сър Уилям най-чистосърдечно си признава, твърде трудно изкуство – чувството за хармония. А съществуват и други неща: семейна привързаност, чест, смелост, блестяща кариера, чийто пламенен бранител е сър Уилям. Ако те не помогнат, той призовава полицията и благото на обществото, което, съвсем спокойно обяснявате сър Уилям, в Съри ще се погрижи да овладее тези антисоциални импулси, породени преди всичко от липсата на добронамереност. И тогава от скривалището си се измъкваше и се покачваше на своя трон онази Богиня, чиято страст е да стъпка съпротивата, незаличимо да отпечатва собствения си образ върху чуждите светилища. Безпомощни и беззащитни, изтерзаните, самотните се подчиняваха на волята на сър Уилям. Той се спускаше хищно, помиташе всичко. Затваряше хората. Тъкмо това съчетание от решимост и човечност у сър Уилям така допадаше на роднините на неговите жертви.

Но Реция Уорън Смит се разплака, когато излязоха на Харли Стрийт; този човек не ѝ хареса.

Разрязвайки и разсичайки, разделяйки и подразделяйки, часовниците на Харли Стрийт гризяха юнския ден, съветваха към подчинение, подкрепяха авторитетите и изреждаха в хор височайшите предимства на чувството за хармония, докато купчинката време намаля съвсем и големият часовник, закачен над един магазин на Оксфърд Стрийт, обяви приветливо, дружески, сякаш за господата Ригби и Лаундис е удоволствие да дадат безплатно тази информация, че е един и половина.

Когато човек погледне нагоре към фирмата им, вижда, че на всяка буква от техните имена съответствува по един час; подсъзнателно той е благодарен на Ригби и Лаундис, заедно му съобщават времето по Гринуич; и естествено тази благодарност (така разсъждаваше Хю Уитбред, докато се помайваше пред витрината на магазина) по-късно се проявява под формата на покупка на чорапи или обувки от „Ригби енд Лаундис“. Така разсъждаваше. Според навика си. Повече не се задълбочаваше. Плъзгаше се по повърхността; мъртвите езици, живите, човешкото съществуване, животът в Константинопол, Париж и Рим; конният спорт, ловът, тенисът, всичко това бе някога. Злите езици говореха, че сега той стои на пост в Бъкингамския дворец, обут в копринени чорапи и панталон до коленете, и пази нещо, ала какво, никой не знае. Но поне го правеше както трябва. Цели петдесет и пет години бе плувал сред каймака на английското общество. Познаваше не един министър-председател. Дълбоките му чувства бяха обясними. И макар да не бе участвувал в

никог от големите събития на своето време, нито бе заемал важни постове, все пак имаше заслуга за някоя и друга дребна реформа като подобряване на условията в обществените приюти или поставянето на бухгалтерите в Норфък под закрила на държавата; прислужничките имаха причини да му бъдат благодарни; а името му в края на писмата до вестник „Таймс“, с които апелираше за създаването на фондове или призоваваше обществеността да закриля, да пази, да не цапа, да намали пушенето и да сложи край на неморалното поведение в парковете, внушаваше респект.

А и като външност изглеждаше великолепно – ето сега, когато се спря за миг (часовниковият звън вече заглъхваше), аз да огледа критично, компетентно чорапите и обувките; безупречен, представителен, сякаш наблюдаваше света отвисоко и се обличаше съответно; много добре съзнаваше обаче задълженията, които налагат внушителните размери, богатството и доброто здраве, и дори и когато не бе абсолютно необходимо, най-педантично съблюдаваше някои дребни вежливости, някои старовремски жестове, което придаваше особена специфика на поведението му, нещо, достойно за подражание, нещо, запомнящо се, защото той никога не би си позволил например да отиде на обяд у лейди Бругън, която познаваше от двайсет години, без да ѝ поднесе букет карамфили или без да попита мис Бръш, секретарката на лейди Бругън, как се чувствава брат ѝ в Южна Африка, което, колкото и лишена от женски чар да беше мис Бръш, кой знае защо, ѝ бе безкрайно неприятно и тя отговаряше: „Благодаря ви, брат ми се чувствава много добре в Южна Африка“, след като вече от пет-шест години се чувстваваше много зле в Портсмут.

Самата лейди Бругън предпочиташе Ричард Далауей, който пристигна в същата минута. Двамата буквално се сблъскаха на вратата. Лейди Бругън не можеше да не предпочита Ричард Далауей. Той бе замесен от много по-добро тесто. Но тя не би позволила на никого да се държи пренебрежително с нейния Хю, бедничкия Хю. Никога няма да забрави колко мил се бе показал – наистина невероятно мил – по някакъв повод, макар и какъв, не помнеше. Но той се бе показал невероятно мил. Впрочем разликата между един и друг мъж не е особено голяма. Безсмислено е да разбиваш някому сърцето – както направи Клариса Далауей, – разбиваш го и после, отново го залепваш; особено пък ако си на шейсет и две години. Пое карамфилите на Хю със своята недодялана, неприветлива усмивка. Другого не чакат, обясни. Повикала ги е под измислен предлог, всъщност ѝ е нужна тяхната помощ, за да се измъкне от едно

затруднение...

– Но най-напред да обядваме – завърши тя.

И така, започна се едно безшумно и изискано сноване напред-назад през летящите врати, момичетата с бели престилки и бонета обслужваха масата не като прислужнички, тласкани от нуждата, а като участнички в едно тайнство, в една велика заблуда, практикувана от дамите в Мейфеър между един и половина и два часа, когато като по даден знак движението по улиците спира и идва ред на тази пълна илюзия, най-напред по отношение на храната – как за нея не се плаща; и после, че масата някак сама се отрупва с кристал и сребро, със салфетки и блюда с червени фрукти, с филийки пържен калкан; в супниците плуват разчекнати пилета; оранжево-червеният огън гори, сякаш незапалин от прислугата; а виното и кафето (за които не се плаща) извикват приятни картини пред замечтаните очи; нежно съзерцателните очи; очи, за които животът е музика, тайна; блеснали добри очи, отправени сега към красивите червени карамфили, които лейди Брутън (чиито движения са винаги така недодялани) бе положила до чинията си, тъй че Хю Уитбред остави лицата и напълно сигурен в позициите си, каза съвършено непринудено:

– Чудесно биха подхождали на дантелата на роклята ви!

Мис Бръш ненавиждаше силно тази негова фамилиарност. Според нея той бе един зле възпитан човек. Това размиваше лейди Брутън.

Лейди Брутън взе карамфилите; стискаше ги непохватно, почти така, както на картината зад нея генералът стискаше свитъка; остана неподвижна, сякаш изпаднала в транс. Каква точно се падаше на генерала, негова правнучка?, негова праправнучка?, запита се Ричард Далауей. Сър Родерик, сър Майлс, сър Толбът – да, така беше. Интересно как в този род семейното сходство се предава и на жените. Самата тя би трябвало да бъде драгунски генерал. И Ричард с удоволствие би служил под нейно ръководство; уважаваше я най-искрено; той въобще питаеше романтични чувства към снажните родовити възрастни дами и най-чистосърдечно му се искаше да доведе у нея на обяд някой от буйните младежи, които познаваше; защото такива като нея не се раждат в семейства на дружелюбни, възторжени любители на чая! Той познаваше родното й място. Познаваше и нейните земяци. Имаше там една лозница, под която е седал или Лъвлейс, или Херик²³ – самата тя не четеше и ред поезия, но така гласеше мълвата. По-добре да почака с въпроса, който я тревожи (дали да бъде отправен един призив към обществеността; а ако бъде

23. Ричард Лъвлейс (1618–1658), Робърт Херик (1591–1674) – английски поети. – Б. пр.

отправен, по какъв начин, и т.н.), по-добре да почака, докато си изпият кафето, мислеше си лейди Брутън и остави карамфилите до чинията си.

– Как е Клариса? – неочаквано попита тя. Клариса винаги казваше, че лейди Брутън не я обича.

И действително известно бе, че лейди Брутън се интересува повече от политиката, отколкото от хората; че говори като мъж; че е имала пръст в някаква непочтена интрига от осемдесетте години, за която вече започваха да пишат в мемоарите. В салона ѝ имаше ниша, а в тази ниша – масичка със снимката на генерал сър Толбът Муър, вече покойник, който една вечер през осемдесетте години написал върху тази масичка, в присъствието на лейди Брутън, с нейното знание и може би по неин съвет, телеграма, с която нареждал британските войски да предприемат нападение с историческо значение. (Тя още пазеше перодръжката и обичаше да разказва историята.) Така че, когато питаше с небрежен тон: „Как е Клариса?“, съпрузите трудно можеха да убедят съпругите си, а впрочем колкото и да бяха любещи, самите те вътре в себе си дълбоко се съмняваха, че нея я интересуват съпругите, които често пречат на съпрузите си, като не им позволяват да приемат служебни постове в чужбина или наред сезона изведнъж усещат нуждата да подишат морски въздух, за да се съвземат от инфлуенцата. И въпреки това жените безусловно възприемаха нейния въпрос „Как е Клариса?“ като сигнал от доброжелател, от един почти безмълвен събеседник, чиито реплики (може би пет-шест за цял живот) са знак за женското другарство, обединяващо с една обща, по-дълбока от мъжките обеда връзка лейди Брутън и мисис Далауей, макар че двете рядко се срещаха, а когато се срещнеха, изглеждаха безразлични една към друга и дори враждебни.

– Днес сутринта срещнах Клариса в парка – обади се Хю Уитбред, докато бъркаше в супника; нямаше търпение да си направи тази малка реклама, защото трябваше само да дойде в Лондон, и веднага срещаше всичките си познати; колко е лаком, не познавам по-голям лакомник от него, помисли са Мили Бръш, която беше непоколебимо принципна по отношение на мъжете и бе способна на вечна преданост, но към съществата от собствения си пол, бидейки възлеста, ръбеста, непохватна и напълно лишена от женски чар.

– Знаете ли кой се е завърнал в Лондон? – спомни си изведнъж лейди Брутън. – Нашият стар приятел Питър Уолш.

Всички се усмихнаха. Питър Уолш! Мистър Далауей искрено се радва, каза си Мили Бръш, докато мистър Уитбред мисли само за пилето. Питър Уолш! И тримата, и лейди Брутън, и Хю Уитбрерд, и Ричард

Далауей, си спомниха едно и също нещо – колко пламенно влюбен бе Питър; как го отблъснаха; как замина за Индия; как се оказа неудачник; как се провали във всичко; а Ричард Далауей си спомни и друго, колко много обича милия си стар приятел.

Мили Бръш веднага долови това; видя как потъмня кафявото на очите му; видя го как се смути, как се замисли, което ѝ се стори интересно, впрочем мистър Далауей винаги ѝ се струваше интересен, защото какво ли си мисли той за Питър Уолш?, запита се тя. Че Питър Уолш е бил влюбен в Клариса; че след обяда той ще се върне право вкъщи при Клариса; че ще ѝ каже колко я обича. Да, ще ѝ го каже ей така, направо.

По-рано тези моменти на мълчание почти омагьосваха Мили Бръш; а и мистър Далауей бе толкова сериозен човек, такъв джентълмен. Но сега, когато тя вече бе на четирийсет години, лейди Бругън трябваше само да кимне или малко по-рязко да извърне глава, и Мили Бръш улавяше знака, колкото и дълбоко да бе потънала в разсъжденията си на един безпристрастен дух, на една непоковарена душа, която животът не можеше да подлъже, защото не ѝ бе предложил и най-малката красива дреболия: къдрица, усмивка, устна, буза, нос, абсолютно нищо; лейди Бругън трябваше само да кимне, и Пъркинс получаваше нареждането да побърза с кафето.

– Да, Питър Уолш се е върнал – повтори лейди Бругън.

За всички тях това бе своего рода ласкателство.

Опропастен, неуспял, той се бе завърнал на техния сигурен и защитен бряг. Но, разсъждаваха те, да му се помогне, е невъзможно; нещо куца в самия му характер. Хю Уитбред каза, че, разбира се, би могло да се спомене за него пред Еди-кой си. И после свъсн вежди угрижено, като се замисли за писмата, които ще напише до началниците на разни държавни канцеларии за „моя стар приятел Питър Уолш“, и прочие. Но няма да се стигне доникъде – до нищо постоянно, при този негов характер.

– Има неприятности заради някаква жена – добави лейди Бругън.

Другите вече си бяха помислили, че „това“ е в дъното на всичко.

– Цялата история обаче ще научим от самия Питър – каза лейди Бругън в желанието си да приключи с тази тема.

(Кафето много се бавеше.)

– Адресът? – попита Хю Уитбред и неговият въпрос веднага раздвижи сивкавата приливна вълна на обслужването, която се разливаше около лейди Бругън ден след ден, ограждаше я, защищаваше я, обвиваше я в мека тъкан; и тази тъкан посрещаше ударите, отслабваше

вмешателствата и хвърляше из цялата къща на Брук Стрийт ситна мрежа, върху която всяко нещо си имаше своето място и можеше да бъде изваждано безпогрешно, незабавно от сивокосата Пъркинс, а тя служеше при лейди Бругън вече трийсет години, и ето сега се зае да напише адреса; подаде го на мистър Уитбред, който извади портфейла си, сбърчи вежди и като пхна листчето между разни документи от изключително важно значение, каза, че ще говори с Ивлин да го поканят на обяд. (Чакаха мистър Уитбред да свърши, за да донесат кафето.)

Колко е бавен Хю, мислеше си лейди Бругън. Доста е напълнял, забеляза тя. Ричард винаги поддържа превъзходна форма. Започваше да става нетърпелива: цялото ѝ същество категорично, неотклонно, пропъждайки властно всички тези ненужни дреболии (Питър Уолш и неговите любовни истории), се насочваше към темата, дето ангажираше нейното внимание, и не само вниманието ѝ, а и онази основна фибра на нейната душа, онази съществено важна част от самата нея, без която Милисът Бругън не би била Милисът Бругън: проектът за експатрирането в Канада на младежи и девойки от почтени семейства, като им се създаде възможност да уредят живота си там. Тя преувеличаваше.

Вероятно бе изгубила чувството си за хармония.

За другите експатриацията не беше неоспоримото разрешение, най-великата идея. То не отприщваше у тях (у Хю, у Ричард, дори не и у преданата мис Бръш) онзи скрит егоизъм, който се надига у силната войнствена жена, добре хранена, добре отгледана, спонтанна и пряма, без кой знае какви способности за самоанализ (откровена и простодушна – защо всички не са откровени и простодушии? – искаше ѝ се да знае), надига се у нея, след като младостта вече е отминала, и търси да се залови за някоя идея – била тя Експатриацията или Еманципацията; във всеки случай тази идея завладява душата ѝ, пречупва я като скъпоценен камък, отразява я като огледало; ту грижливо скрита, да не би някой да ѝ се присмее; ту гордо извадена на показ. С други думи, Експатриацията бе станала олицетворение на самата лейди Бругън.

Но това изискваше от нея да пише. А едно писмо до „Таймс“, както обясняваше тя на мис Бръш, ѝ струваше повече усилия, отколкото да организира експедиция до Южна Африка (което и бе правила по време на войната). След половиндневна битка – започваше да пише, скъсваше листа, пак започваше – тя осъзнаваше, както при никакви други обстоятелства, безсилието на своята женска същност и с удоволствие насочваше мисълта си към Хю Уитбред, който без никакво съмнение притежаваше уменията да пише писма до „Таймс“. Един толкова различно

устроен от нея човек, който така вещо борави с езика, който умее да каже нещата тъй, както искат редакторите, не може да бъде наречен просто лаком. Лейди Брутън често се въздържаше да изказва мнения за мъжете от благоговение пред тайнствената хармония между тях (това не важеше за никоя жена) и законите на вселената; знаят как да се изразят; знаят какво трябва да се каже; ето защо, ако Ричард ѝ даваше съвети, а Хю напишеше текста вместо нея, тя беше сигурна, че е на прав път. Затова сега остави Хю да си изяде суфлето; осведоми се за клетата Ивлин; почака ги да запалят пурите си и тогава каза:

– Мили, би ли донесла листовете?

И мис Бръш излезе, върна се, постави листовете на масата; а Хю извади автоматичната си писалка, която му служи от двайсет години, обясни той, и отвинти капачката. Все още е в отличен вид; бил я показал на производителите; няма причини да се износи, отбелязали те; което правеше чест на Хю, както и на чувствата, които той изразяваше чрез нея (така му се струваше на Ричард Далауей), ето и сега, когато започна внимателно да изписва главни букви със завъртулки около тях и по най-изумителен начин да придава на обърканите мисли на лейди Брутън онзи смисъл, онези граматически конструкции, които редакторът на „Таймс“, лейди Брутън усети това, като наблюдаваше тази изумителна трансформация, сигурно ще оцени. Хю пишеше бавно. Хю имаше възражения. Ричард каза, че човек трябва да поема рискове. Хю предложи някои изменения е оглед на чувствата на хората, с които, доста троснато добави той, когато Ричард се изсмя, „трябва да се съобразяваме“, и прочете на глас: „Следователно ние сме на мнение, че е настъпило времето... прекалено големият брой млади хора сред нашето непрекъснато нарастващо население ... а това дължим на мъртвите...“, според Ричард все фалшиви и високопарни фрази, но от тях, разбира се, нямаше вреда и Хю продължи да изрежда по азбучен ред чувства от най-благородно естество, като изтръскваше пепелта на пурата от жилетката си и от време на време резюмираше написаното, додето накрая прочете черновата на писмото, което според лейди Брутън бе шедьовър.

Нима нейните собствени идеи могат да звучат така?

Хю не можеше да гарантира, че редакторът ще го помести; но следобед той щеше да се срещне на чай с един човек.

При тези думи лейди Брутън, която не беше способна на грациозни жестове, напъха всичките карамфили на Хю в деколтето на роклята си, разпери ръце и извика: „Моят министър-председател!“ Не знаеше какво би правила без тях двамата. Всички станаха. Ричард Далауей както

винаги отиде да погледа портрета на генерала, защото възнамеряваше, щом намери малко свободно време, да напише книга за рода на лейди Брутън.

Милисънт Брутън много се гордееше с рода си. Но те могат да почакаат, могат да почакаат, рече тя и също погледна картината; искаше да каже, че нейните деди – адмирали, военни и държавни служители, са били все хора на действието, които са изпълнявали дълга си; и че дългът на Ричард е преди всичко към родината; но той има хубаво лице, допълни тя; във всеки случай всички документи са събрани в Олдмикстън и Ричард ще може да ги ползува, щом настъпи моментът, с други думи, при едно правителство на лейбъристите.

„А какви новини имаме от Индия!“ – извика тя. После, когато вече бяха във вестибюла и вземаха жълтите си ръкавици от купата върху малахитовата масичка, а Хю напълно ненужно се кланяше на мис Бръш, като ѝ предлагаше някакъв излишен билет или нещо подобно, което ѝ беше безкрайно неприятно и тя цялата почервения, Ричард, вече с шапка в ръка, се обърна към лейди Брутън и каза:

– Довечера ще ви видим у дома на нашия прием?

При което лейди Брутън възвърна своята импозантност, разклатена от писането на писмото. Може да отиде, а може и да не отиде. Клариса е толкова енергична.

Приемите ужасяват лейди Брутън. Сигурно защото остарява. Това заяви тя, застанала на прага на дома си; внушителна, много изправена; в същото време кученцето зад гърба ѝ се протегна, а мис Бръш изчезна нанякъде с листовете хартия. Лейди Брутън се понесе тежко и величествено нагоре към стаята си и легна на дивана, като изпъна едната си ръка. Въздишаше, похъркваше, не спеше, само се чувствуваше отпусната и натежала, отпусната и натежала в този горещ юнски ден, като огряло от слънцето поле с детелини, над което кръжат пчели и жълти пеперуди. Винаги се пренасяше в мислите си към полята на Девъншир, където редом с братята си Мортимър и Том бе прескачала потоците, възседнала своето пони Пати. Спомняше си кучетата; плъховете; баща си и майка си, седнали на ливадата под дърветата, до масичката с приборите за чай; спомняше си лехите с далии, ружите, пампасната трева и как те, малки палавници, винаги готови за пакост, се прокрадваха през храсталациите, за да не ги видят, целите изпоцапани от някоя дяволия. Какво казваше винаги нейната стара бавачка за роклите ѝ?

О, господи, сети се – днес е сряда и тя се намира на Брук Стрийт. В този горещ ден Ричард Далауей и Хю Уитбред, такива чудесни, мили

хора, бяха прекосили заради нея лондонските улици, чийто тътен чува-ше дори тук, легнала на дивана. Тя имаше власт, положение, пари. Беше живяла на най-предната линия. Имала бе добри приятели; познавала бе най-способните мъже на своето време. Жужащият Лондон прииждаше към нея, ръката ѝ, легнала върху облегалката на дивана, свиваше пръсти около някакъв въображаем жезъл, такъв, какъвто вероятно са държали дедите ѝ, и като стискаше този жезъл, тя, отпусната и натежала, сякаш предвождаше батальони в техния поход към Канада, както и тези двама чудесни мъже, които крачеха из Лондон, техния Лондон, из подобния на килимче Мейфелдър.

А те вървяха, отдалечаваха се от нея, тънката нишка, която ги свързваше (нали бяха обядвали заедно), все повече и повече се опъваше, все повече и повече изтъняваше, колкото по-нататък отиваха; сякаш, след като обядваш с приятели, тялото ти остава свързано с тях чрез тънка нишка, но камбаненият звън, който отмерва часа или зове за литургия, полека-лека (докато лейди Брутън дремеше отпусната) я стопява така, както дъждовните капки забулват самотната паяжинена нишка, която увисва натежала. И тя заспа. Ричард Далауей и Хю Уитбред застанаха колебливо на ъгъла с Кондюит Стрийт в същия момент, когато Милисънт Брутън, легнала на дивана, скъса нишката; захърка. Насрещни ветрове се бореа помежду си на уличния ъгъл. Двамата се загледаха в една витрина; нямаха желание нито да купуват нещо, нито да разговарят, искаше им се да се разделят, но останаха на местата си – възпряха ги насрещните ветрове, които се бореа на уличния ъгъл, паузата между прилива и отлива на тялото, срещата, като във водовъртеж, на двете сили, сутрин и следобед. Във въздуха литна вестник – отначало величаво и плавно като хвърчило, после се спря, гмурна се надолу, потрепва; увисна като дамска воалетка. Жълтите тенти се поклатиха. Уличното движение намаля, само от време на време някой конски впряг изтрополяваше нехайно из полупразните улици. В Норфък, за който Ричард Далауей винаги си мислеше, лек топъл ветрец подухна листенцата на цветята, набръчка водната повърхност, разлюля цъфналите треви. Хеймейкърс, който се бе пхнал под храстите, за да проспи сутрешната си работа, открихна завесите от зелени стръкчета, помести трепкащите топчици на глухарчетата, за да погледне небето; синьото, спокойно, ярко лятно небе.

Макар и в един момент да осъзна, че наблюдава една сребърна чаша с две дръжки от епохата на Джеймс I и че Хю Уитбред съзерцава благосклонно с вид на познавач една испанска огърлица (имаше

намерение да попита за цената, в случай че Ивлин я хареса), Ричард остана като вдървен: не можеше нито да мисли, нито да се помръдне. Животът подхвърля тези останки, тази многоцветна маса, която изпълва витрините, и човек се спира пред тях да ги гледа, прикован от летаргията на миналото, вцепенен от закростеността на миналото. Ивлин Уитбрет може би ще поиска да купи тази испанска огърлица – може би. А на него му се искаше да се прозее. Хю реши да влезе в магазина.

– Добре, да вървим! – каза Ричард и тръгна след него.

Бог му е свидетел, че нямаше желание да купува огърлици заедно с Хю. Но идва едни момент, когато приливът отстъпва пред отлива на тялото. Когато сутринта се среща със следобеда. Понесени като крехка ладийка от буйни, буйни води, прадядото на лейди Бругън, неговото житие, войните му в Северна Америка потънаха, залети от пороя. Както и Милисът Бругън. Тя изчезна. Ричард не даваше пет пари какво ще стане с Експатриацията, нито с писмото, ще го публикува ли редакторът, или не. Огърлицата висеше между чудесните пръсти на Хю. Защо не я даде на някое момиче, щом непременно трябва да купува бижута – на което и да е момиче, първото, срещнато на улицата. Ричард твърде силно почувствува безсмислието на този начин на живот. Ще купува огърлици за Ивлин! Ако имаше син, щеше да му каже: „Работа, работа.“ Но той си имаше Елизабет; той обожаваше своята Елизабет.

– Бих искал да говоря с мистър Дюбоне – каза Хю както винаги кратко и делово. Изглежда, че този Дюбоне имаше мерките на шията на мисис Уитбрет или, още по-странно, знаеше мнението ѝ относно испанските бижута, както и какви количества такива бижута притежава самата тя (нещо, което Хю не можеше да си спомни). Всичко това бе непонятно за Ричард Далауей. Той никога не носеше подаръци на Клариса, освен преди две-три години една гривна, която тя не хареса. Никога не я слагаше. Ставаше му болно, като си спомнеше, че тя никога не я слага. И както паяжинената нишка, след като се люшне насам-натам, се залепва за някое листо, така и мисълта на Ричард излезе от летаргията си и се спря върху неговата жена Клариса, в която някога Питър Уолш така пламенно бе влюбен; и Ричард изведнъж си я представи както одева на обяда; представи си тях двамата, себе си и Клариса; техния съвместен живот; и притегли подноса със старинни бижута към себе си, взе първо една брошка, после един пръстен. „Колко струва това?“, попита, но не беше сигурен във вкуса си. Искаше му се да отвори вратата на салона и да влезе, стиснал в протегнатата си ръка нещо – подарък за Клариса. Само че какво? В това време Хю отново взе думата – говореше неизразимо

високомерно. Не, не, след като трийсет и пет години купува от този магазин, той не може да бъде обслужван сега от едно момче, което още не си разбира от работата. Защото Дюбоне, изглежда, е излязъл някъде и Хю няма да купи нищо, додето мистър Дюбоне не благоволи да присъства; при което младежът се изчерви и се поклони леко, учтиво. Всичко беше свършено учтиво. И все пак Ричард не би могъл да изрече такива думи дори ако от това му зависеше животът! А не можеше да си представи и защо тези хора търпят подобна надменност. Хю се превръщаше в един непоносим глупак. Ричард Далауей не беше в състояние да издържи повече от час в негова компания. И като докосна за миг бомбето си в знак на сбогом, Ричард се раздели с него на ъгъла на Кондюит Стрийт; нямаше търпение, да, нямаше търпение да измине тази паяжинена нишка, която го свързваше с Клариса; щеше да отиде право при нея, в Уестминстър.

Но искаше да ѝ занесе нещо. Цветя? Да, цветя, след като не вярваше на вкуса си по отношение на бижутата; много цветя: рози, орхидеи, за да отбележи един наистина тържествен случай; чувството, което изпита към нея, когато споменаха на обяда за Питър Уолш; те двамата никога не говореха за това; от години не бяха говорили за това; което, помисли си той, като стискаше червените и белите рози (огромен букет в целофан), е много голяма грешка. Идва време, когато не можеш вече да го кажеш, стесняваш се да го кажеш, помисли си той, прибра рестото в джоба си и тръгна към Уестминстър, притиснал големия букет към тялото си, за да ѝ каже направо (каквото и да си помисли тя за него), поднасяйки цветята: „Обичам те.“ Защо не?

Та това е истинско чудо, като си спомни човек за войната, за хилядите момчета, които, бедничките, без още да са изживели живота си, лежат, заровени и вече почти забравени; наистина чудо. Ето той върви по лондонските улици, за да каже на Клариса, ей така, направо, че я обича. Нещо, което човек никога не казва, помисли си той. От немарливост и от стеснителност. А Клариса? – трудно му е да си мисли за нея; освен в някакъв изблик както на обяда, когато си я представи съвсем ясно; представи си целия им живот. Спря на кръстовището и си повтори наум – тъй като по природа бе простодушен и непоковарен, малко ли беше бродил и ловувал; тъй като бе упорит и твърдоглав, щом защищаваше потиснатите и следваше съвестта си в Камарата на общините; тъй като в своето простодушие се беше съхранил и в същото време бе станал помълчалив и някак скован, – той си повтори наум, че е истинско чудо, дето се бе оженил за Клариса; чудо, целият му живот е едно чудо,

мислеше си той и все не пресичаше.

Но видеше ли малки създания на пет-шест годинки сами да прекосяват Пикадили, направо побесняваше. Полицаят би трябвало веднага да спре движението по улицата. Впрочем не хранеше никакви илюзии относно лондонската полиция. Нещо повече, събираше доказателства за техните злоупотреби с общественото доверие; а това, дето не позволяваха на амбулантните търговци да спират количките си на улиците; а проститутките, боже мой, виновни са не те, нито младежите, а нашата отвратителна социална система, и прочие; за всичко това си мислеше този сивокос, решителен, елегантен, добре сложен мъж, можеше да се види как го премисля, докато прекосяваше парка, за да каже на жена си, че я обича.

Щом влезе при нея, ще ѝ го каже направо. Защото е много, много жалко да не говориш за това, което чувствуваш, мислеше си той, докато пресичаше Грийн Парк и с удоволствие наблюдаваше как цели семейства, бедни семейства, са налягали на сянка под дърветата; деца се боричкат и вирят крачета, бебета сучат, по земята има разхвърляни хартиени кесии, но ако хората протестират, някой от онези дебели господа в униформи лесно може да ги събере; защото според него през летните месеци всички паркове и площади трябва да бъдат оставяни на разположение на децата (тревата в парка пламваше, после угасваше, след като бе озарила лицата на клетите майки от Уестминстър и техните лазещи бебета, сякаш някой размахваше жълта лампа долу в ниското). Но какво трябва да се направи за уличниците, като това нещастно създание, дето се е изгнало на една страна (като че освободена от всичките си задължения, тя се бе проснала на земята, за да наблюдава наоколо, дръзка и любопитна, за да помисли кое-как, нагла, бърлива, духовита), сам не знае. Понесъл цветята напред като щик, Ричард Далауей я наближи; съсредоточен в себе си, я отмина; и все пак помежду им успя да се получи искра – тя му се изсмя, той се усмихна доброжелателно, замислен за съдбата на безпризорните жени; разбира се, невъзможно бе да разменят дори и дума. Но той ще каже на Клариса, че я обича, ще ѝ го каже направо. Някога я беше ревнувал от Питър Уолш; ревнувал ги бе двамата. Но тя неведнъж му бе заявявала, че е излязла права, като не се е омъжила за Питър Уолш; което, познавайки Клариса, очевидно беше вярно; тя имаше нужда от подкрепа. Не че беше слаба, но имаше нужда от подкрепа.

Колкото до Бъкингамския дворец (който приличаше на стара примадона, изправена пред публиката, цялата в бяло), не можеш да му

отречеш известно достолепие, разсъждаваше той, не можеш да презираш нещо, което в края на краищата представлява символ за милиони хора (малка тълпа чакаше пред портите, за да види краля, когато излиза с каретата си), макар и нелеп; едно дете би свършило по-добра работа с кутия кубчета, каза си той, като погледна мемориала на кралица Виктория (беше я виждал да минава с каретата си през Кензингтън, помнеше очилата ѝ с рогови рамки), неговата бяла могила, неговата вълниста безжизненост; но на него му харесва да го управлява потомка на Хорса²⁴; обича приемствеността, както и усещането, че традициите на миналото ще останат и след теб. Живеят във велика епоха. А и собственият му живот е истинско чудо; не бива да се заблуждава в това отношение; ето го например сега, в разцвета на силите си, върви към своя дом в Уестминстър, за да каже на Клариса, че я обича. Това се нарича щастие, помисли си той. Така е, каза си, когато стигна до Дийнс Ярд. Биг Бен започна да бие, първо мелодията, предупредително, после часа, неотвратимо. Ходенето на гости за обяд ти загубва целия следобед, помисли си той, приближавайки вратата на своя дом.

Звуците на Биг Бен заляха салона на Клариса, която седеше пред писалището, крайно раздражена; обезпокоена; наистина раздражена. Съвършено вярно, че не бе поканила Ели Хендърсън на приема си, но го направи умишлено. А сега мисис Маршъм ѝ пишеше как била казала на Ели Хендърсън, че ще помоли Клариса – Ели така искала да дойде.

Защо трябваше да кани всички скучни жени в Лондон на своите приеми? Защо трябваше да се меси мисис Маршъм? А и през цялото това време Елизабет стоеше затворена с Дорис Килман. Самата тя не можеше да си представи нищо по-противно. Молитви посред бял ден с тази жена! Меланхоличната вълна на камбанения звън заля стаята; отдръпна се, за да събере сили и отново да нахлуе. Тъкмо в този момент нещо отвлече вниманието ѝ, някакво суетене, някакво драскане по вратата. Кой идва по това време? Три часът, боже мой! Вече е три часът! Защото часовникът удари категорично и величествено три пъти; и повече нищо не се чу; но бравата на вратата се завъртя и в стаята влезе Ричард. Каква изненада! Влезе Ричард с букет цветя. Тя го бе измамил веднъж в Константинопол; а лейди Брутън, чиито обеда, казват, били изключително интересни, не я бе поканила. Той държеше в протегнатите си ръце букет цветя – рози, червени и бели рози. (Но не мржа да си

24. Хорса и неговият брат Хенгист са легендарните вождове на първите англосаксонски заселници в Англия. – Б. пр.

наложи да ѝ каже, че я обича; ей така, направо.)

Колко мило, възкликна тя и пое цветята. И разбра, разбра, без той да ѝ го каже; тя, неговата Клариса. Сложи ги във вази върху полицата на камината.

Колко са красиви, каза. Беше ли интересно? Лейди Брутън пита ли за нея? Питър Уолш се е върнал. Получила писмо от мисис Маршъм. Трябва ли да покани Ели Хендърсън? Горе е онази, Килман.

– Защо не седнем за пет минути – предложи Ричард.

Стаята изглежда празна. Всичките столове са изтеглени до стените. Защо така? А, да, заради приема; не, той не е забравил за приема. Значи Питър Уолш се е върнал. Да; и се отбил да я види. Дошъл е, за да уреди развода си, бил влюбен в някаква жена оттам. И ни най-малко не се е променил. А тя седеше, пришиваше си роклята...

– И си мислех за Бъртън – каза тя.

– На обяда беше и Хю – обади се Ричард. И тя го срещнала.

Започва да става абсолютно непоносим. Купува огърлици за Ивлин; по-дебел е от когато и да било; непоносим глупак.

– И си казах: „Можеше да се омъжа за теб“ – продължи тя, мислейки си за Питър, за неговата малка папийонка, за ножчето му, което той все отваряше и затваряше. – Същият си е както някога.

На обяда говорили за него, каза Ричард. (Но не можеше да ѝ каже, че я обича. Взе ръката ѝ. Ето това е щастието, помисли си.) Писали писмо до „Таймс“ от името на Милисънт Брутън. Хю го бивало май само за това.

– А нашата скъпа мис Килман? – попита той. Клариса си помисли, розите са прекрасни; отначало плътно събрани в букет, сега започват сами да се разделят.

– Килман пристигна точно след като се бяхме наобядвали – отговори тя. – Елизабет се изчерви. Двете се затвориха горе. Предполагам, че се молят.

Господи! Всичко това не му харесваше, но тези неща отминават, ако не им обръщаш внимание.

– По шлифер и с чадър – допълни Клариса. Той не ѝ каза: „Обичам те“, но взе ръката ѝ. Ето това е щастието, мислеше си.

– Защо трябва да каня всички скучни жени в Лондон на моите приеми? – попита Клариса. – А мисис Маршъм, когато дава прием, сама си кани гостите, нали?

– Горката Ели Хендърсън – каза Ричард. Странно, че Клариса толкова се вълнува с тези свои приеми, помисли си.

Докато Ричард даже и не обръщаше внимание как изглежда една стая. Впрочем какво искаше да ѝ каже?

Щом така се безпокои с тези приеми, няма да ѝ позволява повече да кани гости. Дали съжалява, че не се омъжи за Питър? Но той трябва да тръгва.

Трябва да вървя, каза Ричард и се изправи. За момент остана така, сякаш се канеше да каже нещо, тя се чудеше какво. Защо? Заради розите.

– Пак ли някакъв комитет? – попита тя, когато той отвори вратата.

– Арменци – отговори той; а може би каза „албанци“.

Всеки си има достойнство; има нужда от уединение; пропаст разделя дори съпруга от съпругата; човек трябва да се съобразява с това, мислеше си Клариса, като го наблюдаваше как отваря вратата; и не можеш нито сама да се разделиш с него, нито да го отнемеш от съпруга си пряко волята му, без да изгубиш собствената си независимост, самоуважението си – нещо в крайна сметка безценно. Той се върна с възглавница и завивка.

– След обяда – един час пълна почивка – каза и после излезе.

Колко типично за него! Докато е жив, ще повтаря: „След обяда – един час пълна почивка“, защото един лекар веднъж и го бе препоръчал. Типично за него бе да приема буквално онова, което казват лекарите; това бе част от неговата очарователна, изумителна прямота, каквато никой не притежаваше в такава степен; той начаса ставаше и отиваше да свърши каквото трябва, докато тя и Питър пропиляваха времето си в спорове.

Сигурно вече е стигнал на половината път до Камарата на общините, до своите арменци или албанци, след като я бе настанил да легне на дивана, с поглед към розите. Хората ще кажат: „Клариса Далауей е разглезена.“ Нея много повече я интересуват розите, отколкото арменците. Преследвани, изтезавани, изтребвани, жертви на жестокости и неправди (неведнъж бе чувала Ричард да казва така) – не, тя не може да изпита никакви чувства към тези албанци, а дали не бяха арменци?, но виж, розите ѝ харесват (това няма ли да помогне на арменците?) – единствените цветя, които понася да види откъснати. Ричард сигурно вече е пристигнал в Камарата на общините, на заседанието на този негов комитет, след като бе разрешил всичките ѝ проблеми. Впрочем, уви, не е вярно. Той не виждаше защо тя да не покани Ели Хендърсън. И тя, разбира се, ще я покани, щом той иска така. След като ѝ донесе възглавница, ще полежи ... Но ... но ... защо изведнъж, без никаква видима причина, се

почувствува безкрайно нещастна? И както някой, който си е изпуснал перлено зърно или диамант в тревата и много внимателно отмества високите стръкчета, насам, натам, напразно търси тук, там и накрая го съзира при корените, така и тя премина мислено от едно на друго; не, не беше, задето Сали Ситън бе казала, че Ричард никога няма да стигне до Кабинета, защото като ум е посредствен (сети се тя); не, това не я обиждаше; не беше и заради Елизабет и Дорис Килман; това са факти. Измъчваше я някакво чувство, неприятно чувство, може би от сутринта; нещо, което бе казал Питър, подсилено и от собственото и униние, обхванало я, когато сваляше шапката си в своята стая; а отгоре на всичко се добави и онова, което каза Ричард, но какво каза той? Ето ги там неговите рози. Нейните приеми! Точно така! Нейните приеми! И двамата съвсем несправедливо я бяха критикували, бяха ѝ се присмели заради нейните приеми. Точно така! Това беше! Как да се защити? Сега, когато вече знаеше каква е причината, тя се успокои. Те си мислеха или поне Питър си мислеше, че тя обича да прави впечатление; обича да вижда около себе си прочути хора; големи имена; накратко, че е най-обикновен сноб. Нека си мисли за Питър. Ричард пък мисли само, че е глупаво от нейна страна да обича вълненията, след като знае колко са вредни за сърцето ѝ. Детинско е, така мисли. Но и двамата грешат. Тя обича не друго, а живота.

– Затова го правя – каза Клариса, обръщайки се на глас към живота.

Тъй като лежеше на дивана, уединена, привилегирована, тя усети почти физически присъствието на това нещо, което според нея бе така очевидно; в облекло от улични шумове, слънчево, с горещ дъх, то шептеше, издуваше транспарантите. А ако Питър я запита: „Добре, но какъв е смисълът от твоите приеми?“, тя би могла да отговори само едно (без да очаква, че някой ще я разбере): „Те са моето жертвоприношение“; но това звучи безкрайно неясно. Ала кой е Питър, та да си мисли, че животът е едно най-обикновено плаване? Питър, вечно влюбеният, вечно влюбеният, само че не в тази, в която трябва? Какво е за теб любовта?, би могла да го попита. И знае какъв ще е отговорът; че тя е най-важното нещо в света и че това не може да го разбере никоя жена. Много добре. Но в такъв случай може ли някой мъж да разбере какво има предвид тя? за живота? Едва ли Питър или Ричард биха си дали труда да организират прием ей така, без никакъв повод.

Но ако проникнем по-надълбоко в нейните мисли, ако оставим настрана преценките на хората (а колко повърхностни, колко несвързани са те), какво означава за нея онова нещо, което тя нарича живот? О, всичко

е толкова особено. Ето, Еди-кой си живее в Южен Кензингтън; друг – в Бейзуотър; трети – да кажем, в Мейфеър. И тя непрекъснато усеща, че те съществуват; и си мисли, какво разпиляване; и си мисли, колко жалко; и си мисли, да можеше някой да ги събере; и сама се заема да ги събере. И така, като обединява, като създава, тя има чувството, че върши жертвоприношение, но на кого?

Може би жертвоприношение заради самото жертвоприношение.

Във всеки случай, това е нейният талант. Не притежава други, които да са от значение; не може нито да мисли, нито да пише, нито дори да свири на пиано. Бърка арменците с турците; обича успеха; мрази неудобството; изпитва нужда да я харесват; приказва купища глупости; и до ден-днешен, попита ли я какво представлява екваторът, не би могла да отговори.

И все пак това, дето дните следват един подир друг: сряда, четвъртък, петък, събота; това, дето човек, се събужда сутрин; наблюдава небето; разхожда се в парка; среща Хю Уитбред; после изведнъж идва Питър; после тези рози; то е достатъчно. И накрая, колко невероятна е смъртта!, невероятно е, че всичко това трябва да свърши и че никой в целия свят няма да знае колко го е обичала; как във всеки момент ...

Вратата се отвори. Елизабет знаеше, че майка ѝ си почива. Влезе съвсем тихо. Застана съвършено неподвижно.

Дали преди стотина години някой монголец не бе корабокруширал на брега на Норфък (както казваше мисис Хилбъри) и не бе пообщувал с дамите Далауей? Защото, общо взето, в рода Далауей бяха светлокоси, синеоки, докато Елизабет, обратното, бе мургава, с бледо лице и очи като на китайка – азиатска загадка; беше кротка, възпитана, тиха. Като дете притежаваше великолепно чувство за хумор, но сега, на седемнайсет години, защо?, Клариса не можеше да проумее, бе станала много сериозна; като зюмбюл, скрит зад щит от лъскава зеленина, с едва обагрени пъпки, зюмбюл, който още не е видял слънце.

Стоеше неподвижно и гледаше майка си; но вратата беше открехната и Клариса бе сигурна, че зад нея чака мис Килман; мис Килман, която, облечена в своя шлифер, подслушва какво ще си кажат.

Да, мис Килман наистина стоеше отвън на площадката и бе по шлифер; но ненапразно го носеше. Първо, беше евтин; второ, тя минаваше четирийсетте и в края на краищата не се обличаше, за да се харесва. Беше бедна, дори унижително бедна. Инак не би приемала работа от хора като Далауей; от богаташи, които обичат да се правят на добри. Впрочем, ако бъдем справедливи, мистър Далауей е добър. Но не и мисис

Далауей. Тя просто се държи снизходително. Произхожда от най-недостойната класа – класата на богатшите, с тяхната повърхностна култура. В дома си са заобиколени със скъпи неща: картини, килими, купища слуги. Мис Килман смяташе, че онова, което правят за нея Далауей, е в реда на нещата.

Чувствуваше се измамена. Да, без преувеличение, защото едно момиче несъмнено има право на някакво щастие. А тя, бидейки толкова непохватна и бедна, никога не бе изпитала щастие. Ето, тъкмо когато може би щеше да ѝ провърви в училището на мис Долби, започна войната; а тя не бе способна да лъже. Мис Долби реши, че тя ще се чувствува по-добре сред хора, които споделят възгледите ѝ относно германците.

Наложи се да напусне училището. Вярно, че семейството ѝ беше от германски произход; през осемнайсети век името им се е пишло с дълго „и“; но пък брат ѝ загина във войната. Изгониха я, защото не желаше да се преструва, като твърди, че всички германци са злодеи, след като имаше приятелки германки, след като единствените щастливи дни в живота си бе прекарала в Германия! Освен това нали четеше историята! Наложи ѝ се да се захване с каквото и да е. Мистър Далауей се запозна с нея, когато работеше при Приятелите²⁵.

И се съгласи (наистина много великодушно от негова страна) тя да дава уроци по история на дъщеря му. Също така водеше вечерни курсове към университета и прочие. Но ето че в един момент ѝ се яви бог (при тази мисъл винаги свеждаше глава). Точно преди две години и три месеца получи просветление. Затова не завиждаше на жени като Клариса Далауей; съжаляваше ги.

Съжаляваше ги и ги презираше от дъното на душата си – това чувствуваше сега, като стоеше върху мекия килим и съзерцаваше старинната гравюра, изобразяваща момиченце с маншон. Как могат да се оправят нещата, след като съществува такъв разкош? Вместо да се излежава на дивана – „Майка ми си почива“, бе казала Елизабет, – тя трябва да работи във фабрика; да продава в магазин; мисис Далауей и всичките други префинени дами!

Преди две години и три месеца, пламнала от гняв, мис Килман влезе в една църква. Изслуша проповедта на преподобния Едуард Уитакър, чу момчешкия хор; видя, когато спуснаха тържествено полилея, и дали

25. Става дума за обществото на квакерите, чието официално название е Религиозно общество на приятелите. – Б. пр.

от музиката, дали от детските гласчета (нали и тя през самотните си вечери намираще утеха в цигулката, но стържеше мъчително – нямаше никакъв слух), във всеки случай, докато седеше там, бурните страсти, които вряха и кипяха в нея, се успокоиха, тя плака до насита, сетне посети мистър Уитакър в неговия дом в Кензингтън. Това е била десницата божия, каза той. Господ ѝ е посочил пътя. И сега, щом бурните и мъчителни страсти започнеха да кипят в нея, щом я завладееше омразата към мисис Далауей, озлоблението към света, тя си мислеше за бог. Мислеше си за мистър Уитакър. Яростта се уталожваше. Сладост се разли по цялото ѝ тяло, устните ѝ се разтвориха в усмивка и застанала на стълбищната площадка – шлиферът и придаваше внушителен вид, – тя отпрати твърд, зловещо спокоен поглед към мисис Далауей, която излезе от стаята ведно с дъщеря си.

Елизабет каза, че си е забравила ръкавиците. Каза го, защото мис Килман и майка ѝ се мразеха и тя не можеше да ги гледа заедно. Изтича нагоре по стълбите да си търси ръкавиците.

Но мис Килман не мразеше мисис Далауей. Когато спря върху Клариса големите си очи с цвят на цариградско грозде, когато видя дребното ѝ розово лице, крехкото ѝ тяло, нейната свежа и елегантна външност, мис Килман си помисли, глупачка, малоумница! Ти, която не знаеш що е скръб, нито удоволствие; която си пропиляла живота си! И у нея се надигна непреодолимото желание да я срази, да я разобличи. Ако можеше да я повали на земята, това би я облекчило. Само че не тялото искаше да покори тя, а душата и нейното високомерие; искаше да покаже превъзходството си. Да можеше да я разплаче, да я смаже, да я унизи, да я види на колене със сълзи в очите. Да, права сте! Но такава е божията воля, не волята на мис Килман. Религията трябва да победи. И тя я гледаше гневно; и тя я гледаше стръвно.

Клариса буквално бе стъписана. И тази жена е християнка! И тази жена ѝ отне нейната дъщеря! И е в контакт с невидими присъствия! И знае какъв е смисълът на живота, тя, която е толкова дебела, грозна, посредствена, която не притежава нито доброта, нито милосърдие!

– Значи ще отидете с Елизабет до универсалния магазин? – попита мисис Далауей.

Мис Килман каза, да. Стояха изправени една срещу друга. Мис Килман нямаше намерение да се прави на любезна. Тя винаги сама си бе изкарвала прехраната. Познаваше съвременната история в най-големи тънкости. Отделяше от скромните си доходи, за да подпомага каузите, в които вярваше; докато тази жена не правеше нищо, не вярваше в нищо;

и ще възпитава дъщеря си – но ето я и Елизабет, запъхтяна, красива.

Значи двете отиват до магазина. И колкото и да е странно, докато мис Килман стоеше там изправена (а как само стоеше, безмълвна и мощна като някакво праисторическо чудовище, въоръжено за първобитна битка), с всяка изминала секунда представата за нея се стопяваше, омразата ѝ (впрочем насочена към определени идеи, а не към хора) се разпадаше, тя вече не изглеждаше нито толкова злостна, нито толкова внушителна, с всяка изминала секунда все повече се превръщаше просто в мис Килман, облечена в шлифер, на която Клариса, ей богу, искаше да помогне. Това смалвяване на чудовището разсмя Клариса. Когато им каза довиждане, тя се засмя.

Двете, мис Килман и Елизабет, тръгнаха заедно надолу по стълбите.

Внезапен порив, някаква жестока мъка, защото тази жена ѝ отнемаше дъщерята, накараха Клариса да се наведе над перилата и да извика: „Не забравяй приема! Не забравяй, че довечера имаме прием!“

Но Елизабет вече бе отворила входната врата; отвън минаваше товарна кола; тя не отговори.

Любов и религия!, помисли си Клариса на път за салона; цялата трепереше. Отвратителни, колко са отвратителни! Сега, когато мис Килман не беше тук физически, представата за нея отново я завладя. Двете най-жестоки неща на този свят, помисли си тя и сякаш ги видя изправени на стълбищната площадка – непохватни, раздразнителни, властни, лицемерни, шпиониращи, ревниви, свирепи и безскрупулни, облечени в шлифер; любов и религия. Самата тя нима се опитваше някога да налага волята си на друг? Нима не желаше всеки да остане верен на себе си! И се загледа през прозореца в къщата отсреща, видя старата дама, която се изкачваше по стълбите. Щом иска, нека се изкачи на горния етаж; нека спре; нека влезе после в спалнята си (Клариса неведнъж я бе наблюдавала в такива моменти), нека открехне завесите, нека после отново изчезне навътре в стаята. Човек някак си уважава това – когато някоя възрастна жена надзърта през прозореца, без въобще да съзнава, че я гледат.

Тук има нещо тържествено – но любовта и религията могат да го унищожат, могат да унищожат уединението на душата. Ужасната Килман може да го унищожи. И все пак от тази гледка ѝ се доплакваше. Любовта също разрушава. Всичко прекрасно, всичко истинско изчезва. Ето например Питър Уолш. Той е наистина обаятелен мъж, умен, с познания във всяка област. Ако ти се поиска да научиш нещо за Поуп, да речем, или за Адисън, или просто да подрънкаш глупости, какво представляват

хората, какво означават нещата, по-добър от него няма. На нея самата тъкмо Питър бе помогнал; Пптър ѝ бе заемал книги. А пък в какви жени се влюбва – прости, незначителни, посредствени.

Но и любовта му каква е – ето го, дойде да я види след толкова години и за какво и приказва? За себе си. Противна страст!, помисли си тя. Унизителна страст!, помисли си, като си представи Килман и нейната Елизабет на път за универсалния магазин. Биг Бен отмери половиния час.

Колко удивително, странно, дори трогателно е да гледаш как старата дама (те бяха съседи от много години) се отдалечава от прозореца, сякаш е прикрепена към този звук, към тази струна. Сякаш той, бидейки толкова огромен, е свързан ѝ с нея. Надолу, стрелката пада надолу към обикновените неща и придава тържественост на момента. Този звук я принуждава, така си мислеше Клариса, да се движи, да върви – но накъде? Клариса се опита да я проследи, когато тя обърна гръб и изчезна, все още различаваше бялото и боне, което се движеше в дъното на стаята. Още е там; движи се в другия край на стаята. Защо са тези религии, молитви, шлифери?, мислеше си Клариса, след като това е чудото, това е загадката; имаше наум тази стара дама, която сновеше между скрина и тоалетната масичка. Още я виждаше. Върховната загадка, която Килман би казала, че е разрешила, или Питър би казал, че е разрешил, но според Клариса нито единият, нито другият нямаше и представа за нея, се състоеше просто в това: тук има една стая; там – друга. Религията ли ще разгадае това или любовта?

Любовта – но ето го и другия часовник, часовника, който винаги биешие две минути след Биг Бен; вмъкна се и изтърси цял куп отгласи, сякаш да покаже, че макар Биг Бен да е господарят, макар той да дава основната насока, не бива да се забравят и дреболиите – мисис Маршъм, Ели Хендърсън, чашите за сладолед, – милион дреболии я заляха, плиснаха се, люшнаха се, повлечени от вълната на този тържествен звън, който легна като златна ивица върху морската повърхност. Мисис Маршъм, Ели Хендърсън, чашите за сладолед. Трябва веднага да се обади по телефона.

Плавно и тревожно прозвуча закъснелият часовник, провлачи се бърливо след звъна на Биг Бен. Раздробени от атаката на каретите, от грубото нашествие на товарните коли, от устрема на стотиците тромави мъже и нагиздени жени, от куполите и кулите на кантори и болници, последните отгласи от този накъсан звук сякаш се разбиха (като водни пръски в гребена на изтощена вълн) в тялото на мис Килман, която бе

спряла за момент на улицата, за да промълви: „Ах, тази плът!“ Собствената си плът, ето какво трябва да обуздае. Клариса Далауей я обиди, И тя го бе очаквала. Но не успя да възтържествува; не овладя плътта си. Грозина, тромава; Клариса Далауей ѝ се присмя, задето е такава; и възроди желанията па плътта, защото на нея не ѝ бе безразлично как изглежда редом с Клариса. Нито пък как говори. Впрочем защо иска да прилича на нея? Защо? Тя презира мисис Далауей от дъното на душата си. Мисис Далауей не е умна. Не е добра. Целият и живот е изтъкан от суета и измама. И въпреки това Дорис Килман се оказа победена. Тя дори за малко не се разплака, когато Клариса ѝ се изсмя.

„Ах, тази плът, ах, тази плът“, мърмореше сега (имаше навика да си говори на глас) в своя стремеж да потисне това мъчително чувство, което бушуваше в нея, докато вървеше по Виктория Стрийт. Молеше се на бога. Не е виновна тя, че е грозна; не може да си позволи да си купува красиви дрехи. Клариса Далауей ѝ се изсмя; но тя ще съсредоточи вниманието си върху нещо друго, додето стигне до пощенската кутия. Във всеки случай поне си има Елизабет. Ще си мисли за нещо друго; ще си мисли за Русия; докато стигне до пощенската кутия.

Колко ли е хубаво сега сред природата, каза си тя, защото искаше да се пребори, както и беше учил мистър Уитакър, със своята свирепа неприязън към света, който я бе отхвърлил с презрение, бе ѝ се подиграл, като се започне е унижението, със страданието, причинено ѝ от нейната непривлекателна, отблъскваща външност.

Каквато и прическа да си направи, челото ѝ все прилича на яйце, изпъкнало, бяло. Никакви дрехи не ѝ отиват. Каквото и да си купи. А за една жена това, естествено, означава, че никога няма да привлече противоположния пол. Никога за никого не би била най-скъпото нещо на дози свят. Напоследък ѝ се струваше, че ако не е Елизабет, тя ще живее само заради храната и удобствата си; нейната вечеря, нейния чай, нейния термофор за през нощта. Но човек трябва да се бори; да побеждава; да има вяра в бога. Мистър Уитакър каза, че тя е дошла на този свят с мисия. Да, но никой не знае какво значи да си подложен на мъки! Той каза, сочейки разпятието, че господ знае. Но защо трябва тя да страда, а други жени като Клариса Далауей да са пощадени? Знанието се постига чрез страданието, каза мистър Уитакър.

Макар че отмина пощенската кутия, а Елизабет вече влезе в магазина през прохладното отделение за цигари и тютюн, тя все още продължаваше да си мърмори какво ѝ е казал мистър Уитакър за знанието, дето се постигало чрез страданието, и за плътта. „Ах, тази плът“, мърмореше.

Кое отделение й трябваше?

– За фустите – рязко се намеси Елизабет и се запъти право към асансьора.

Изкачиха се. Елизабет я поведе насам, после натам; направляваше я в нейната занесеност, сякаш е някакво голямо дете, някакъв трудноподвижен военен кораб. Ето ги и фустите, кафяви, благопристойни, раирани, фриволни, сериозни, ефирни; и додето избираше, тя, в своята занесеност, се държеше особено тържествено, а момичето, което обслужваше, я взе за луда.

Докато приготвяха пакета, Елизабет се запита за какво ли си мисли мис Килман. Трябва да пият някъде чай, каза мис Килман, която се опомни от своето вцепенение, овладя се. Пиха чай.

Елизабет се запита толкова ли е гладна мис Килман. Защото мис Килман ядеше ли, ядеше настървено, като от време на време поглеждаше към чинията със сладкиши върху съседната маса; а когато там седнаха майка с дете и детето взе един от сладкишите – да не би мис Килман да има нещо против? Разбира се, че има нещо против. Тя бе искала да вземе този сладкиш, розовия. На нея й е останало едва ли не само удоволствието от яденето, а ето че и него й отнемат!

Щастливите хора си имат резерви, от които да черпят, казваше мис Килман на Елизабет, докато тя е като колело без гума (обичаше подобни метафори) и подскача от всяко камъче – такива неща й обясняваше след урока, застанала до камината с торбата си с книги, със своята „ученическа чанта“, както я наричаше, след уроците им във вторник сутрин. Говореше и за войната. В края на краищата има и хора, които не смятат, че англичаните неизменно са прави. Има книги. Има събрания. Има други гледища. Ако Елизабет желае, може да отиде е нея, за да чуят Едикой си (възрастен мъж с изключително странен външен вид). Друг път мис Килман я заведе в някаква църква в Кензигтън, където пиха чай заедно с един свещеник. Даваше й да чете книги. Право, медицина, политика, всички професии са достъпни за жените от твоето поколение, казваше мис Килман. Колкото до самата нея, с кариерата и е свършено, но по нейна вина ли? Боже мой, не!, възкликваше Елизабет. Веднъж при тях влезе майка й – от Бъртън пристигнала кошница с цветя и може би мис Килман ще пожелае да си вземе малко? Тя винаги се държи много, много мило с мис Килман! Но мис Килман набързо смачка цветята в нещо като букет, тя нямаше желание за светски разговори, а това, което я интересуваше отегчаваше майка и – истински кошмар е, когато двете са заедно; мис Килман навири нос и стана много грозна, но мис Килман е

страхотно умна. Елизабет никога преди не се бе замисляла за бедните. Самите те имат всичко, каквото пожелаят; майка ѝ всеки ден получава закуската си в леглото, Луси ѝ я поднася; и тя обича възрастните жени, защото са херцогини, потомки на някой лорд. Но мис Килман каза (една сутрин във вторник, след като урокът бе приключил): „Моят дядо държеше магазин за бои в Кензингтън.“ Мис Килман е толкова по-различна от другите ѝ познати; тя те кара да се чувствуваш нищожен. Мис Килман си поръча още един чай. Елизабет, със своята азиатска осанка, с непроницаемата си загадъчност, седеше на стола гордо изправена; не, тя не иска нищо повече. Огледа се за ръкавиците си – нейните бели ръкавици. Бяха под масата. О, но тя не бива да си тръгва! Мис Килман не можете да я изпусне!, тази младост, която е така красива, това момиче, което тя най-искрено обича! Голямата ѝ длан се разпусна и сви върху масата. Може би го каза прекалено рязко, помисли си Елизабет. Но тя действително би искала да си върви. Ала мис Килман се обади:

– Още не съм свършила.

В такъв случай Елизабет, разбира се, ще почака. Но тук, вътре, е доста задушно.

– Ще отидете ли на приема довечера? – попита мис Килман.

Вероятно ще отиде; майка ѝ настоява. Елизабет не бива да се увлича по приемите, каза мис Килман и взе с пръсти последната хапка от един шоколадов еклер.

Тя не обича много приемите, каза Елизабет. Мис Килман отвори уста, издаде леко напред брадичката си и погълна последната хапка от шоколадовия еклер, после избърса пръсти и разклати чая в чашата.

Още малко, и ще се пръсне, така се чувствуваше. Така безумно страдаше. Да можеше да я грабне, да можеше да я открадне, да можеше да я направи своя, само своя, и то завинаги, и тогава да умре; повече от това не иска. Но да седи тук неспособна да измисли какво да каже; да гледа как Елизабет започва да ѝ се противопоставя; да усеща как дори на пея и е противна – това вече е много; не може да го понесе. Дебелите пръсти се свиха към дланта.

– А аз не ходя на приеми – каза мис Килман, колкото да задържи Елизабет. – Никой не ме кани – изрече го и усети, че тъкмо този нейн егоизъм ще я погуби; мистър Уитакър я бе предупреждавал, но какво да направи? Малко ли бе страдала! – И защо да ме кани? – продължи тя. – Аз съм грозна, нещастна. – Знаеше, че говори идиотщини. Но всички тези хора, които минаваха покрай тях с пакетите си, които я презираха, те я караха да ги говори. Тя обаче е Дорис Килман. Има научна степен.

Сама си бе проправяла път в този свят. Нейните познания по съвременна история наистина са достойни за уважение.

– Аз не се самосъжалявам – продължи тя. – Много повече съжалявам... – искаше да каже „вашата майка“, но не, не би могла, на Елизабет не би могла да го каже. – Много повече съжалявам някои други хора. Елизабет Далауей седеше безмълвна, като безсловесно същество, което, доведено по неznайна причина до някаква врата, стои там и копнее да побегне. Ще каже ли още нещо мис Килман?

– Не ме забравяйте съвсем – рече Дорис Килман; гласът ѝ трепереше. Тозчас безсловесното същество препусна в ужас през полето.

Голямата ръка се разтвори и затвори. Елизабет извърна глава. Келнерката дойде. Плаща се на касата, заяви Елизабет и си тръгна, като повлече след себе си, така се почувствува мис Килман, самите ѝ вътрешности, проточи ги през цялото помещение, после с едно последно извъртане кимна много учтиво с глава и си излезе. Отиде си. Мис Килман седеше до мраморната масичка сред еклерите и мъката я прониза веднъж, втори път, трети път. Тя си отиде. Мисис Далауей възтържествува. Елизабет си отиде. Красотата си отиде; младостта си отиде. А тя седеше. После стана и тръгна несигурно между масичките, като се полюшваше ту на едната, ту на другата страна, някои изтича след нея с фустата; тя обърка пътя и попадна сред сандъци, приготвени за изпращане до Индия; сетно се озова сред бельо за родилки и бебешки пелени; протърти се покрай всички възможни стоки на този свят, трайни и нетрайни, шунки, лекарства, цветя, канцеларски материали, покрай какви ли не миризми, приятни и неприятни; и както се тътреше, зърна образа си в едно огледало, видя се в цял ръст, с килната шапка, със силно зачервено лице; накрая излезе на улицата.

Пред нея се възправи кулата на Уестминстърската катедрала, божията обител. Насред уличния шум – божия обител, и тя се запъти решително с покупката си към съседното светилище, абатството, където, засланияйки лицето си с длани, седна до други такива като нея, потърсили убежище тук; дошли откъде ли не богомолци, които, докато седяха с вдигнати пред лицата си ръце, сякаш изгубваха н общественото си положение, и пола си дори; но трябваше само да ги свалят, за да се превърнат веднага в благопристойни английски буржоа, мъже и жени, някои от които горяха от желание да видят восьмичните фигури.

Ала мис Килман задържа заслона пред лицето си. Тя ту оставаше сама, ту се озоваваше в ново обкръжение. Отвън идваха други богомолци, за да заместят отиващите си, но въпреки всичко, докато хората

зпяха наоколо и се влачеха покрай гроба на незнайния воин, въпреки всичко тя закриваше очите си с пръсти и в тази двойна тъмнина, тъй като светлината в абатството е безплатна, се опитваше да се въздигне над суетите, желанията, пазарните стоки, да се освободи от омразата, но и от любовта. Ръцете ѝ потрепваха. Тя очевидно се бореше с нещо. За другите господ е достъпен и пътят до него – гладък. Мистър Флечър, пенсионер, бивш служител в Министерството на финансите, и мисис Горъм, вдовицата на прочутия К. К., лесно се доближиха до Него и след като се помолиха, облегнаха се назад, за да се насладят на музиката (органът я лееше благозвучно); и тогава видяха в края на скамейката мис Килман, която се молеше, молеше, и тъй като все още бяха на прага на вътрешния си свят, помислиха си с благосклонност за нея, но като за душа, която витае над същите пространства; безплатна душа; душа, не жена.

Но мистър Флечър трябваше да си върви. Той трябваше да мине покрай нея и понеже сам бе като изваден от кутия, естествено, се поразстрои от раздърпания вид на клетата жена; косата – разпусната, пакетът – на пода. Тя не успя веднага да му направи път. Но докато стоеше и оглеждаше белите мрамори, сивкавите прозорци, всичките натрупани богатства наоколо си (мистър Флечър извънредно много се гордеше с абатството), тон остана силно впечатлен от внушителните размери и мощта на мис Килман, която седеше и все се наместваше на скамейката (пътищата до нейния бог бяха тъй труднопроходими, а желанията ѝ – тъй непреодолими), както се бяха впечатлили и мисис Далауей (целия следобед тя не ѝ излизаше от ума), преподобният Едуард Уитакър, а и самата Елизабет. В това време Елизабет чакаше омнибус на Виктория Стрийт. Толкова е приятно да си навън. Помисли си, че може би не е нужно да се връща къщи веднага. Толкова е приятно да подишаш свеж въздух. Ще вземе някой омнибус. И докато стоеше на спирката, облечена в своите добре ушити дрехи, вече се започваше...

Хората започваха да я сравняват с тополите, с ранната зора, зюмбюлите, сърните, потоците, градинските лилии и това ѝ тежеше, защото тя хиляди пъти повече предпочиташе да си живее волно и спокойно на село, но не, сравняват я с лилии, карат я да ходи на приеми; колко по-приятно е да си сред природата само с баща си и кучетата, отколкото в този мрачен Лондон.

Омнибусите долитаха с рев, спираха, тръгнаха – ярки фургони, блеснали в червено и жълто. Но на кой да се качи? Няма никакви предпочитания. И, разбира се, няма да си пробива път. Ще чака безучастно. Впрочем на нея тъкмо това ѝ липсваше, живец, но пък имаше красиви

очи, като на китайка, леко дръпнати, и както казваше майка ѝ, изглеждаше очарователна с тези хубави рамене и изправена стойка; а напоследък, особено вечер, когато нещо събуждаше у нея интерес, без обаче да я развълнува, тя никога не се вълнуваше, ставаше почти красива, толкова бе величествена и спокойна. За какво ли би могла да си мисли? Всички мъже се влюбваха в нея и това ужасно я отегчаваше. Защото вече се започваше. Майка и го виждаше – идваше времето на комплиментите. Клариса понякога се тревожеше, че тези неща не я интересуват – например дрехите, – но това може би е обяснимо е всичките тези кученца и морски свинчета, дето все боледуват, а ѝ придаваше и очарование. Ала ето сега пък това странно приятелство с мис Килман. Е, помисли си Клариса, приближаваше три часът и тя четеше барон Марбо, защото не можеше да заспи, значи все пак има сърце.

Изведнъж Елизабет пристъпи напред и напълно уверено, пред очите на всички, се качи на омнибуса. Седна на втория етаж. Омнибусът, същински пират, подскочи и се впусна главоломно напред; тя трябваше да се хване за перилото, за да се задържи, защото той наистина беше пират, отчаяно дързък, безскрупулен, който шурмуваше безпощадно, опасно мамеше, тук сграбчваше смело някой пътник, там изоставяше друг, нахално се провираше като змиорка и накрая се понесе предизвикателно, с вдигнати платна, по Уайтхол. Замисляше ли се Елизабет поне за миг за клетата мис Килман, която я обичаше така безрезервно, за която бе като сърничка в гората, като луната в небето? Тя бе щастлива, че е на свобода. Свежият въздух беше тъй прелестен. А колко задушно бе в магазина! Сега, когато се носеше по Уайтхол, имаше чувството, че е на кон; и при всяко движение на омнибуса красивото тяло в палтото с цвят ма сърна напомняше за ездач, за фигурата на носа на кораб, защото ветрецът разрошваше леко косите и, жегата придаваше на бузите ѝ бледността на боядисано в бяло дърво, а прекрасните ѝ очи, след като нямаха насреща си други очи, в които да погледнат, бяха вторачени напред, безизразни, блестящи, със застиналия, неестествено непорочен взор на скульптурно изображение.

Трудно е общуването с мис Килман, защото тя винаги говори за собствените си страдания. А и дали е права? Ако с това, че участвува в разни комитети и тичаш по цял ден, помагаш на бедните, то и баща ѝ (ти почти не го вижда, когато са в Лондон) върши същото.

И това ли значи според мис Килман да си християнин? Всичко е така сложно! О, тя би искала да продължи още малко. Колко е до Странд, още едно пени ли? Ето тогава едно пени. Ще отиде до Странд.

Тя обича да гледа болни. Всяка професия е достъпна за жените от вашето поколение, казва мис Килман. Значи ще може да стане лекарка. Или може да стане фермерка. Животните често боледуват. Може да притежава хиляди акри земя и да има работници. Ще ги посещава в колибите им. Ето и Съмърсет Хаус. Човек може да бъде много добър фермер – и тези мисли, колкото и да е странно, макар че и мис Килман имаше своя дял – почти изцяло се дължаха на Съмърсет Хаус. Голямата сива сграда изглеждаше толкова величествена, толкова сериозна. А и тя обичаше да си представя как хората работят. Харесваха ѝ тези църкви, подобни на фигури от сива хартия, които пореха водите на Странд. Тук е много по-различно от Уестминстър, помисли си, когато слезе на Чансъри Лейн. Всичко е толкова сериозно, толкова делово. Накратко казано, тя трябва да има професия. Ще стане лекарка или фермерка, а дори и член на Парламента, ако е необходимо.

И всичко това заради Странд. Стъпките на този хора, забързани по своите дела, ръцете, които поставяха камък върху камък, умовете, вечно заети не с изтъркани брътвежи (например да сравняват жените с тополи, което, макар и да буди душевни трепети, е много глупаво), а с мисли за кораби, търговия, законодателство, управление, цялата тази величавост (ето го Темпъл²⁶), веселбата (ето я там реката), благочестието (ето я църквата) я убеждаваха, че каквото и да каже майка ѝ, тя трябва да стане или фермерка, или лекарка. Само дето е толкова мързелива.

И въобще по-добре да не споменава на никого за това. Звучи доста глупаво. Случва се понякога така, когато човек остане сам – сгради, построени от неизвестен архитект, тълпи от хора, които се завръщат от работа, могат много по-властно от който и да е самотен свещеник в Кензингтън, от която и да било книга на мис Килман да раздвижат някоя задрямала, ленива, плаха, покрита с прах мисъл, да набръчкат водната повърхност, както когато събудилото се от сън дете протегне рязко ръчички; ето, нещо точно такава е – една въздишка, едно протягане, порив, откровение, което слага своя отпечатък веднъж завинаги, а после отново се загнездва на дъното на съзнанието и потъва в прах. Тя трябва да си върви. Трябва да се преоблече за вечеря. Но колко е часът? Къде има часовник? Погледна по протежението на Флийт Стрийт. Повървя малко към „Сейнт Пол“, плахо, сякаш е проникнала нощем в чужда къща, обхожда я на пръсти със свещ в ръка и през цялото време се бои да

26. Комплекс от сгради, който помещава две от четирите адвокатски сдружения в Лондон. Построен е на мястото, където през 1185–1313 г. се е намирало седалището на Ордена на тамплиерите в Англия. – Б. пр.

не би собственикът да отвори вратата на спалнята си и да я попита какво търси тук; не смееше да свърне в съмнителните улички, в изкусителните пресечки, както не би се осмелила да влезе през отворената врата на някоя къща, която би могла да бъде вратата на спалня, на всекидневна или да води право към килера. Защото Далауей не идваха всеки ден на Странд; тя бе пионер, беше се отклонила от пътя си – дръзновена, доверчива.

Майка ѝ смяташе, че в много отношения тя е крайно незряла, още дете, което обича куклите си, старите си домашни пантофки; истинско бебе; и че в това е нейният чар. Но същевременно в рода Далауей имаше общественички, такава традиция съществуваше. Абатиси, директорки на колежи, на училища, важни фигури в царството на жените – е, никоя от тях не беше нещо изключително, но ги имаше. Тя проникна още малко нататък, по посока на „Сейнт Пол“. Този грохот и допадаше, защото будеше усещането за близост, за сестринска, майчинска, братска закрила. Добър шум, но и страхотно силен; и изведнъж ревнаха тръби (досега неизползувани), екнаха сред грохота; военна музика; сякаш хора вървят под строй; и ако някой умира наблизко, ако някоя жена в момента поема последния си дъх и онзи, който бди в стаята, където тя току-що е извършила това най-величаво от всички деяния, отвори прозореца и погледне надолу към Флийт Стрийт, този грохот (тази военна музика) ще се издигне победно до него, утешителен, безпристрастен.

Той не е съзнателен. Нито е знаменателен за добрата или лошата участ на хората. И тъкмо поради тази причина действа утешително дори на онези, които, замаяни от напрежение, търсят да уловят последните тръпки на съзнание върху лицата на умиращите.

Склонността на хората да забравят наскърбява, тяхната непризнателност гнети, но този глас, който се лее безспир, година след година, повлича всичко със себе си – този обет, тази товарна кола, този живот, това шествие, поглъща ги и ги понася, така както леденият поток на глетчера приклеква някоя кост или синьо цвете, или дъбов дънер и ги търкулва надолу, надолу. Не мислеше, че е станало толкова късно. Майка ѝ няма да остане доволна, ако научи, че се скита сама, Тръгна обратно към Странд.

Духна вятър (въпреки горещината имаше ветрец) и обви с тънък черен воал слънцето и Странд. Лицата избледняха, омнибусите изведнъж загубиха блясъка си. Защото, макар че облаците бяха бели като снежни планински върхове и толкова плътни, че човек сякаш можеше да ги дялка с брадвица, а в краищата им се ширеха позлатени склонове, същински

райски градини, макар че приличаха на небесни обиталища, където се съвещават боговете, те бяха в непрестанно движение. Като че ли по даден знак, в изпълнение на предварително изготвена схема, ту някой връх се скъсяваше, ту цял блок с размерите на пирамида, останал до този момент непроменен, се придвижваше към средата или тържествено повеждаше цялото шествие към друго пристанище. Колкото и да изглеждат неподвижни, спокойни и сговорни, няма нищо по-променливо, по-свободно, по-неустойчиво от тези снежнобели или златистобляскави форми; винаги съществува възможността тази тържествено-внушителна грамада да се видоизмени, да се разпръсне, да изчезне; и макар да изглеждат така тежки и неподвижни, така масивни и здрави, те изпращат към земята ту светлина, ту мрак.

Спокойно и уверено Елизабет Далауей се качи на омнибуса за Уестминстър.

Появяват се и изчезват, кимат, сигнализират... Легнал върху дивана във всекидневната, Септимъс Уорън Смит възприемаше по този начин светлините и сенките, от чиято игра стената посивяваше, после бананите ставаха яркожълти, после цялата Странд посивяваше, после омнибусите ставаха яркожълти; наблюдаваше как бледо злато блясва върху розите, върху тапетите, сетне угасва, сякаш е чувствително живо същество. Навън дърветата хвърляха мрежи от листа във въздушната бездна; в стаята сякаш бучеше вода и над шума от вълните се извисяваше песента на птиците.

Природните стихии го заливаха със съкровищата си, ръката му лежеше върху облегалката на дивана – така лежеше някога върху вълните, когато той се къпеше, когато се носеше по водата, и в същото време чуваше как далече на брега кучетата лаят, лаят. Не бой се вече, казва сърцето в тялото; не бой се вече. Той не се страхуваше. Във всеки един момент Природата изразяваше чрез знаци, весели знаци, ето например, онова златисто петно, което шари по стената – там, там, там, – решимостта си да му разкрие, като размаха пера, като разтърси плитки, като размята полите на плаща си, красиво, винаги красиво, като се приближи и през свити на фуния ръце прошепне Шекспировите слова, своя смисъл.

Реция, която седеше до масата и мачкаше в ръце шапката си, го наблюдаваше; видя го, че се усмихва. Значи е щастлив. Но тя не може да понася усмивката му. Що за брак е техният, що за съпруг е той, толкова странен, все се стряска, смее се, часове наред мълчи или пък се вкопчва в нея и я кара да пише? Чекмеджето на масата бе пълно с

такива писания: за войната; за Шекспир; за някакви велики открития; за това как няма смърт. Напоследък най-неочаквано и без никаква причина току се разпалваше (а и доктор Холмс, и сър Уилям Брадшо казаха, че най-лошото за него е вълнението), започваше да маха с ръце и да вика, че знае истината! Че знае всичко! Онзи човек, неговият приятел, дето го убиха, Евънс, бил дошъл, така казваше. Пеел иззад паравана. Тя записваше всичко така, както той го говореше. Някои неща звучаха прекрасно, други бяха пълни глупости. И той винаги спираше насред мисълта, променяше я, искаше да добави нещо; чуваше нещо ново; слушаше с вдигната нагоре ръка. Но тя не чуваше нищо.

Веднъж завариха момичето, което чисти стаята, да чете една от тези хартийки и да се киска невъздържано. Изключително печален факт, защото Септимъс веднага се развика колко са жестоки хората и как са готови да се разкъсат един друг на парчета. Особено падналите, каза той, тях ги разкъсват на парчета. „Ние сме в лапите на Холмс“, казваше той и започваше да измисля разни истории за Холмс – как яде овесена каша, как чете Шекспир, и буквално започваше да реве от смях или от гняв, защото за него доктор Холмс, изглежда, олицетворяваше нещо ужасно. „Човешката природа“, така го наричаше. Ами виденията му! Бил удавен, така казваше, и изхвърлен върху скала, а над него крещели чайките. И той поглеждаше през ръба на дивана надолу към морските дълбини. Друг път чуваше музика. В действителност това беше латерна или пък някой викаше отвън на улицата. Но той възкликваше: „Прекрасно!“, и сълзите се стичаха по бузите му, което ѝ се струваше най-страшното – да гледа как плаче мъж като Септимъс, който се е сражавал, който е храбър. Понякога, както лежеше и слушаше, започваше да крещи, че пада, че пропада в пламъците! И тя дадже се оглеждаше за пламъци, всичко беше толкова живо. Но нямаше нищо. Двамата бяха сами в стаята. Това е било сън, обясняваше му тя и накрая успяваше да го успокои, но нерядко сама се изплашваше. И докато шиеше, въздишаше. Въздишката и бе нежна и омайна като шепота на вятъра сред дърветата в гората нощем. Тя остави ножиците; пресегна се да вземе нещо от масата. И полека-лека, докато движеше ловко ръцете си, докато шумолеше и потропваше, създаваше нещо върху масата, до която седеше и шиеше. Той наблюдаваше през миглите си нейните размазани очертания: дребното, облечено в черно тяло; лицето и ръцете и; движенията ѝ, когато се пресягаше да вземе някоя макара или да потърси (тя често губеше вещите си) копринените конци.

Шиеше шапка за омъжената дъщеря на мисис Филмър, чието име бе – не помнеше как и беше името.

– Как се казва по мъж дъщерята на мисис Филмър? – попита.

– Мисис Питърс – отвърна Реция. Страхува се да не е малка, каза тя, като вдигна шапката пред себе си. Мисис Питърс е едра жена, Реция не я обича, но мисис Филмър е тъй добра с тях – „Тази сутрин ми даде грозде“, – че тя иска да направи нещо, с което да покаже колко са и благодарни. Онази вечер влязла в стаята и заварила мисис Питърс, която мислела, че са излезли, да слуша грамофона.

– Наистина ли? – попита той. Слушала грамофона?

Да, тя още тогава му каза; заварила мисис Питърс да слуша

грамофона.

Той започна много предпазливо да отваря очи, за да види дали в стаята наистина има грамофон. Но истинските неща – истинските неща са твърде вълнуващи. Той трябва да бъде предпазлив, не бива да полудява, Най-напред погледна модните списания върху долната лавица, после бавно вдигна очи към грамофона със зелената фуния. Едва ли би могло да има нещо по-истинско. И така, събирайки смелост, погледна бюфета, фруктиерата с банани, гравюрата с кралица Виктория и принц-консорта; полицата над камината е вазата с рози.

Никой от тези предмети не помръдваше. Всички стояха неподвижно; всички бяха истински.

– Тази жена има злобен език – каза Реция.

– С какво се занимава мистър Питърс? – попита Септимъс.

– Ами ... – опита се да си спомни Реция. Мисис Филмър май беше казала, че е търговски пътник на някаква компания. – В момента е в Хъл.

– В момента! – Тя го каза с италианския си акцент.

Сама го каза. Той прикри очите си с ръка, за да не вижда цялото и лице наведнъж, а само малка част от него, първо брадичката, после носа, после челото, в случай че е изкривено или че е белязано с някакъв ужасен знак. Но не, тя си е съвсем нормална, седи и шие, със стиснати устни, с неизменното меланхолично изражение, което придобиват жените, когато шият. Но в това няма нищо ужасно, убеди се той, след като погледна втори път, трети път лицето ѝ, ръцете ѝ, защото какво страшно или отблъскващо може да има у нея, както седи посред бял ден и шие? Мисис Питърс има злобен език. Мистър Питърс е в Хъл. Защо в такъв случай да се гневи и пророкува? Защо да се носи из пространството изтерзан и изгнан? Защо да треперя и ридае, като гледа облаците? Защо да дири истината и да предава послания, след като Реция седи и забжда игли на роклята си, а мистър Питърс е в Хъл? Чудеса, откровения, мъки, самота, всичко това пропадна през морските глъбини надолу, надолу, в пламъците и там изгоря, защото, като наблюдаваше Реция как украсява сламената шапка на мисис Питърс, той имаше чувството, че вижда покривало от цветя.

– Много е малка за мисис Питърс – каза Септимъс.

За пръв път от дни наред говореше както някога! Разбира се, че е малка, смешно малка, отвърна тя. Но мисис Питърс си я избра такава.

Той я взе от ръцете ѝ. Каза, че била досущ като шапката на маймунка – на маймунката на някой латернаджия.

Как я развесели това! От седмици не се бяха смели така двамата, не си бяха пускали техни си шеги, като всички женени хора. Тоест ако в този момент влезе мисис Филмър или мисис Питърс, или който и да би-ло друг, няма да разбере на какво се смеят те двамата със Септимъс.

– Ето – каза тя, след като забодее една роза отстрани на шапката. Никога не се бе чувствувала тъй щастлива! Никога в живота си!

Така е още по-смешно, каза Септимъс. Горката жена ще изглежда като прасе на панаир. (Никои не може да я размива както Септимъс.)

Какво има вътре в кутията ѝ за ръкоделие? Има панделки и мънис-та, пискюлчета, изкуствени цветя. Тя ги изръси върху масата. Той за-почна да ги подрежда в най-невероятни цветови съчетания – защото, ма-кар и да не бе сръчен в ръцете, не можеше дори един пакет да завие, имаше изумителен усег за цветовете и често и даваше правилни съвети, е, наистина понякога доста нелепи, но понякога изумително правилни.

– Тя ще има красива шапка! – мърмореше той, като вземаше от купчината това-онова. Коленичила до него, Реция гледаше над рамото му. Ето, готово е – тоест проектът е готов; сега тя трябва да пришие всичко това. Но трябва много, много да внимава, каза той, за да го запа-зи така, както той го е направил.

И тя се захвана да шие. Когато шие, помисли си той, издава звуци като врящ чайник; бълбука, шуми, все нещо прави, силните и тънки пръстчета все нещо прищипват, подпъхват; иглата ѝ проблясва равно-мерно напред назад. Слънцето нека се показва, нека осветява пискюлите и тапетите, нека се скрива, но той ще почака, каза си, като изпъна крака и се загледа в усукания си чорап в другия край на дивана; ще почака на това топло място, в тази безветрена въздушна яма; в такава яма попада понякога човек вечер на излизане от гората, където поради снижаване на терена или поради разположението на дърветата (трябва да мислим научно, преди всичко научно) топлината се задържа и въздухът бръсва лицето като крило на птица.

– Готово – каза Рения и завъртя шапката на мисис Питърс на върха на пръстите си, – Засега толкова. По-после ... – И изречението продъл-жи да църцори, кап, кап, кап! като самодоволен, недобре затегнат кран. Изумително! Никога досега не се бе чувствувал толкова горд от себе си. Ето нещо истинско, веществено – шапката на мисис Питърс.

– Виж я само – каза той.

Да, тя винаги ще се чувствува щастлива, когато гледа тази шапка. Благодарение на нея той дойде на себе си, благодарение на нея се засмя. Сякаш на този свят са само те двамата и никои друг. Винаги ще харесва

тази шапка.

Той ѝ каза да я пробва на главата си.

– Сигурно ще изглеждам много странно! – извика Реция, след което изтича до огледалото и се погледна от едната страна, после от другата. На вратата се почука и тя веднага смъкна шапката. Дали не е сър Уилям Брадшо? Нима вече е изпратил някого?

Не! Беше момиченцето с вечерния вестник.

И тогава стана това, което ставаше винаги – всяка божия вечер. Момиченцето засмука палеца си на прага. Реция клекна пред детето, заговори му нежно, целуна го; извади пакетче бонбони от чекмеджето на масата. Винаги ставаше едно и също. В този ред. Така редуваше всичко тя, едно подир друго. Двете затанцуваха из стаята, заподскачаха. Той взе вестника. Отборът на Съри отпадна, прочете. Страната е обхваната от гореща вълна. Реция повтори: отборът на Съри отпадна, страната е обхваната от гореща вълна. Това бе част от играта ѝ с внучката на мисис Филмър и докато играеха, двете хем се смееха, хем бърбореха. Той беше много изморен. Той беше много щастлив. Искаше да поспи. Затвори очи. Но щом всичко изчезна от погледа му, звуците от играта отслабнаха и вече сякаш не бяха същите, идваха някак отдалеч, като виковете на хора, които търсят нещо и не го намират, и отиват все по-нататък и по-нататък. Те го бяха изгубили!

Ужасен, той се сепна. Какво вижда пред себе си? Фруктиерата с бананите върху бюфета. В стаята няма никой (Реция бе завела детето при майка му: време беше за лягане). Това е; сам завинаги. Ето каква присъда е била произнесена над него в Милано, когато влезе в стаята и ги видя как режат канавацата с ножиците си; сам завинаги.

Той е сам с бюфета и бананите. Той е сам, изложен на опасности върху тази незащитена височина, прострян, но не върху планински връх, не върху скала, върху дивана в дневната на мисис Филмър. А виденията, липата, гласовете на мъртвите, те къде са? Пред него имаше параван с изрисувани черни стръкове папур и сини лястовички. Там, където някога бе виждал планини, където бе виждал лица, където бе виждал красота, сега имаше параван.

– Евънс! – извика той. Не последна отговор. Изцвърча мишка или може би прошумоля завеса. Това са гласовете на мъртвите. Параванът, кофата с въглищата, бюфетът, ето какво остава за него. Е, тогава нека погледне паравана, кофата с въглищата, бюфета... но Реция се втурна в стаята, бърборейки.

Получило се някакво писмо, което променило плановете на всички.

В края на краищата мисис Филмър нямало да може да отиде в Брайтън. Нямало време да се извести мисис Уилямс и това според Реция било много, много неприятно, по точно в този момент тя зърна шапката и си помнели, че... може би... ще е... добре... малко да... Гласът и замря на тази доволна нотка.

– По дяволите! – възкликна тя (нейните ругатни бяха тяхна обща шега); иглата ѝ се счупила. Шапка, дете, Брайтън, игла. Така редуваше всичко тя; едно подир друго; така редуваше всичко и не преставаше да шие.

Тя го помоли да ѝ каже дали като е преместила розата, шапката изглежда по-добре. Седна на ръба на дивана.

Ето, сега двамата са толкова щастливи, неочаквано каза тя и остави шапката на дивана. Защото тя може да му каже всичко. Каквото и да и хрумне, може да му го каже. Това беше едва ли не първото нещо, което той я бе накарал да почувствува още щом влезе онази вечер в кафенето заедно с приятелите си англичани. Влезе някак плахо и се огледа, шапката му падна, когато я окачи. Това е запомнила тя. Знаеше, че е англичанин, макар и по от онези високи англичани, които харесваше сестра и, защото той открай време си беше слаб; но лицето му имаше хубав свеж тен; и с този свой голям нос и блестящи очи, с обичая си да седи леко прегърбен и заприлича на млад ястреб, това често му го е казвала, през онази първа вечер, когато го видя, когато те играеха на домино и той влезе – на млад ястреб; но с нея винаги е бил толкова мил. Никога не го е виждала ядосан или пиан, само по време на онази ужасна война понякога страдеше, но дори и тогава, щом тя влезеше при него, преставаше да мисли за това. Всичко, всичко на този свят, всяка малка неприятност, свързана с работата ѝ, всичко, което би искала да сподели с някого, тя можете да му каже и той веднага я разбираше. Собствените ѝ роднини дори не са такива. Той е по-голям от нея и толкова умен – колко е сериозен, накара я да чете Шекспир, преди още да е в състояние да прочете детска приказка на английски! – има такъв голям житейски опит и затова може да ѝ помага във всичко. Но и тя може да му помага.

Ала сега – шапката. А после и (вече ставаше късно) сър Уилям Брадшо.

Подпряла главата си с ръце, тя го чакаше да каже дали харесва шапката; и додето тя седеше и чакаше, вперила очи в шапката, той усещаше как мисълта ѝ, подобно на птица, пада от клон на клон, но винаги успява да кацне; додето тя седеше в една от онези отпуснати, небрежни пози, които така добре ѝ се удаваха, той следеше мисълта ѝ и щом

кажеше нещо, тя веднага се усмихваше, като птица, която каца, здраво вкопчвайки ноктите си в клона. Но той си спомни. Брадшо каза: „Когато сме болни, нямаме полза от хората, които обичаме най-много.“ Брадшо каза, че той трябва да се научи, да почива. Брадшо каза, че те двамата трябва да се разделят.

„Трябва“, „трябва“, защо „трябва“? Каква власт над него има Брадшо?

– Какво право има Брадшо да ми казва „трябва“? – попита той.

– Понеже ти заплашваше, че ще се самоубиеш обясни Реция. (За щастие сега тя може да говори за всичко със Септимъс.)

Значи той е в тяхна власт! Холмс и Брадшо са се нахвърлили срещу него! Звярът с червените ноздри души и в най-скритите местенца! И може да казва „трябва“! Къде са листовете му? Това, което е написал?

Тя донесе листовете, това, което беше написал, това, което тя бе написала вместо него. Струпа ги върху дивана. Двамата заедно ги прегледаха. Схеми, скици, човечета – мъже и жени, размахали пръчки вместо ръце, с криле – наистина ли? – на гърбовете; кръгове, очертани около шилинги и монети от по шест пенса – слънца и звезди; зигзагообразни пропасти, по които, завързани един за друг с въжета, се качват алпинисти, същински ножове и вилици; части от морска повърхност и ухилени личица, щръкнали над нещо като вълни вероятно: картата на света. Изгори ги!, викна той. А сега писанията му: как мъртвите пеят иззад родо-дендроновите храсти; оди на Времето; разговори с Шекспир; Евънс, Евънс, Евънс – неговите послания от царството на мъртвите; не сечи дървета; предан на министър-председателя. Всемирна любов: смисълът на света. Изгори ги!, викна той.

Но Реция ги закри с ръце. Някои от тях са много хубави, помисли си тя. Ще ги завърже (защото нямаше плик) с копринена панделка.

Ако дойдат да го вземат, ще отиде с него, каза тя. Не могат да ги разделят пряко волята им, така каза.

Приглади крайчетата, подреди листовете и завърза пакета почти без да гледа, седнала близо, седнала до него, мислеше си той, сякаш цялата потънала в своите венчелистчета. Тя бе цъфнало дърво; и през нейните клони надничаше лицето на законодателка, приютила се в убежище, където вече не се бои от никого; нито от Холмс, нито от Брадшо; чудо, победа, последната и най-великата. Той я видя как се качва, залитайки, по ужасната стълба, огъната под товара на хора като Холмс и Брадшо, които тежат не по-малко от седемдесет и пет килограма, които прашат жените си в двореца, които изкарват по десет хиляди годишно и

проповядват хармонията; които дават различни присъди (защото Холмс каза едно, а Брадшо друго) и въпреки това имат правото да съдят; които не могат да различат кое е видение и кое бюфет; нищо не им е ясно и въпреки това господствуват, и въпреки това налагат наказания. Над тях бе удържала тя победа.

– Ето! – възкликна Рения. Листовете са завързани.

Никой няма да ги вземе. Тя ще ги скрие.

Също така, каза тя, нищо не може да ги раздели. Седна до него и го нарече с името на онзи ястреб (или врана), който, понеже е зъл и уврежда да посевите, досущ прилича на него. Никой не може да ги раздели, каза тя.

После стана е намерението да отиде в спалнята да приготви багажа, но чу гласове на долния стаж и тъй като помисли, че вероятно е дошъл доктор Холмс, изтича надолу, за да му попречи да се качи.

Септимъс я чу, че говори с Холмс на стълбите. – Скъпа госпожо, аз дойдох като приятел – казваше Холмс.

– Не. Няма да ви позволя да влезете при моя съпруг – отсече тя.

Той си я представяше как му препречва пътя, като кокошчица с разперени криле. Но Холмс упорствуваше.

– Скъпа госпожо, позволете ми... – каза Холмс и я избута (Холмс е масивен мъжага).

Холмс се качва по стълбите. Холмс ще нахълта в стаята. Холмс ще каже: „Страх ни е, а?“ Холмс ще го спипа. Но не; никакъв Холмс; никакъв Брадшо. Той стана – чувствуваше се нестабилен, дори едва се задържа на краката си – с мисълта за ножа на мисис Филмър, хубавичкия чист нож, върху чиято дръжка е гравирано „Хляб“. Не, не бива да го цапа. Газта? За това вече е късно. Холмс идва. Би могъл да използва бръснач, но Реция, разбира се, ги е прибрала всичките в багажа. Остава само прозорецът, големият, типичен за пансионите в Блумсбъри прозорец; остава само изморителният, мъчителен и доста мелодраматичен акт да отвори прозореца и да се хвърли през него. Нали така си представят те трагедията, не той, нито Реция (защото тя е на негова страна). На Холмс и Брадшо им харесва това. (Той седна на перваза.) Но ще чака до последния момент. Не му се умира. Животът е хубав. Слънцето топли. Само дето човешките същества!... Старецът, който слизаше по стълбите отсреща, спря и го зяпна. Холмс вече беше на вратата. „Сега ще видиш ти!“, извика Септимъс и се хвърли рязко, решително надолу, към оградата на мисис Филмър. „Ах, този страхливец!“; викна доктор Холмс и нахлу с гръм и трясък в стаята. Реция изтича до прозореца; тя видя,

разбра. Доктор Холмс и мисис Филмър се сблъскаха един в друг. Мисис Филмър, размахала престилка, я отведе в спалнята. Настъпи страховтна тупурдия нагоре-надолу по стълбите. Доктор Холмс, бял като платно, целият разтреперан, влезе при нея с чаша в ръка. Тя трябва да бъде храбр; и да изпие това, каза той (А то какво е? Нещо сладко), защото съпругът ѝ е ужасно обезобразен и няма да дойде в съзнание, тя не бива да го вижда, каквото е възможно, трябва да ѝ се спестява, тепърва я чака разследването, горката млада жена. Кой можеше да го предвиди? Моментно хрумване, никой ни най-малко не е виновен (каза той на мисис Филмър). И защо ли го е направил човечецът, това доктор Холмс не можеше да си представи. Докато пиеше сладката течност, на нея и се стори, че отваря някаква остъклена врата и излиза в една градина. Но къде е това? Часовникът започна да бие – едно, две, три: какъв разумен звук; в сравнение с цялото това трополене и шепнене; като самия Септимъс. Тя заспиваше. Но часовникът продължи да бие – четири, пет, шест, и мисис Филмър с развятата престилка (няма да внесат тялото вътре, нали?) се бе превърнала сякаш в част от тази градина или в знаме. Някога бе ходила с леля си във Венеция и там бе видяла на една мачта знаме, което се люлееше бавно, вълнообразно. Така отдават почест на загиналите в бой, а нали Септимъс бе участвувал във войната. Тя има много спомени и повечето от тях са щастливи. Сложи си шапката и хукна през царевичните ниви – къде ли е това? – към някакво възвишение; наблизко е морето, защото се виждат кораби, чайки, пеперуди; двамата седят върху една скала. Двамата седят заедно и тук, в Лондон; тя чува полунасън, през вратата на спалнята, звуците на рукнал дъжд, шушукане, шумолелето на сухи царевични стъбла, струва ѝ се, че усеща милувката па морето, приютило ги в своята издълбана раковина, че долавя неговия шепот, а тя лежи просната на брега и има чувството, че е като разлюлените цветя над нечий гроб.

– Той е мъртъв – каза тя и се усмихна на бедната старица, която седеше до нея да я пази, вперила своите искрени, блодосини очи във вратата. (Няма да го внесат вътре, нали?) Но мисис Филмър изсумтя. О, не, не! Сега го отнасят. Дали не е редно да ѝ кажат? Съпрузите трябва винаги да са заедно, мислеше си мисис Филмър. Но ще постъпят така, както нареди докторът.

„Оставете я да поспи!“, каза доктор Холмс, след като и премери пулса. Тя различи тъмните очертания на едрата му фигура на фона на прозореца. Значи това е доктор Холмс.

Едно от постиженията на цивилизацията, помисли си Питър Уолш.

Ето едно от постиженията на цивилизацията, помисли си той, като чу тънката пронизителна сирена на линейката. Плавно, неотложно лети линейката към болницата, след като тъй милосърдно и спешно е прибрала някой нещастник; някой зле ударен или повален от болест, или може би само преди минута-две бутнат от кола – всекиму могат да се случат такива неща. Ето това е цивилизацията. Връщайки се от Изтока, той бе впечатлен от деловитостта, от организираността, от колективния дух на Лондон. Всеки екипаж, всяка товарна кола по собствена воля отбиваше в страни, за да пропусне линейката. Имаше нещо болезнено, или не, поточно трогателно в тази тяхна почтителност към линейката и нейната жертва вътре – делови мъже, които бързат към домовете си и въпреки това, на минутата, щом тя мине покрай тях, си представят съдбата на нечия съпруга; или как преспокойно самите те е можело да бъдат там вътре, проснати върху носилката, а до тях – лекар и сестра... О, но започне ли човек да си фантазира за лекаря и мъртъвци, обземат го мрачни, сантиментални мисли; желанието за удоволствия, за чувствени наслади дори, надделява над зрителните възприятия и предупреждава да се сложи точка на тези разсъждения – гибелни за изкуството, гибелни за приятелството. Точно така. И все пак, помисли си Питър Уолш, когато линейката сви зад ъгъла, макар че тънката пронизителна сирена продължи да звучи от съседната улица, а и по-после, когато колата пресече Тотнъм Корт Роуд, предимството на самотата е, че тогава човек може да прави каквото си иска. Може да плаче, ако никой не го гледа. Ето тази чувствителност се бе оказала пагубна за него сред сънародниците му в Индия; това, че съвсем не на място се разплакваше или размиваше. Тя ми е в характера, мислеше си той, застанал до пощенската кутия, която сега виждаше размазана от сълзите си. Защо, един господ знае. Може би бе съзрял нещо красиво, може би под въздействието на тежкия ден, започнал с посещението при Клариса; той го беше изтощил с горещината си, със своята наситеност, с впечатленията, които капеха едно след друго и се събираха, скрити дълбоко, незначителни, в своето убежище, където никой никога нямаше да ги открие. Донякъде именно поради това, поради тази своя загадъчност, абсолютна и ненакърнима, животът за него бе като непозната градина, тъпа със завои и потайни кътчета, винаги изненадваща; в такива моменти човек действително сякаш остава без дъх; ето и сега, когато стоеше до пощенската кутия срещу Британския музей, го връхлетя такъв един момент и всичко се свърза в едно – линейката, животът, смъртта.

Сякаш вихърът на чувствата му го бе завъртял и изхвърлил върху

някакъв много висок покрив, а онова, дето бе останало от него тук, долу, приличаше на пуст, побелял от мидени черупки плаж. Ето това се бе оказало пагубно за него в Индия – неговата чувствителност.

Някога Клариса – двамата често пътуваха с омнибус, покатерени на горния етаж, – Клариса, която поне външно лесно се вълнуваше, ту се разстройваше, ту се въодушевяваше, която в ония дни бе така будна и толкова приятна за компания, непрекъснато съзираше от горния етаж на омнибуса разни сценки, табелки, хора, защото те обичаха да изследват Лондон и обикновено се връщаха от Каледонския пазар с торби, пълни със съкровища – в ония дни Клариса си имаше своя теория – те и двамата имаха купища теории, все теории, както повечето млади хора. С нея се опитваше да обясни чувството им на неудовлетвореност; това, че не познават хората, че тях не ги познават. И как могат да се опознаят? Срещаш някого всеки ден, после не го виждаш цели шест месеца, дори години. Неприятно им бе, че хората така малко се познават. Но, казваше Клариса, докато омнибусът се движеше по Шафтсбъри Авеню, тя чувствуваше, че е навсякъде; не просто „тук, тук, тук“, и чукаше по седалката, а навсякъде. И обясняше с ръка Шафтсбъри Авеню. Тя е всичко това. Така че, ако някой иска да я опознае – а същото важи за всеки друг, – трябва да издири хората, които я допълват, та дори и местата. Съществува особена близост между нея и хора, с които не е разменяла и дума – онази жена от улицата, онзи продавач в магазина; дори между нея и дървета, хамбари. Накрая всичко това прерасна в някаква трансцендентална теория, благодарение на която тя, при нейния ужас от смъртта, започна да вярва или поне така казваше (въпреки целия ѝ скептицизъм), че понеже нашето видимо проявление, онази част от нас, която се вижда, с тъй мимолетна в сравнение с другата, невидимата, която е безпределна, то невидимата може би се съхранява и след като умрем – възвръща се като част от друг човек или просто обитава определени места. Може би, може би. Сега, когато премисляше тяхното дълго, почти трийсетгодишно приятелство, виждаше, че в това отношение нейната теория е правилна. Колкото и кратки да бяха срещите им, разпокъсани, често мъчителни, с тези негови отсъствия, с намесата на други хора (днес сутринта например, тъкмо когато се разприказваха, при тях влезе Елизабет, като дългокрако жребче, красива, неразговорлива), те имаха неизмеримо въздействие върху живота му. Тук има някаква тайна. Даряват те с едно твърдо, ръбесто зрънце – действителната среща; обикновено ужасно мъчителна; и въпреки това много по-късно тя разцъфва на най-невероятни места, разтваря чашката си, пръска уханието си, позволява ти да я

докоснеш, да я вкусиш, да я огледаш, да я почувствуваш и разбереш, след като години наред е лежала скрита. Така бе идвала при него Клариса: на борда на някой кораб; в Хималаите; призовавана от най-странни неща (нали и Сали Ситън, тази милозлива, възторжена гъска!, си спомня за него винаги щом види сини хортензии). От всички негови познати тя бе повлияла най-силно върху животи му. И все му се явяваше без сам той да го желае, студена, изискана, критична; или обаятелна, мечтателна, съпровождана от спомена за ливади и ниви по жътва. Най-често си я представяше на село, не в Лондон. В Бъртън – сцена подир сцена...

Ето че стигна до хотела си. Прекоси фойето, отрупано с червеникави кресла и дивани, с остролисти, повехнали растения. Получи ключа си. Младата жена му подаде и няколко писма. Тръгна нагоре към стаята – най-често си я представяше в Бъртън, в края на лятото, когато той прекарваше там седмица или две, както се правеше по онова време. Първо, на върха на някой от хълмовете – стои, притиснала косите си с ръце, пелерината и се развява, тя сочи с пръст и им вика, че вижда Севърн там долу. Или в гората, опитва се да възври вода за чай – твърде непохватно; димът се вие пред лицата им, опушва ги и почти скрива нейното розово личице; после – как измолва вода от една старина, която остава на прага на къщурката си и ги наблюдава, докато си отидат. Те двамата винаги вървяха; другите язدهа. Нея ездата я отегчаваше; не обичаше животните с изключение на онова куче. Изминаваха километри пеша. Тя спираше, за да се ориентира, и отново го повеждаше през поля и гори; и през цялото време спореха, говореха за поезия, за хората, за политиката (тогава тя беше радикал); не забелязваха нищо, само от време на време тя се заковаваше на мястото си, провикваше се възхитена от гледката или от някое дърво, караше го и той да погледне заедно с нея; и пак тръгваха през стърнищата, тя напред, с букет цветя за леля си, неуморима въпреки физическата си крехкост, за да се приберат в Бъртън едва по мъркнало.

После, след вечерята, старият Брайткопф отваряше капака на пианото и запяваше, макар че нямаше никакъв глас, а те потъваха в креслата и се мъчеха да не се разсмеят – но не успяваха да се сдържат и избухваха в смях – смях, смях за нищо. Брайткопф уж не ги забелязваше. А на сутринта се разхождаше наперено пред къщата като някаква стърчиопашка. О, има писмо от нея! Този син плик; това е нейният почерк. Ще трябва да го прочете. Очаква го една от мъчителните им срещи! Страхотно усилие му струваше да чете нейните писма. Колко се радвала, че са се видели. Трябвало да му го каже. И толкоз.

Но писмото го разстрои. Подразни го. По-добре да не го бе писала. Обсебвайки неговите мисли, то му причини мъка. Защо не го остави на мира? В края на краищата нали се омъжи за Далауей и през всичките тези години си живя толкова щастливо с него.

Хотелите не действуват успокоително. Ни най-малко. Колко хора са оставяли шапките си на тези окачалки. Дори мухите, ако се замислиш, по колко чужди носове са кацали. Що се отнася до чистотата, която бие на очи, това не е чистота, а по-скоро празнота, студенина; нещо в реда на нещата. Още призори някоя строга матрона тръгва на обиколка, души, оглежда, кара момичетата с посинелите носове да търкат колкото им държат силите, сякаш следващият посетител е парче месо, което трябва да бъде сервирано върху съвършено чиста чиния. За спане – едно легло; за сядане – едно кресло; за миене на зъбите и бръснене – една чашка, едно огледало. Книгите, писмата, халатът, разхвърляни върху тапицираната мебел, дръзко контрастират с нейната безличност. И именно писмото на Клариса го накара да забележи всичко това. Радвала се, че са се видели. И непременно трябвало да му го каже. Той сгъна листа; избута го настрана; в никакъв случай не би го прочел отново!

За да получи той писмото до шест часа, тя вероятно е седнала да го напише веднага след като си е тръгнал; залепила му с марка: изпратила е някой до пощата да го пусне. Напълно в нейния стил, както се казва. Неговата поява я е разстроили, разчувствувала. За момент, когато го целуна, тя е изпитала съжаление, дори му е завидяла, вероятно си е спомнила (той просто го видя в погледа ѝ) нещо, което той бе казал някога – как те двамата ще променят света, ако тя се омъжи за него, а вместо това сега какво?; улегналост; посредственост; но после си е наложила да отпъди тези мисли благодарение на своята неукротима жизненост, на волята си за живот, твърда и несломима, която ѝ даваше сили да превъзмогва пречките и победно да върви напред и равна на която той не познаваше. Да; но веднага щом той е излязъл от стаята, нещата са се променили. Тя е изпитала огромно съжаление към него, помислила си е какво да направи, за да му достави удоволствие (както винаги сляпа за единствено възможното); представяше си я как, обляна в сълзи, е отишла до писалището и е написала със замах това единствено изречение, което да го посрещне, когато се прибере в хотела ... „Колко се радвам, че се видяхме!“ И действително си го е мислила.

Питър Уолш вече бе развързал обувките си. Техният брак обаче не би бил сполучлив. Това, което стана, в крайна сметка бе много поестествено.

Странно; но и вярно; много хора мислеха така. Питър Уолш, който горе-долу бе успял да се справи с живота, който изпълняваше компетентно елементарните си служебни задължения; когото хората харесваха, макар и да го мислеха за малко ексцентричен, който обичаше да си придава важност – странно, че тъкмо той, особено сега, с тази посивяла коса, имаше толкова доволен вид; вид, който говореше за наличието на скрити резерви. Именно това привличаше жените, на които им харесваше, че не се държи като другите мъже. У него имаше нещо необичайно, нещо неразкрито. Може би всичко идваше от неговата страст към книгите – не е било да отиде някъде на гости и да не вземе книгата от масата (четеше дори сега, докато връзките на обувките му все още се влачеха по пода); или от това, че беше джентълмен, а то си личеше по начина, по който изтръскваше пепелта от лулата си, както и, разбира се, по поведението му спрямо жените. Защото имаше нещо много очарователно, но и смешно в това как някое момиче без капка ум в главата си можеше да го върти на малкия си пръст. Ала на свой риск. С други думи, макар че изглеждаше толкова сговорчив, макар че беше тъй приятен за компания благодарение на веселия си нрав и доброто си възпитание, всичко си имаше граници. Тя казва нещо, а, не; твърде прозрачно е. Това вече той не може да издържи, не, не. Предпочита да отиде при мъжете, да говори гръмогласно като тях и да се превива от смях на някоя шега. Той беше най-добрият познавач на кулинарното изкуство в Индия.

Беше истински мъж. Но не от онези, към които трябва да се отнасяш с почит – и слава богу!; не беше например като майор Симънс; ни най-малко, мислеше си Дейзи, когато, въпреки двете си дечица, започнеше да ги сравнява.

Той си свали обувките. Изпразни си джобовете. Заедно с джобното му ножче изскочи една снимка на Дейзи на верандата; Дейзи цялата в бяло, с кученце в скута; много чаровна, много мургава; най-хубавата й снимка. С нея всичко се получи така естествено; толкова по-естествено, отколкото с Клариса. Без нерви. Без ядове. Без превзетости и суетни. Гладко като по мед и масло. И смуглата, прелестно красива млада жена на верандата възкликваше (той сякаш в момента я чуваше), разбира се, разбира се, че ще му даде всичко!, така възкликваше (тя нямаше задръжки), всичко, каквото пожелае!, възкликваше и се втурваше насреща му, без да я е грижа дали някой ще ги види. А е едва на двацет и четири години. И има две деца. Да, да! Да, той, на неговата възраст, действително се бе забъркал в голяма каша. Това именно го стресна от съня му снощи. Какво ще стане, ако се оженят? За него ще е чудесно, ами за нея? Мисис

Бърджес, една приятна и дискретна жена, на която се бе доверил, предполагаше, че това негово отсъствие, уж за да се види с адвокатите си в Англия, ще накара Дейзи да обмисли нещата, да ги проумее. Става дума за нейното обществено положение, каза мисис Бърджес; за социалните бариери; за необходимостта да се отрече от децата си. Един ден ще се окаже вдовица с минало и тогава едва ще може да свързва двата края или, което е по-вероятно, ще го удари през просото (нали ги знаете тези жени, поясни тя, такива едни гримирани). Но Питър Уолш възмутено изсумтя. Той все още няма намерение да умира. Както и да е, тя трябваше да си реши сама; да прецени сама, мислеше си той сега, като крачеше из стаята по чорапи и пригладваше ризата за фраката си, защото можеше да отиде на Кларисиния прием или на някой театър, или пък да реши да си остане в хотела, за да чете една занимателна книга, написана от негов някогашен познат от Оксфорд. Ето какво ще прави, като се пенсионира – ще пише книги. Ще отиде в Оксфорд и ще се разрови в Бодлианската библиотека. Напразно смуглата, прелестно красива млада жена притича по терасата; напразно помахаше с ръка; напразно извика, че не дава пет пари какво ще кажат хората. Той, мъжът, когото тя величае, идеалният джентълмен, очарователен, изискан (възрастта му няма ни най-малко значение за нея), крачи из стаята в хотела си в Блумсбъри, бръсне се, мие се и докато взема канчетата, оставя бръсначи, не престава да се рови из Бодлианската библиотека, да търси истината по няколкото дребни въпроса, които го интересуват. И ще се спре да приказва с кого ли не, поради което все повече и повече ще закъснява за обяд и ще пропуска ангажиментите им; а когато Дейзи го помоли, сигурно ще го направи, да я целуне, сцена, на която той така и не може да се реши (макар че действително беше увлечен по нея) ... С други думи, по-добре, че, както каза мисис Бърджес, тя ще го забрави или ще си го спомня такъв, какъвто е бил през август на 1922 година, като фигура, която стои на някое кръстовище в здрача и все повече и повече се отдалечава, колкото по-нататък се носи двуколката, за чиято задна седалка тя е здраво завързана, макар че е протегнала ръце; фигурата се смалява и накрая изчезва, тя вижда това, но продължава да вика, че за него би направила всичко на този свят, всичко, всичко, всичко ...

Той никога не знаеше какво си мислят хората, Все по-трудно и по-трудно се съсредоточаваше. Стана затворен; погълнат от собствените си грижи; беше ту мрачен, ту весел; подвластен на жените, разсеян, меланхоличен, чудеше се (това си мислеше сега, докато се бръснеше) защо Клариса не вземе просто да им намери жилище, защо да не бъде мила с

Дейзи, да я въведе в обществото. И тогава той ще може – ще може какво? – ще може да си витае из облаците (точно в момента се бе заел да подрежда ключовете и документите си), от време на време да се приземява, да бъде сам, накратко казано, да се занимава със собствената си личност; и въпреки това едва ли имаше човек, който така да зависи от другите (той си закопча жилетката); това беше големият му недостатък. Не можеше да стои надалеч от пушалните, обичаше полковниците, обичаше голфа, обичаше бриджа и преди всичко – обществото на жените, изтънчеността на тяхното приятелство, тяхната преданост, дързост, величието на тяхната любов, която, макар и да си имаше своите несъвършенства, според него бе (и смуглото, прелестно красиво лице се появи върху пликовете) най-възхитителното, най-прекрасното цвете, разцъфнало в живота на човека, и въпреки това все не можеше да се реши, все умуваше (Клариса необратимо бе унищожила нещо у него), лесно се уморяваше от сляпата преданост и търсеше разнообразие в любовта, макар че би побеснял, ако Дейзи обикнеше друг, би побеснял!, защото по нрав бе ревнив, необуздано ревнив. Как го измъчваше всичко това! Но къде са ножчето му, часовникът, ланецът, портфейлът, писмото на Клариса, което няма да прочете повторно, но за което му е приятно да си мисли, снимката на Дейзи? А сега, на вечеря. Всички вече се хранеха.

Седнали около масички е вази цветя, преоблечени или непреоблечени за вечеря, оставили до себе си своите шалове и чанти, лъжливо хладнокръвни, защото не бяха свикнали на такова многообразие от ястия на вечеря; самоуверени, защото бяха в състояние да си платят; преуморени, защото цял ден бяха обикаляли Лондон, за да пазаруват и да го разглеждат; любопитни, защото, щом симпатичният джентълмен с очилата в рогови рамки влезе в трапезарията, то го огледаха от горе до долу; любезни, защото с удоволствие биха сторили някоя дребна услуга, например да заемат разписанието на влаковете или да споделят ценна информация; готови – желанието пулсираше у тях, скритом ги подканяше – да изнамерят някаква връзка помежду си, поне общо родно място (например Ливърпул) или приятели със същото име; макар че от време на време се споглеждаха, замлъкнаха, разменяха си познати шеги, затваряха се в семейния кръг; така седяха те и вечеряха, когато влезе мистър Уолш и зае мястото си до малката масичка при завесата. Не че той каза нещо, защото, бадейки сам, можеше да разговаря само със сервитьора; но начинът, по който погледна листа с менюто, посочи с показалец едно определено вино, придърпа стола см към масичката, пристъпи съсредоточено, по не лакомо към храната, ето това му спечели тяхното

уважение; което, останало дълго време неизразено, лумна на масата, където седяха семейство Морис, когато в края на вечерята мистър Уолш бе чул да казва: „Бартлетски круши.“ Защо говореше така съдържано и същевременно решително като яростен привърженик на дисциплината, отстояващ своите законни права, това не знаеха нито младият Чарлс Морис, нито старият Чарлс, нито мис Елейн, нито мисис Морис. Но когато той, уединен на своята маса, произнесе: „Бартлетски круши“, те почувствуваха, че разчита на тяхната подкрепа в справедливото си искане; че е поборник за кауза, която незабавно стана и тяхна, тъй че погледите им се кръстосаха и в тях се четеше солидарност, а когато всички едновременно премимаха в пушалнята, помежду им неизбежно се завърза разговор.

Не говориха за нещо сериозно – само за това, че Лондон е твърде многолюден; че за трийсет години се е променил; че мистър Морис предпочита Ливърпул; че мисис Морис е посетила изложбата на цветята в Уестминстър и че всички те са видели Уелския принц. И все пак, помисли си Питър Уолш, няма на света друго семейство като Морисови; наистина няма; толкова са привързани един към друг и не дават пет пари за висшето общество, и каквото им харесва, харесва им, и толкоз; Елейн се подготвя за семейния бизнес, момчето е спечелило стипендия за университета в Лийдс, старата дама (която е горе-долу на негова възраст) има още три деца, които са си останали възрастни; имат два автомобила, но мистър Морис все още поправя обувки в неделя; великолепно, действително великолепно, мислеше си Питър Уолш и се полюшваше на пети сред тапицираните в червено кресла и пепелниците, с чаша ликьор в ръка, твърде доволен от себе си, защото Морисови го харесваха. Да, те наистина харесваха човека, който бе казал „Бартлетски круши“. Харесваха го, той го усещаше. Ще отиде на Кларисиния прием. (Морисови се оттеглиха, но ще се видят пак.) Ще отиде на Кларисиния прием, защото иска да попита Ричард какво правят в Индия консерваторите, тези некадърници. И въобще да разбере какво става? А и ще послуша музика... Да, пък и някоя клюка. Защото такава е истината за нашата душа, мислеше си той, за нашата същност, която подобно на риба обитава морските глъбини, лута се в тъмата, промушва се между стволите на гигантски водорасли, прекосява озарени от слънцето води и отново се спуска към тъмната бездна, студена, дълбока, непроницаема; но понякога се стрелва внезапно към повърхността, за да поиграе по набръчканите от вятъра вълни; с други думи, определено изпитва нуждата да се опресни, да се освежи, да се разпали, като поклюкарства. Какви са

намеренията на правителството – Ричард Далауей положително знае – спрямо Индия? Тъй като беше много топла вечер и малките вестникопородавци се разхождаха с афиши, които известяваха с големи червени букви горещата вълна, пред хотела изнесоха плетени столове и мъжете, изоставяйки дамите, седнаха на тях, да си изпият питиетата и да попушат. Седна и Питър Уолш. Човек можеше да си помисли, че денят, лондонският ден едва започва. Подобно на жена, която сваля домашната си рокля и престилката и се докарва с перли и коприна, денят се промени, съблече вълнежите, облече воалите, сложи вечерната премяна и със същата радостна въздишка, с която жената смъква фустата си на пода, заръси прах, горещина, цветове; уличното движение намаля; звънливите, устремни автомобили заместиха тътнежните фургоци; и тук-таме, сред гъстия листак на площадите, блестеше по някоя силна лампа. Аз се отеглям, сякаш казваше вечерта, която избледняваше и гаснеше над кулите, над заоблените или островърхите релефи на хотелите, жилищните сгради, магазините, аз гасна, и наистина започваше да гасне, аз изчезвам, но Лондон не искаше и да чуе за това, мятеше байонетите си в небето, приковаваше я на място, заставяше я да участва и тя в пиршеството. Защото мистър Уилет бе извършил своята революция с въвеждането на лятното време след последното идване на Питър Уолш в Англия. Удължената вечер бе нещо ново за него. И доста вълнуващо. Когато младежите минаваха със своите дипломатически куфарчета, безкрайно щастливи, че сега са свободни, а и вътре в себе си горди, задето крачат по този прочут тротоар, лицата им горяха от радост, наистина евтина, дори, ако щете, демонстративна, но все пак възторжена. Те освен това бяха облечени добре; розови чорапи; хубави обувки. Отиваха да прекарат два часа на кино. Жълтеникавосинята вечерна светлика изостряше, изчистваше силуетите им; и придаваше зловещо синкав блясък на листата по площада – сякаш бяха потопени в морските води, сякаш бяха растителността на потънал град. Той бе изненадан от красотата: а и се чувствуваше окрилен, защото, докато другите завърнали се от Индия англичани (познаваше десетки такива), естествено, седяха в клуб „Ориент“ и мрачно обсъждаха упадъка на света, той бе тук и се усещаше млад; завиждаше на младите хора за лятното време, пък и за всичко останало, и от думите на това момиче, от смеха на онази прислужница – неуловими знаци, за които можеш само да гадаеш – разбра, че пирамидата, която по времето на неговата младост им се струваше непоклатима, се е поместила. А как ги притискаше тя, мачкаше ги, особено жените, също както цветята, които Кларисината леля Хелена, седнала под

лампата след вечеря, поставяше между листове сива попивателна хартия и притискаше с речника на Литре. Тя сигурно вече е починала. Още преди време бе чул от Клараса, че била ослепяла с едното око. И му се бе сторило толкова подходящо – истински шедьовър на природата, – старата мис Пари със стъклено око. Вероятно е умряла като замръзнала от студ птица, вкопчена в клонката си. Тя принадлежеше на друга епоха, но тъй като бе толкова цялостна, толкова завършена, щеше да остане завинаги на хоризонта, каменнобяла, извисена като фар, отбелязващ някакъв минал етап в това изпълнено с рискове, дълго, дълго пътуване, в този безконечен (потърси в джоба си монета, за да купи вестник и да прочете за Съри и Йоркшир; хиляди пъти е подавал така монета, отборът на Съри е отпаднал) – в този безконечен живот. Но крикетът не е просто игра. Крикетът е нещо важно. Той не можеше да не се интересува от крикета. Първо изчете последните резултати от мачовете, после за това какъв горещ ден е бил днешният; после за някакво убийство. Когато правиш нещо хиляди пъти, то се обогатява, макар че същевременно изгубва специфичността си. Миналото обогатява, както и жизненият опит, както и това, че си обичал някого, поради което за разлика от младите можеш да си позволяваш внезапните промени, можеш да правиш каквото си поискаш, без да те е грижа за хората, можеш да идваш и да си отиваш, без да имаш кой знае какви надежди (той остави вестника на масата и стана), което обаче (и се огледа за шапката и палтото си) не беше съвсем вярно за самия него, особено за тази вечер, когато се готвеше да отиде на прием и въпреки възрастта си вярваше, че го очаква нещо. Ала какво?

Най-малкото красота. Но не първичната, зримата красота. Не чистата, обикновената красота – как Бедфорд Плейс се влива в Ръсел Скуеър. Прави, празни улици, симетрични като коридори, вярно: но тук има и запалени прозорци, звуците на пиано, на грамофон; усещането за скрито забавление, което обаче от време на време излиза на показ, когато през някой прозорец без завеси или чрез някой отворен прозорец зърнеш гости, насядали около масите, младежи, които бавно се разхождат, мъже и жени, които разговарят, прислужници, които зяпат към улицата безучастно (своеобразен коментар, че вече са си свършили работата), проснати да се сушат чорапи, папагал, цветя в саксии. Завладяващ, тайнствен, безкрайно богат, такъв е животът. А на големия площад, по който профучават и завиват таксите, сноват двойки, шлят се, целуват се, свити под листака на някое дърво; наистина трогателно; те са така безмълвни, така унесени, че човек минава покрай тях дискретно, плахо, сякаш

наблюдава свещена церемония и би било непочтително да я прекъсне. Наистина интересно преживяване. А сега напред, към ярките светлини, към шумните веселби. Полите на лекото му върхно палто се развяваха, той вървеше със своята тъй характерна походка, поприведен напред, с кръстосани на гърба ръце и остър като на ястреб поглед; вървеше по улиците на Лондон, към Уестминстър, и наблюдаваше около себе си. Нима всички са канени някъде на вечеря? Тук лакей в ливрея отваря вратата пред величествена възрастна дама с обувки с катарамии и три виолетови щраусови пера в косата. Там отварят вратите пред гологлави дами, обвити като същински мумии с шалове на ярки цветя. В почтениите квартали, през градините с гипсови колони бързат жени (след като са изтичали да погледнат децата) в ефирни тоалети, с гребени в косите; чакат ги мъжете им, с развени от вятъра палта, моторите на автомобилите вече работят. Всичко живо отива на гости. И това отваряне на врати, това слизване по стълби, това тръгване нанякъде създават усещането, че цял Лондон се качва на лодчици, закотвени край брега, полюшвани от вълните, че целият град се кани да отплава на карнавал. Уайтхол, блеснал в сребриста светлина, е като обвит в паяжини, усеца се как около уличните лампи кръжат мушици; толкова е горещо, че хората спират да разговарят. А ето тук, в Уестминстър, точно пред вратата на къщата си е седнал един, както по всичко изглежда, пенсиониран съдия, облечен целият в бяло. Един, както по всичко изглежда, завърнал се от Индия англичанин.

Там пък – шумна група жени, които нещо се карат, пияни жени; по-нататък – само един полицаи и неясните очертания на къщи, високи къщи, куполести къщи, църкви, парламенти и свирката на параход от към реката, глух, неясен вик. А сто я и нейната, Кларисината улица: такситата завиват откъм ъгъла, както водата завива около подпорите на мост – взаимно се привличат, поне на него така му се струва, защото возят гости за нейния прием, за Кларисиния прием.

Студеният поток на зримите впечатления вече му се изплъзва, сякаш погледът му е чаша, която се е препълнила и ненужният остатък се стича по порцелановите ѝ стени. Мозъкът трябва да се събуди сега. Тялото трябва да се стегне сега, когато влиза в къщата, в осветената къща, чиито врати са отворени, пред която спират автомобили, за да слязат великолепно облечените жени; душата трябва да се напрегне, за да издържи. Той отвори голямото острие на джобното си ножче.

Луסי се втурна презглава надолу по стълбите, след като само бе отскачила до салона, тук да приглади калъфка, там да оправи стол, да спре

за секунда и да си представи как всеки, който влезе в стаята, ще си каже колко е чисто тук, излъскано, поддържано, щом види красивите сребърни предмети, месинговите прибори за камината, новите калъфки за столовете, жълтите завеси, на шарки; измери всичко с критичен поглед; чу глъч; гостите вече идват; трябва да хвърчи!

Ще дойде и министър-председателят, каза Агнес; така чула, каза тя, когато занесла подноса с чашите в трапезарията. Със или без министър-председателя, какво значение има това? За мисис Уокър поне нямаше значение, особено в този вечерен час, когато се намираше сред всичките тези чинии, тенджери, цедки, тигани, желирани пилета, съдове за сладолед, изрязани корички хляб, лимони, супници и купи за пудинг, които, колкото и усърдно да ги миеха, сякаш затрупваха и нея, и кухненската маса, и столовете, а в това време огънят пламтеше и бумтеше, електрическите лампи светеха ослепително и вечерята още не беше сложена. И мисис Уокър си знаеше само едно, със или без министър-председател, това за нея няма никакво значение.

Дамите вече се качват по стълбите, казва Луси; дамите се качват, една по една, мисис Далауей е последна и почти винаги праща някакво съобщение в кухнята, „Моите поздравления на мисис Уокър“, това бе казала една вечер. На следващата сутрин обсъждаха ястията – супата, съомгата; съомгата, мисис Уокър си го знаеше, както винаги е била недопечена, защото тя все се притеснява за пудинга и оставя рибата на Джени; затова съомгата винаги е недопечена. Но някаква руса дама със сребърни бижута била попитала, каза Луси, наистина ли ордьовърът е приготвен вкъщи? И все пак тъкмо за съомгата се безпокоеше мисис Уокър, докато местеше и разместваше блюдата, докато отваряше и затваряше регулатора за тягата; откъм трапезарията се чу гръмък смях; някой каза нещо, после нов смях – господата се забавляваха, след като се бяха оттеглили дамите. Токайското, извика Луси, която влетя в кухнята. Мистър Далауей изпратил за токайското, от императорските изби, императорското токайско.

Понесоха го през цялата кухня. Луси съобщи през рамо, че мис Елизабет изглежда прекрасно; тя не можела да откъсне очите си от нея; с розова рокля и с огърлицата, дето ѝ я подари мистър Далауей. Джени да не забравя кучето, фокстериера на мис Елизабет, който хапе и затова трябва да стои затворен, но може, така си мислеше Елизабет, да иска нещо, Джени не бива да забравя кучето. Но как да се качи горе Джени при толкова много гости! Пред вратата пак спря автомобил, позвъни се! А господата още са в трапезарията и пият токайско! Ето, качват се по

стълбите; това са първите, сега ще започнат да идват едни след други, затова мисис Паркинсън (ангажирана специално за приема) ще остави вратата на вестибюла откритата, а вестибюлът ще се изпълни с господа, които чакат (и докато чакат, пригласяват косите си) дамите да свалят наметките си в гардеробната; а там им помагаше мисис Барнет, старата Елън Барнет, която бе служила четирийсет години в това семейство и всяко лято идваше, за да помага на дамите, и помнеше майките още като момиченца, и макар че бе толкова скромна женица, ръкуваше се с тях; най-почтително им казваше „милейди“, но погледнеше ли към младите дами, сякаш й ставаше забавно, и ето сега много тактично помогна на лейди Лъвджой да оправи корсажа си. И те двете, лейди Лъвджой и мис Алис, естествено, усетиха, че се ползват с малко повече привилегии от другите, след като им се дава четка и гребен, и всичко бе заради това, че познаваха мисис Барнет „цели трийсет години, милейди“, както поясни мисис Барнет. Някога в Бъртън младите дами не използванаха руж, каза лейди Лъвджой. И мис Алис не се нуждае от руж, каза мисис Барнет, като я погледна с обич. Така си седеше в гардеробната мисис Барнет, пригласяше кожата, оправяше испанските шалове, подреждаше тоалетката и въпреки кожата и бродериите веднага разбирате коя дама е изискана и кои не. Мила старина е тази Кларисина стара бавачка, каза лейди Лъвджой, когато тръгна нагоре по стълбите. Но изведнъж лейди Лъвджой придоби студено и високомерно изражение. „Лейди и мис Лъвджой“, каза тя на мистър Уилкинс (наеман за приеми). Той имаше безупречни маниери – покланяше се, изопваше тяло, покланяше се, изопваше тяло и съобщаваше съвършено безпристрастно: „Лейди и мис Лъвджой... Сър Джон я лейди Нийдам... мис Уелд... мистър Уолш...“ Маниерите му бяха безупречни; семейният му живот вероятно бе безукорен, само дето едва ли подобно създание със зеленикави устни и гладко избръснати бузи би допуснало досадната грешка да има деца.

– Колко се радвам, че ви виждам! – каза Клариса.

Казваше го на всекиго. Колко се радвам, че ви виждам! Проявяваше се откъм най-лошата си страна – излиятелна, неискрена. Голяма грешка, че дойде. Трябваше да остане да си чете книгата в хотела, помисли си Питър Уолш, или да отиде на вариете; трябваше да си остане в хотела, защото тук не познаваше никого.

О, господи, какъв провал ще е този прием, пълен провал, със сигурност чувствуваше Клариса, докато слушаше извиненията на милия стар лорд Лексам от името на неговата съпруга, която била настинала на едно градинско увеселение и Бъкингамския дворец. С крайчеца на око

си виждаше Питър, там, в ъгъла, усещаше, че той я укорява. Защо и трябва да се занимава с всичко това? Защо и трябва да се изправя върху клади? Огънят може да я унищожи! Може да я изгори на пепел! Но не, по-добре всичко друго, по-добре да размаха факлата си и да я хвърли на земята, отколкото да се свие, да се обезличи, да се превърне във втора Ели Хендърсън! Чудно как Питър със самото си присъствие – просто идва и застава в един ъгъл – я навежда на такива мисли. Кара я да се види отстрани; да преувеличава. Истински идиотизъм. Но в такъв случай защо е дошъл, за да я критикува? Защо винаги взема и никога не дава? Защо не се престраши да приложи някой от собствените си възгледи? Ето го сега, отива нанякъде, а тя трябва да поговори е него. Но едва ли ще получи тази възможност. Това е животът – унижения, обиди. В същото време лорд Лексам обясняваше, че жена му не пожелала да вземе кожената си наметка на градинския прием, защото „скъпа моя, вие, жените, всичките сте еднакви“ – лейди Лексам беше най-малкото на седемдесет и пет! Наистина възхитителна е тази нежност между двамата старци. Лорд Лексам ѝ беше много симпатичен. Тя все си мислеше, че нейните приеми не са лишени от смисъл, затова сега се чувствуваше безкрайно огорчена, че нещата не вървят, че вървят наопаки. По-добре всякаква друга страхотия, бомбен взрив, каквото и да е, отколкото гостите да се разхождат безцелно, да стоят на групички по ъглите, като Ели Хендърсън, без да се стараят дори да се държат изправени.

Жълтата завеса, по която бяха накацали всичките птички на рая, леко се изду и в стаята сякаш се чу плясък на криле, после се прибра. (Защото прозорците бяха отворени.) Дали не става течение?, запита се Ели Хендърсън. Тя беше склонна към настинки. Но нищо, че утре може да се разкыха; момичетата с техните голи рамене, те я вълнуваха сега, тъй като беше научена да мисли за другите, така я бе научил старият ѝ баща, инвалид, бивш викарий на Бъртън, вече починал; а и настинката никога не слизаше до гърдите ѝ, никога. Момичетата я вълнуваха, младите момичета с техните голи рамене, тъй като самата тя открай време си беше хилаво същество, с рядка коса и мършав профил; макар че сега, когато минаваше петдесетте, у нея понякога проблясваше като блед лъч нещо, което, пречистено от годините на самопожертвование, се превръщаше в индивидуалност, но после отново биваше затъмнявано от нейната угнетителна смиреност, от нейния панически страх, произтичащи от триста-та лири годишен доход и от собствената ѝ безпомощност (тя не беше в състояние да припечели и едно пени), ето защо с времето ставаше все по-свита и все по-трудно можеше да общува с добре облечени хора, за

които това бе ежедневие през светския сезон, само казваха на прислужниците си: „Ще облека еди-какво си“, докато Ели Хендърсън припряно изтича да купи евтини розови цветя, половин дузина, и после метна един шал върху старата си черна рокля. Защото получи поканата за Кларисиния прием в последния момент. Не се зарадва кой знае колко. Имаше усещането, че Клариса не е възнамерявала да я покани тази година.

И защо да я кани? Наистина няма никаква друга причина освен това, че двете се познават откакто се помнят. Дори са братовчедки. Но, естествено, пътищата им се разделиха, Клариса е толкова търсена. А за нея отиването на прием е истинско събитие. Цяло удоволствие е просто да гледа красиви дрехи. Тази с розовата рокля не е ли Елизабет, пораснала, с модерна прическа? И все пак едва ли има повече от седемнайсет години. Много е красива, много. Изглежда, че сега, когато се появяват за първи път в обществото, момичетата не носят бяло както някога. (Трябва да запомни всичко, за да го разкаже на Идит.) Облечени са в прави рокли, съвършено тесни, които стигат до над глезена. Не им отива, помисли си тя. Ели Хендърсън се взираше напред с протегнат врат, вече не виждаше добре, и всъщност не ѝ бе неприятно, че няма с кого да поговори (тя не познаваше почти никого), защото ѝ беше интересно да наблюдава всичките тези хора; вероятно политици; приятели на Ричард Далауей; но Ричард почувствува, че просто не може да остави горкото създание цяла вечер да стои само.

– Е, Ели, как върви животът? – попита той с привичната си сърдечност и Ели Хендърсън, която се притесни, изчерви, помисли си колко е мило от негова страна, дето дойде да си поговорят, каза, че много хора понасят горещината по-трудно, отколкото студа.

– Да, така е – съгласи се Ричард Далауей. – Така е.

Но какво друго да я попита?

– Здравей, Ричард – каза някой и го хвана под ръка, и, боже мой, та това е милият Питър, милият Питър Уолш. Така се радва, че го вижда – ужасно се радва! Ни най-малко не се е променил. И двамата тръгнаха заедно, вървяха и се потупваха, сякаш не са се виждали много отдавна, помисли си Ели Хендърсън, като ги гледаше, сигурна, че познава това лице. Висок мъж, на средна възраст, с хубави очи, тъмен, с очила, пртлича на Джон Бъроус. Идит сигурно ще се сети. Завесата с ятото райски птици отново се изду. И Клариса видя – видя как Ралф Лайън я спря с ръка, без да престава да говори. Значи все пак няма да бъде провал този неин прием, нещата ще се оправят. Започват да се оправят. Но положението още е критично. Засега обаче тя не бива да напуска поста си.

Хората сякаш се надпреварваха да пристигат.

„Полковник и мисис Гаръд... Мистър Хю Уитбред... Мистър Баули... Мисис Хилбъри ... Лейди Мери Мадокс... Мистър Куин...“, напъваше Уилкинс. Тя разменяше по пет-шест думи с всекиго и те продължаваха нататък, отправяха се към стайте; към нещо ново, което вече наистина беше нещо, а не нищо, щом като Ралф Лайън бе спрял завесата с ръка. Ала за нея напрежението беше толкова голямо, че не можеше да изпита никакво удоволствие. Сякаш беше просто някой, който и да е; всеки можеше да стои изправен там; и все пак този всеки малко я възхищаваше, тя съзнаваше, че, така или иначе, всичко това става благодарение на нея, че този стълб, в който се бе превърнала, бележеше някаква граница, защото, колкото и да е странно, напълно беше забравила собствения си облик и се чувствуваше като кол, забит на горната площадка на стълбището. Винаги когато даваше прием, изпитваше чувството, че тя не е тя и че всеки един от гостите е и реален, и нереален. Причината, мислете си, е донякъде в дрехите, донякъде в това, че си изкаран от обичайното си ежедневиe, донякъде в обкръжението; можеш да кажеш неща, които инак никога не би казал, неща, които изискват усилие; можеш да отидеш и по-далеч. Само не и тя; във всеки случай още не.

– Колко се радвам, че ви виждам! – каза Клариса.

Милият стар сър Хари! Той сигурно познава всички. Най-странно е усещането, което изпитваш, докато те се качват по стълбите един след друг – мисис Маунт и Силия, Хърбърт Ейнсти, мисис Дейкърс, о, ето я и лейди Брутън!

– Ужасно мило от ваша страна, че дойдохте! – каза тя и действително го мислеше – странно усещане, стоиш там изправен, а те вървят един след друг, един след друг, някои от тях са вече съвсем стари, някои...

Кои? Лейди Росетър? За бога, коя е тази лейди Росетър?

– Клариса!

Този глас! Та това е Сали Ситън! Сали Ситън! След толкова много години! Сякаш я виждаше през мъгла. Защото тя, Сали Ситън, не изглеждаше така, когато Клариса стискаше в ръце термофора. Когато си мислеше, тя е под същия покрив, тя е под същия покрив! Никак не изглеждаше така!

Думите се затъркаляха една подир друга, запъваха се от смущение, отново хукваха весело – минавах през Лондон; чух от Клара Хейдън; чудесна възможност да те видя! И се натрапих – без покана...

Термофорът съвсем спокойно можеше да бъде оставен. Тя вече не беше така блестяща. И все пак колко ѝ бе драго, че я вижда отново,

поостаряла, по-щастлива, не толкова прелестна. Двете се целунаха до вратата на салона, първо по едната буза, после по другата. Клариса, хванала Сали за ръка, се обърна и видя пълните с хора стаи, чу грохота от гласовете, видя полилеите, бухналите завеси и розите, които и бе донесъл Ричард.

– Имам петима синове, огромни момчета – каза Сали.

Ето го отново нейния простодушен егоизъм, никога не прикриваше желанието си тя да е на първа линия, и на Клариса ѝ стана много приятно, че все още е такава.

– Не мога да повярвам! – извика тя и цялата пламна от удоволствие, като си спомни за миналото.

Но уви, Уилкинс; Уилкинс я зовеше; с повелителен, властен глас, сякаш искаше да отправи предупреждение към цялата компания и да откъсне домакинята от нейните фриволни занимания, той произнесе едно име.

– Министър-председателят – повтори Питър Уолш.

Министър-председателят? Наистина ли?, дивеше се Ели Хендърсън. Какви неща ще разкаже на Идит!

Човек нямаше за какво да му се присмее. Той изглеждаше толкова обикновен. Би могъл да застане зад някои тезгях и да продава бисквити – горкият човечец, целият в галони. Но, честно казано, когато тръгна на обиколка из стаите, съпровождан най-напред от Клариса, после от Ричард, той се справи много добре. Опитваше се да прилича на важна личност. Наистина забавно. Никой не го поглеждаше. Гостите продължаваха да си говорят, по съвършено очевидно знаеха, чувствуваха го до мозъка на костите си, че покрай тях минава това величие; този символ на онова, което всички те олицетворяват, английското общество. Старата лейди Брутън, чиито дантели също и придаваха твърде величествен и непреклонен вид, заплува към него и двамата се оттеглиха в една малка стая, която веднага се превърна в обект на наблюдение и охрана, тръпка на оживление и вълнение премина през всеки един от присъстващите: министър-председателят! Господи, господи, какви сноби са англичаните!, помисли си Питър Уолш, застанал в своя ъгъл. Колко обичат да се обличат лъскаво и да засвидетелствуват почитта си! Я виж! Това трябва да е – ей богу, наистина е – Хю Уитбред, сателитът на величията, доста напълнял, доста побелял, чудесният Хю! Винаги изглежда така, сякаш е на служба, помисли си Питър, привилегирован, но потаен, трупаш тайни, които би защитил дори с цената на живота си, макар че те едва ли са нещо повече от дребни клюкички, изпуснати от някой дворцов лакей, и

за които на следващия ден ще пишат всички вестници. И ето че, играейки си с подобни залъгалки и дрънкалки, той е побелял, стигнал е до прага на старостта, уважавал и обичан от всички, които са имали честта да опознаят този тип възпитаници на английските частни училища. Човек неминуемо се примирява с тези неща у Хю; просто стилът му е такъв; стилът на онези чудесни писма в „Таймс“, които Питър четеше на хиляди километри отвъд моретата и благодареше на бога, че е далеч от тези пагубни брътвежи, нищо, че около него се носеха кръсъщите на бабуините, а кулитата биеха жените си. Младеш с маслинен цвят на кожата, студент в някакъв университет, свенливо стоеше наблизко. Него той би покровителствувал, би учил, би въвел в живота. Защото от всичко на този свят най-много обичаше да прави добрини, да разтуптява от радост сърцата на старите дами заради това, че въпреки възрастта и болките им някои мисли за тях, докато те са смятали, че всички са ги забравили, но ето че идва милият Хю и се разбъбря, цял час говори, за миналото, спомня си разни дреболии, хвали домашната торта, макар че Хю би могъл всеки божи ден да яде торта с някоя херцогиня и като го погледне човек, сигурно прекарва доста време в това приятно занимание. Всевластният и Всеблагият може би ще му прости. Но у Питър Уолш милост няма. Негодници винаги е имало, ала, бог е свидетел, престъпниците, които отиват на бесилото, задето са разбили главата на някое момиче във влака, общо взето, причиняват по-малко зло, отколкото Хю Уитбред и неговата сърдечност! Вижте го сега, щом се появяват министър-председателят и лейди Бругън, пристъпва грациозно към тях на пръсти, покланя се почтително, промъква се до лейди Бругън, за да покаже пред целия свят, че се ползува с привилегията да ѝ съобщи нещо, нещо лично. Тя се спира. Разклаща внушителната си бяла глава. Вероятно му благодарни за някоя раболепна постъпка. Нали си има своите подлизурковци, правителствени служителчета, които ѝ вършат дребни услуги, а пък тя в замяна ги кани на обеда. Но нейното родословие води началото си от осемнайсети век. Тя може да си го позволи. А ето сега Клариса поведе своя министър-председател през салона, надменна, сияеща, величествено-сивокока. Носеше обици и сребристорозелена, русалкина рокля. Тя сякаш се люшкеше върху вълните, размахала дългата си коса, защото все още притежаваше този дар, да бъде; да съществува; щом се появи, да привлича всичко към себе си; ето, обръща се, закача ешарпа си за роклята на друга жена, отдръпва го, засмива се, всичко върши съвършено непринудено, чувства се като риба във вода. Но възрастта я бе докоснала; съвсем леко, така както дори в някоя ясна привечер

русалката би зърнала в своето огледало зalezващото над вълните слънце. Долавяше се повеи на нежност; нейната суровост, нейната прекалена разсъдливост, нейната скованост сега бяха смекчени и когато казваше довиждане на въздебеличкия, опасан в галони мъж, който всячески се стараеше да изглежда важна личност, когато му пожелаваше всичко хубаво, в поведението ѝ имаше неизразимо достолепие, но и безпределна сърдечност, сякаш тя изпращаше своите най-добри пожелания към целия свят, преди – тъй като се намираще на ръба, в самия край – да се сбогува. Така почувствува нещата той. (Но не че беше влюбен.)

Във всеки случай, помисли си Клариса, много мило от страна на министър-председателя, че дойде. Докато обикаляше с него салона, където бяха Сали и Питър, и Ричард, много доволен, и всичките тези хора, които вероятно таяха лека завист, тя усети опиянението на момента, почувствува как сърцето прелива от радост, та чак се разтреперва, изпълва се с гордост; да, но това всъщност са чувства, които изпитват другите хора, и макар да обичаше подобни мигове, макар те да събуждаха у нея трепет, все пак тези привидности, тези победи (ето, милият Питър например я мисли за толкова интелигентна) бяха доста измамливи; далечни; не стигаха до сърцето ѝ; може би защото остаряваше, но те вече не я задоволяваха както преди; и изведнъж, докато наблюдаваше как министър-председателят слиза по стълбите, златната рамка на портрета на момиченцето с маншона от сър Джошуа²⁷ светкавично я подсети за Килман: Килман, нейната неприятелка. Това вече е добре; това вече е нещо реално. Ах, как я мрази – нея, тази невъздържана, лицемерна, покварена и толкова властна изкусителка на Елизабет; жената, която се бе промъкнала сред тях, за да краде и осквернява (Ричард би казал, що за глупости!). Тя я мрачи; тя я обича. Човек се нуждае от врагове, не от приятели – не от мисис Дърант и от Клара, от сър Уилям и от лейди Брадшо, от мис Трулок и от Елинор Гибсън (които се качваха по стълбите). Те ще я намерят, ако желаят. Тя отива при гостите в салона.

Ето го нейния стар приятел сър Хари.

– Скъпи сър Хари! – възкликна Клариса и се запъти към милия старец, който бе създал по-голям брой лоши картини от които и да е двама академици в Сейнт Джонс Уд, взети заедно (рисуваше все крави, които пият вода, нагазили в озарени от залеза локви, или чийто вдигнат крак и навирени рога – все пак разполагаше с известен запас от жестове –

27. Джошуа Ренолдс (1723–1792) – английски художник, най-прочутият портретист на своето време. – Б. пр.

подказват „Приближаването на непознатия“; в основата на всички негови дейности, приеми, конни състезания стояха кравите, които пият вода, нагазили в озарените, от залеза локви). – За какво се смеете? – попита го тя. Защото и тримата, Уили Титкоум, сър Хари и Хърбърт Ейнсти, се смееха. О, не! Сър Хари не би могъл да разкаже на Клариса Далауей (колкото и да я харесваше; за него тя бе най-съвършената жена от нейния тип и той все заплашваше, че ще и нарисува) своите вриететни истории. Подкачи я за приема и. Липсвало му любимото бренди. Тези кръгове, каза, били прекалено висши за него. Но той я харесваше; уважаваше я въпреки тази нейна отвратителна, притеснителна, аристократична изисканост, поради която бе невъзможно да покани Клариса Далауей да седне в скута му. А ето го и това блуждаещо огънче, тази трепкаща фосфоресцираща светлинка, старата мисис Хилбъри, протегнала ръце към пламъка на неговия смях (по повод анекдота за херцога и дамата), защото, изглежда, чувайки го отдалеч, той й напомни нещо, което понякога я тревожеше, когато се събудеше на разсъмване и не искаше да извика прислужницата си да й донесе чаша чай; а именно че всички ние с положителност ще умрем.

– Не искат да ни разкажат своите истории – каза Клариса.

– Скъпа Клариса! – възкликна мисис Хилбъри. Тази вечер така приличала на майка си, каза тя, каквато я помнела от първата им среща – със сива шапка в една градина.

Клариса наистина се просълзи. Майка й със сива шапка в една градина! Но, уви, тя трябва да отиде при другите гости. Защото ето там професор Брайърли, специалист по Милтън, говореше с младия Джим Хъгън (който даже и на такъв един прием не беше в състояние да се появи и с връзка, и с жилетка, нито пък да приглади косата си) и дори от разстояние беше ясно, че се карат. Защото професор Брайърли беше много странна птица. При всичките си звания, отличия, лекторати, които го издигаха над неговата аудитория, той незабавно заподозираше неприязън към сложната смеска, изграждаща неговата личност: изумителна начетеност и стеснителност; леден, лишен от сърдечност, чар; простодушие, примесено със снобизъм; той цял се разтреперваше, ако разбереше, по разрошеиата коса на някоя жена, по обувките на някой младеж, че е попаднал сред нисши социални кръгове, впрочем без съмнение достойни за уважение, сред бунтовници, сред пламенни млади хора, сред бъдещи гении; и с едно леко отмятаме на главата, с едно изсумтяване „Хъм!“ призоваваше към умереност; сред хора, недостатъчно започнати с класиците, за да могат да оценят Милтън. Професор Брайърли

(Клариса веднага разбра) не намираше общ език с младия Джим Хътън (който бе обут с червени чорапи, тъй като черните му бяха на пране) относно Милтън. Тя се намеси. Каза, че обича Бах. Хътън също обичаше Бах. Това ги свързваше и Хътън (много слаб поет) винаги си мислеше, че мисис Далауей е най-добрият случай на аристократична дама, която се интересува от изкуство. Странно, че бе толкова сдържана. По отношение на музиката направо нямаше собствено мнение. И въобще беше доста скучна. Но колко очарователна като външност! А и умееше да създава такава приятна атмосфера в дома си, стига да ги нямаше тези нейни професори. Клариса искала да го отвлече и да го настани пред пианото в съседната стая. Защото той свирел божествено.

– Но този шум! – възкликна тя. – Този шум!

– Знак за успеха на един прием! – И след като се поклони учтиво с глава, професорът деликатно се оттегли.

– Той знае всичко на този свят за Милтън – каза Клариса.

– Така ли? – попита Хътън, който щеше да имитира професора из целия Хампстед²⁸; професора по Милтън; професора по умереност; професора, който деликатно се оттегля. Но тя трябва да поговори с онези двама гости, каза Клариса, с лорд Гейтън и Нанси Блоу.

Не че те допринасяха видимо за шума. Застанали един до друг пред жълтите завеси, те не разговаряха (видимо). След малко щяха да отидат другаде, все двамата мата заедно; но никога, при никакви обстоятелства, нямаха кой знае какво да си кажат. Изглеждаха, и толкоз. Това бе достатъчно. Изглеждаха чисти, здрави, тя с лице като кайсиев цвят от пудрата и грима, а той, изжулен, измит, с поглед на орел, така че нито една топка не би му се изплъзнала, нито един удар не би го изненадал. Той отваряше на удара, отскачаше, безпогрешно, незабавно. Муцуните на понитата трепереха, когато дърпаше юздите. Той имаше своите ордени, фамилни гробници, знамена, провесени в параклиса у дома му. Имаше своите задължения; арендатори; майка и сестри; целия ден бе прекарал в „Лордс“ и двамата говореха тъкмо за това – крикет, роднини, филми. – когато мисис Далауей дойде при тях. Лорд Гейтън страшно много я харесваше. Както и мис Блоу. Намираха я за очарователна.

– Много мило, великолепно е, че дойдохте! – каза Клариса.

Тя обичаше лордовете; обичаше младежта, а Нанси, чиито изключително скъпи дрехи бяха проектирани от най-големите моделиери в

28. Моден и скъп район в околностите на Лондон, известен с живописната си атмосфера.

– Б. пр.

Париж, се държеше така, сякаш тялото ѝ някак си само се е разделенило.

– Мислех, че ще има танци – каза Клариса. Защо младите хора не умеят да разговарят. И за какво им е? Викат, прегръщат се, разхождат се, стават призори; носят захар на понитата; целуват и милват муцунките на прелестните кученца; или пък, умирайки от жегата, се гмурват във водата и плуват. Но огромните възможности на английския език, неговата способност да предава чувства (на същата възраст тя и Питър биха спорили по цели нощи), не са за тях. Те още от млади стават прекалено сериозни. В компания са безкрайно приятни, но сами вероятно са доста скучни.

– Колко жалко! – възкликна тя. – Надявах се, че ще има танци.

Изключително мило е от тяхна страна, че са дошли. Но как да има танци! Стаите са претъпкани с народ. Ето че идва и старата леля Хелена, наметната с шал. Уви, тя ще трябва да се раздели с тях – с лорд Гейтън и с Нанси Блоу. Идва леля ѝ, старата мис Пари. Защото мис Хелена Пари не беше починала; мис Пари бе жива. Тя минаваше осемдесетте. Сега се качваше бавно по стълбите с помощта на бастун. Поставиха я да седне в едно кресло (Ричард се бе погрижил за това). Винаги водеха при нея хора, които са били в Бирма през седемдесетте години. Но къде е Питър? Някога те двамата бяха такива добри приятели. Защото при споменаването на Индия или дори Цейлон очите ѝ (само едното бе стъклено) бавно се избистряха, ставаха по-тъмносини, съзираха не човешки същества – ти нямаше сърдечни спомени, нито горди илюзии за вицекарале, генерали, въстания, – а орхидеи, това виждаше тя, и планински проходи, и самата себе си как изкачва самотен връх през шейсетте години на гърба на някой кули; или как слиза, за да изкорени няколко орхидеи (изумително красиви, такива не е виждала дотогава), които после рисуваше с водни бои; несломима англичанка, която се раздраваше, ако нещо, да речем, войната, когато една бомба падна пред самата ѝ врата, отклонеше мисълта ѝ от орхидеите и от нейната собствена фигура, пътуваща в Индия през шейсетте години – ето го и Питър.

– Ела да поговорите с леля Хелена за Бирма – каза Клариса.

Но той цяла вечер не е разменил и една дума с нея!

– Ще говорим по-късно – каза Клариса и го поведе към леля Хелена с белия шал и бастуна.

– Питър Уолш – обяви Клариса. Името не и говореше нищо.

Клариса я бе поканила. Тук е уморително и шумно; но Клариса я бе поканила. И тя дойде. Колко жалко, че те – Ричард и Клариса – живеят в Лондон. За здравето на Клариса би било по-добре да живеят на село. Но

Клариса винаги е обичала да се движи сред обществото.

– Той е бил в Бирма – каза Клариса.

Оо! Тя не се стърпя да не спомене какво бил казал Чарлс Дарвин по повод на нейната книжка за орхидеите в Бирма.

(Клариса трябваше да поговори с лейди Брутън.) Без съмнение тази нейна книжка за орхидеите и Бирма вече е забравена, но до 1870 година била претърпяла три издания, обясни тя на Питър. Сега вече си го спомняше. Беше идвал в Бъртън (и я бе оставил в салона, без да ѝ каже и дума, спомни си Питър Уолш, през онази нощ, когато Клариса се върна, за да го покани да карат лодка).

– Ричард е много доволен от обяда – каза Клариса на лейди Брутън.

– Ричард ми оказа огромна помощ – отвърна лейди Брутън. – Помогна ми да напиша едно писмо. А вие как сте?

– Чудесно! – каза Клариса (лейди Брутън мразеше, когато жените на политиците боледуват).

– Ето го и Питър Уолш! – възкликна лейди Брутън (защото никога не можеше да измисли за какво да говори с Клариса; макар да я харесваше. Тя има прекрасни качества, но те двете – лейди Брутън и Клариса – нямат нищо общо помежду си. Може би щеше да бъде по-добре, ако Ричард се бе оженил за жена с по-малко чар, която обаче би му помагала повече в работата. Той бе изпуснал шанса си да влезе в Кабинета).

– Ето го Питър Уолш! – повтори тя, когато вече се ръкуваше с този прелестен грешник, с този толкова надарен човек, които можеше да си създаде име, но (вечно заплетен в някоя женска история) не успя, както и, разбира се, със старата мис Пари. Забележителна възрастна дама!

Лейди Брутън застана до креслото на мис Пари като пременен в черно гренадир призрак и покани Питър Уолш на обяд; сърдечно, но без празни приказки, тъй като не си спомняше абсолютни нищо за флората и фауната на Индия. Тя, естествено, е ходила там; гостувала е на трима вицецарале; намира, че някои от чиновниците индийци са рядко приятни хора; но в какво трагично положение е сега Индия. Министър-председателят току-що говорил с нея за това (старата мис Пари, сгушена в своя шал, не се интересуваше за какво в говорил с нея току-що министър-председателят) и лейди Брутън би желала да узнае мнението на Питър Уолш, защото той идва направо от извора, и тя ще посъветва със Сампсън да се срещне с него, защото всичко това наистина не и дава сън нощем, цялото това безумие, би казала дори, това злодеяние, тъй като тя все пак е дъщеря на воин. Наистина вече е стара и за много работи не я бива. Но нейният дом, нейната прислуга, добрата и приятелка Мили

Бръш – той помни ли я? – просто молят да бъдат използвани, стига да могат, стига да могат да помогнат, казано накратко. Защото тя никога не говори за Англия, но този остров на мъже, тази скъпа земя е в кръвта ѝ (дори и без да е чела Шекспир) и ако е възможно жена да носи шлем и да стреля с лък, да води войски в атака, непоколебимо справедлива да властвува над варварски орди и накрая да лежи безноса под герба си в някоя църква или да се превърне в затревена могила върху някой девствен хълм, то тази жена е Милисът Бругън. Препятствувана от своя пол, а и от неспособността си да разсъждава логически (за нея бе невъзможно да напише писмо до „Таймс“), тя винаги мислеше на първо място за империята и поради близостта си с тази въоръжена богиня бе добила своята войнишка осанка, своето грубовато държане, ето защо човек не би могъл да си представи, че дори в смъртта си тя ще се раздели със земята или че ще витае из територии, над които, образно казано, е спряло да се вее националното знаме. Да не остане англичанка дори сред мъртвите – не, не! Невъзможно!

Това да не е лейди Бругън? (която навремето познаваше). Това да не е Питър Уолш, но побелял? Така се запита лейди Росетър (която се казваше Сали Ситън). А това с положителност е старата мис Пари – старата леля, която толкова се сърдеше, когато тя оставаше за по-дълго в Бъртън. Никога няма да забрави как тичаше гола по коридора, а после мис Пари прашаше да я извикат! Ето я и Клариса! О, Клариса!

Сали я хвана под ръка.

Клариса спря при тях.

– Сега не мога да остана, но ще дойда по-късно – каза. – Почакайте – каза тя на Питър и Сали. Което значеше, че те трябва да почакаат, докато всичките тези хора си отидат.

– Ще дойда пак – каза тя на своите стари приятели Сали и Питър, които се ръкуваха, а Сали, вероятно спомнила си миналото, се смееше.

Но нейният глас бе изгубил предишната си пищност; очите и не блестяха както някога, когато тя пушеше пури, когато притичваше съвършено гола по коридора, за да си вземе гъбата, а Елън Аткинс питаеше, ами ако я срещне някой от господата? Но всички ѝ прощаваха. Една нощ отмъкна цяло пиле от килера, защото била гладна; пушеше пури в стаята си; забрави една безценна книга в лодката. Но всички я обожаваха (с изключение може би на татко). Заради нейната топлина; заради жизнеността и – тя рисуваше, пишеше.

Старите жени от селото и до днес все я питаха за „вашата приятелка с червената пелерина, която винаги беше толкова весела“. Тя бе

обвинила Хю Уитбред, тъкмо него ли (а, ето го там и Хю, нейния стар приятел, говори с португалския посланик), че я бил целунал в пушалнята, като наказание за твърдението ѝ, че жените трябва да получат изборителни права. Нали тези грубияни, мъжете, си имат, бе казала. И Клариса си спомни колко трябваше да я увещава да не го разобличава пред всички на вечеря, което тя бе в състояние да направи със своята дързост, своето безразсъдство, своята мелодраматична склонност винаги да бъде в центъра на вниманието и да прави сцени, и всичко това, мислеше си Клариса тогава, ще свърши с някоя страхотна трагедия; с нейната смърт; с нейното мъченичество; а ето че тя най-неочаквано се бе омъжила за един плешив мъж с голяма бутониера, който, казват, притежавал памучни фабрики в Манчестър. И бе родила петима синове!

Сали и Питър се настаниха един до друг. И започнаха да си приказват – колко естествено и се видя това, че двамата си приказват. Сигурно ще поговорят за миналото. А с тях (повече, отколкото с Ричард) я свързва нейното минало: градината, дърветата, старият Джоузеф Брайткопф, който пееше Брамс, без въобще да има глас; тапетът в салона; мирисът па розоките. Сали винаги ще бъде част от всичко това; както и Питър. Но сега тя трябва да ги остави. Пристигат семейство Брадшо, които са ѝ неприятни.

Трябва да посрещне лейди Брадшо (облечена в сиво и сребърно, тя вървеше тромаво като тюлен покрай ръба на своя басейн и с лай си просеше покани, срещи с херцогини, типичната съпруга на един преуспяващ мъж), трябва да отиде при лейди Брадшо а да ѝ каже...

Но лейди Брадшо я предвари.

– Закъсняхме безобразно, скъпа мисис Далауей. Едва посмяхме да влезем.

А сър Уилям, който имаше толкова изтънчен вид с тази посивяла коса, с тези сини очи, каза само, да; не могли да устоят на изкушението. Той се заприказва с Ричард, вероятно относно законопроекта, който искаха да прокарат в Камарата на общините. Защо, като го гледаше как говори с Ричард, нещо я сви под лъжичката?

Той приличаше точно на това, което беше, знаменит лекар. Водеща фигура в професията си, всевластен, но доста уморен човек. Защото с какви случаи се занимаваше! Хора, мъже и жени, стигнали до дъното на страданието, до ръба на безумието. Той трябваше да решава ужасяващо трудни въпроси. И въпреки това тя имаше чувството, че никому не би било приятно сър Уилям да го вижда нещастен. Ето такъв човек беше той.

– Как е вашият син в Итън? – попита тя лейди Брадшо.

Не успял да се яви на изпитите си, каза лейди Брадшо, защото се разболял от заушки. Според нея бащата го понесъл по-тежко, отколкото синът, защото, каза тя, „самият той все още си е едно голямо момче“.

Кларнса погледна сър Уилям, който говореше с Ричард. Не приличаше на момче – ни най-малко не приличаше на момче. Веднъж бе завела при него една позната за съвет. Това, което той каза, беше свършено вярно, изключително разумно. Но, боже мой, какво облекчение почувствува, когато излезе отново на улицата! В чакалнята му, това си го спомняше, ридаше някаква нещастница. Не знаеше какво толкова има у сър Уилям, какво точно не й харесва. Ричард бе съгласен с нея, и на него той не му бил по вкуса. Но пък какъв способен лекар! Двамата говореха за законопроекта. Сър Уилям спомена полугласно за някакъв случай, който имал отношение към току-що казаното от него за закъснелия ефект на шока от войната. Това трябвало да се отрази в законопроекта.

Понижавайки глас, лейди Брадшо (горката гъска – човек не би могъл да питае неприязън към нея) привлече мисис Далауей към уюта на сродната женска участ, на сродното чувство на гордост от знаменитите съпрузи и тяхната склонност, за нещастие, да се преуморяват от работа, обясни й шепнешком как „точно когато тръгвахме, потърсиха съпруга ми но телефона, много трагичен случай. Един млад човек (тъкмо това казва сър Уилям на мистър Далауей) се бе самоубил. Бил е участник във войната“. Ах!, помисли си Клариса, ето че смъртта се появи на моя прием, помисли си. Тя се запъти към малката стая, където преди се бяха усамотили министър-председателят и лейди Брутън. Може би вътре има някой. Не, нямаше никой. Креслата още пазеха отпечатъците на министър-председателя и лейди Брутън, тя ги огледа почтително, той е седял стабилно, авторитетно. Двамата са говорили за Индия. Нямаше никой. Великолепието на приема изчезна яко дим, така се промени всичко, когато влезе тук сама в своето изящно облекло.

Защо трябва семейство Брадшо да говорят за смърт на нейния прием? Някакъв младеж се самоубил. И те говорят за това на нейния прием – семейство Брадшо говорят за смърт. Той се самоубил – но как? Винаги когато ѝ разказваха за някакъв нещастен случай, тя го изживяваше физически; просто усещаше как роклята ѝ пламва, как огънят обгаря тялото ѝ. Хвърлил се през прозореца. Ето я долу земята, зърва я само за миг; после ръждивите шипове го пронизват, пробождат, раняват. Сега лежи, мозъкът му тупти, туп-туп-туп, сетне – пълен мрак. Така си представи тя нещата. Но защо го е направил? И защо семество Брадшо говорят

за това на нейния прием!

Веднъж тя бе хвърлила монета от един шилинг в Серпантината, друго не. А той е отхвърлил всичко. Но те продължават да живеят (тя трябва да се върне при гостите; стаите са още пълни с народ, идват все нови и нови хора). Те (през целия ден си бе мислила за Бъртън, за Питър, за Сали), те ще остаряят. Едно нещо има стойност в този живот, едно нещо, което при нея е изгубило облика си, блясъка си, тъй като е оплетено в клюки, тъй като с всеки изминал ден затъва все по-дълбоко в покварата, лъжите, клюките. А той го е запазил. Смъртта е предизвикателство. Смъртта е опит за общуване, тъй като хората чувствуват невъзможността да стигнат до същността, която тайнствено им убягва: близостта изчезва; радостта помръква; човек остава сам. Смъртта е и прегръдка.

Но този младеж, който се бе самоубил – дали се е гмурнал надолу, стискайки своето съкровище? „О, смърт, ако си близка, сега е точно време да ме грабнеш“, така си бе казала тя веднъж, когато слизаше на вечеря, облечена в бяло. А има и поети, мислители. Да предположим, че той е бил обладан от тая страст и е отишъл при сър Уилям Брадшо – знаменит лекар, ала за нея някак неопределимо зловреден, безполов, безчувствен, крайно учтив с жените, но способен да извърши страхотно престъпление: да насили душата ти, да, точно това е, – ако този млад човек е отишъл при него и сър Уилям го е смазал, ето така, със своята сила, дали тогава той не си е казал (сигурно е станало тъй), животът е непоносим; те, нему подобните хора, правят живота непоносим?

А има и още нещо (беше го разбрала едва тази сутрин) – ужасът пред своята пълна неспособност, след като го получиш от родителите си, след като те ти дадат този живот, да издържиш до края, да го изживееш ведро и спокойно; дълбоко в душата и бе стаен този панически страх. Често дори и сега, ако Ричард не седеше в стаята и не четеше „Таймс“, така че тя да може да се свие до него като птичка и да усети как полека-лека се съживява, как у нея се развихря онази неизмерима радост, че стои, здраво вкопчена в клонката си, вероятно би умряла. Тя се бе спасила. Но този младеж се бе самоубил. Възприемаше го някак като своя беда, като свой позор. Това бе наказанието й – да гледа как в тази тъмна бездна потънат и изчезват хора, мъже, жени, а тя е принудена да стои тук, облечена във вечерната си рокля. Защото случвало и се бе да плете интриги, да действа с измама. Не бе чак толкова съвършена. Искала бе успех, да е като лейди Бексбъро и прочие, и прочие. И някога се бе разхождала по терасата в Бъртън.

Странно, невероятно; никога не е била толкова щастлива.

Нищо не може твърде много да се забавя; нищо не може вечно да продължава. Няма по-голямо удоволствие, мислеше си тя, докато оправяше столовете, докато пяха една книга по-навътре върху лавицата, от това, след като вече си приключил с възторзите на младостта и си се потопил в живота, неочаквано, потръпнал от възторг, да го откриеш, наблюдавайки изгрева на слънцето или залеза. Неведнъж в Бъртгън, докато другите си говореха, тя бе излизала да погледа небето; или по време на вечеря бе надничала между раменете на хората, за да го зърне; наблюдавала го бе в Лондон, когато не можеше да заспи. Отиде до прозореца. Колкото и глупаво да звучеше, то, това извънградско небе, това небе над Уестминстър, съдържаше в себе си и нещо от нея. Тя откряна завесите; погледна. О, каква изненада! – старата дама от стаята отсреща се вираше право в нея! Тя се готвеше да си ляга. Ето го и небето. Небето сигурно е тържествено, така си бе мислила тя, сигурно е сумрачно, красиво на прощаване. А то се оказа пепелносиво и по него препускаха, като променяха формата си, големи облаци. Такова не го бе виждала. Вероятно бе излязъл вятър. Старицата в стаята отсреща си лягаше. Примамливо бе да я наблюдаваш, тази възрастна дама, която се движи из стаята, отива до прозореца. Дали и тя я вижда? Примамливо бе, докато гостите в салона все още се смеят и викат, да наблюдаваш тази стара дама, която така тихо и спокойно, сама в дома си, се приготвя за сън. Ето, тя вече дръпна транспаранта. Часовникът започна да бие. Младият човек се бе самоубил, но тя не го жалеше; не го жалеше, защото часовникът беше, едно, две, три, защото всичко продължаваше. Ето, възрастната дама угаси светлината, цялата къща потъна в мрак, но всичко продължава, повтори си тя и тогава думите дойдоха сами, не бой се вече от летния зной. Трябва да се върне при тях. Но каква необикновена нощ! Тя почувствува някакво сродство с него – с младежа, който се бе самоубил. Доволна бе, че го с направил, че е отхвърлил живота си, докато те продължават да живеят. Часовникът беше. Оловните вибрации се разнесоха във въздуха. Но тя трябва да се върне. Трябва да се приобщи. Трябва да намери Сали и Питър. И излезе от малката стая в салона.

– Но къде е Клариса? – запита Питър. Той седеше на дивана заедно със Сали. (След толкова годишното им приятелство просто не можеше да я нарече „лейди Росетър“.) – Къде отиде тази жена? – продължи той. – Къде е Клариса?

Сали предполагаше, както впрочем и Питър, че сред гостите има важни люде, политици, които те двамата не познават, освен ако не са

зървали снимките им във вестниците, и че Клариса трябва да бъде любезна, да разговаря с тях. Сигурно е при тях. И все пак Ричард Далауей не е станал член на Кабинета. Значи може би не е преуспял?, предположи Сали. Самата тя почти не чете вестници. Срещала е обаче понякога името му. Наистина тя, е, да, тя живее твърде уединено, в дивотията, както би казала Клариса, сред богати търговци, сред богати индустриалци, хора, която все пак създават нещо. А и тя е създала това-онова!

– Имам петима синове! – каза Сали.

Господи, господи, колко се е променила! Тази майчина нежност, но и майчиният егоизъм. Двамата се бяха видели за последен път, спомни си Питър, сред обления в лунна светлина карфиол: листата са „като от суров бронз“, бе казала тя с привичната си склонност към художествено изразяване; и бе откъснала една роза.

Разхождала се бе с него през онази ужасна нощ, след сцената край чешмата; той трябваше да хване влака в полунощ. Боже мой, тогава дори бе плакал!

Това е негов стар навик, отварянето на джобното ножче, мислеше си Сали, винаги щом е развълнуван, отваря и затваря джобното си ножче. Те двамата, тя и Питър Уолш, бяха много, много близки някога, когато той бе влюбен в Клариса и когато по време на един обяд стана онази грозна, нелепа сцена заради Ричард Далауей. Тя нарече Ричард „Уикам“. Защо да не нарече Ричард „Уикам“? Как побесня Клариса! И впрочем оттогава двете престанаха да дружат, за последните десет години се бяха виждали не повече от пет-шест пъти. А Питър Уолш бе заминал за Индия и доколкото бе чула, се бил оженил несполучливо, но не знаеше дали има деца и сега не смееше да го попита, защото той се бе променил. Изглеждаше доста съсухрен, но по-мил, това се усещаше и тя изпитваше най-гопли чувства към него, защото той бе свързан с нейната младост, още пазеше книжката на Емили Бронте, която ѝ бе дал; той искаше да пише. По онова време искаше да пише.

– Написа ли нещо? – попита го тя и разтла ръка, своята силна, добре оформена ръка, върху коляното си – жест, който той си спомняше.

– Нито дума! – отвърна Питър Уолш и тя се разсмя.

Все още е привлекателна, все още е личност, тази Сади Ситън. Но какво ли представлява Росетър? На сватбата си е бил закичен с две камелии в бутониерата – само това знаеше за него Пигър. „Имат хиляди слуги и километри оранжерии“, писа тогава Клариса, или нещо подобно. На Сали сякаш ѝ бе смешно, че притежава всичко това.

– Да, имам десет хиляди на година. – Но не можеше да си спомни

дали преди да се платят данъците или след това, защото нейният съпруг – с когото трябва да се запознаеш – каза тя, – когото ще харесаш – допълни, се занимавал с тези неща вместо нея.

А навремето Сали беше от бедна по-бедна. За да дойде в Бъртън, бе заложила пръстена, който Мария Антоанета, май нещо такова, била подарила на пращядо й.

О, да, спомни си Сали: тя все още го пази, пръстена с рубин, който Мария-Антоанета подарила на пращядо й. По онова време тя наистина била без пукната пара и всяко отиване в Бъртън изисквало страхотни икономии. Но гостуванията в Бъртън значели много за нея – благодарение на тях съумяла да запази здравия си разум, толкова нещастна се чувствувала у дома. Ала всичко това вече е минало – отдавна свършило, каза тя. И мистър Пари почина, но мис Пари е още жива. Никога в живота си не се е стъписвал така!, каза Питър.

Бил абсолютно сигурен, че тя е починала. Бракът им май излезе сполучлив?, предположи Сали. А онази красива, съдържана млада жена там, до завесите, онази, в розовата рокля, трябва да е Елизабет.

(Тя е като топола, тя е като река, тя е като зюмбюл, мислеше си Уили Титкоум.) О, колко по-добре се чувствува на село, където може да прави каквото си пожелае! Елизабет бе сигурна, че чува воя на кучето си, горкото. Никак не прилича на Клариса, каза Питър Уолш.

– О, Клариса! – възкликна Сали.

Защото ето какво си мисли Сали Тя дължи извънредно много на Клариса. Навремето двете бяха приятелки, не познати, а приятелки, и тя все още си представя Клариса как се разхожда из къщата, облечена в бяло, прегърнала огромен букет цветя – и до днес тютюневите стръкове й напомнят за Бъртън. Но – дали и Питър го усеща? – на нея нещо не и достига. Какво не й достига? Тя има чар; невероятен чар. Но, честно казано (за нея Питър е стар приятел, истински приятел – какво значение има отсъствието? Какво значение има разстоянието? Често е изпитвала желание да му пише, но после е скъсвала писмото; и все пак знае, че той я разбира, защото хората се разбират и без думи, това човек го осъзнава с възрастта, а тя е вече възрастна, днес следобед ходи в Итън да види синовете си, които са болни от заушки), съвсем честно казано, как можа Клариса да направи такова нещо? – да се омъжи за Ричард Далауей?, човек, който се интересуваше само от спорта и от кучетата си. Стаята буквално замиришваше на конюшна, щом той влезеше. А и всичко това? Тя махна с ръка. Ето го и Хю Уитбред, премина бавно покрай тях, с бялата си жилетка, прозаичен, дебел, сляп за всичко друго освен за

собствената си личност и за удобствата си.

– Няма да ни позне – каза Сали и всъщност се боеше да не би да ги позне – значи това е Хю! Чудесният Хю!

– И с какво се занимава? – попита тя Питър.

Лъска обувките на краля или брои бутилките в Уиндзър, отвърна Питър. Значи Питър е все така язвителен! Но Сали трябва да си призна честно, каза Питър. Възможно ли е Хю да я е целунал? По устните, увери го тя, една вечер в пушалнята. Вбесена, тя отишла право при Клариса. Хю не може да направи такова нещо!, каза Клариса. Чудесният Хю! Хю винаги беше обут в прекрасни чорапи, по-хубави не е виждала, а ето сега и фракът му. Съвършен! Има ли деца?

– Всеки в този салон има по шестима синове в Итън – отвърна й Питър, с изключение на него самия. Той, слава богу, няма. Няма синове, няма дъщери, няма съпруга. Е, май не му е неприятно от това, отбеляза Сали, Изглежда по-млад от другите, помисли си Сали. В много отношения постъпил глупаво, като се оженил, каза Питър; „тя си беше истинска гъска“, каза той, но, продължи, „двамата си поживяхме добре“. Как е възможно?, чудеше се Сали; какво иска да каже? И колко странно, уж го познава, а не знае какво е преживял. Дали не го казва от гордост? Много вероятно, защото все пак сигурно му е неприятно (макар и да е особен случай, нещо като домашно духче, наистина необикновена личност), сигурно му е тъжно, че на тази възраст няма дом, няма къде да отиде. Но той трябва да им погостува, да остане при тях седмици наред.

Разбира се; много ще му е приятно да им погостува, и така, от дума на дума, стигнаха и до това. През всичките тези години семейство Далауей не ги посетили нито веднъж. Те ги канили многократно. Клариса (защото това, разбира се, е нейна работа) не пожелала да отидат. Защото, каза Сали, в дъното на душата си Клариса е сноб – трябва да го признаем, сноб. И тъкмо това, убедена е, ги отдалечава. Според Клариса тя е встъпила в неравен брак, тъй като съпругът и – тя се гордее с този факт – е миньорски син. Всичко, което имат, до последното пени, е спечелено от него. Като малък (гласът ѝ притрепера) е работил, пренасял е на гръб огромни чували.

(Питър усещаше, че тя може с часове да говори все в тоя дух: миньорският син; нейният неравен брак, според хората; петимата и синове; и какво още – цветя, хортензии, жасмин, много, много редки слезови лилии, които въобще не растат на север от Суецкия канал, но тя, с помощта само на един градинар, има цели лехи от тях в имението си край Манчестър, наистина цели лехи! От всичко това Клариса се бе спасила

благодарение на своята немайчинска психика.)

Сноб ли е тя наистина? Да, в много отношения. Но къде е през цялото това време? Става късно.

– Щом чух, че Клариса дава прием – продължи Сали, – почувствах, че не мога да не дойда – трябваше да я видя (а и моят хотел е на Виктория Стрийт, буквално на две крачки оттук). И дойдох просто така, без покана. Но я ми кажи – прошепна тя. – Онази коя е? Беше мисис Хилбъри, която търсеше вратата. Защото вече ставаше много късно! А пък, шепнеше си тя, колкото повече напредва нощта, колкото повече се движат хората, човек си намира стари приятели; открива кътчета и ъгълчета; и прекрасни гледки. Знаят ли другите, питааше се тя, че се намират сред омагьосана градина? Светлини и дървета, и дивни блякави езера, и небе. Само няколко китайски фенера в задната градина, така бе казала Клариса Далауей! Но тя е магьосница!

И това всъщност е парк... Тя не им знае имената, ала те са все нейни познати и приятели, приятели без имена, песни без думи, най-добрите. Само че тя не може да се ориентира, има толкова много врати и толкова неочаквани клопки.

– Старата мисис Хилбъри – отговори Питър; а онази коя е? Жената, която цяла вечер стоя до завесите, без да говори с никого? Той я познава по лице; свързва я с Бъртън. Май се грижеше за бельото – кроеше го на голямата маса до прозореца? Дейвидсън, дали не се казваше така?

– О, та това е Ели Хендърсън – обади се Сали... Клариса винаги е била толкова жестока с нея. Тя ѝ е братовчедка и е много бедна. Въобще Клариса е жестока с хората.

– Да, доста с жестока – каза Питър.

И въпреки това, каза Сали е привичната си приповдигнатост, а изблик на онова въодушевление, което Питър някога така харесваше у нея, но от което сега малко се страхуваше, защото можеше да я доведе до невъздържаност – колко великодушна е Клариса към приятелите си! А какво рядко качество е това и затуй понякога, като се замисли нощем или когато на Коледа благодари на бога за даровете му, тя поставя на първо място тяхното приятелство. Тогавя бяха млади; това е. Клариса беше прекалено чистосърдечна; това е. Питър сигурно я мисли за сантиментална. Е, да, такава е. Защото е разбрала, че единственото нещо, за което си струва да говориш, е това, което чувствуваш. Глупаво е да остроумничиш. Човек трябва да говори само това, което чувствуваш.

– Но аз не знам какво чувствувам – каза Питър Уолш.

Горкият Питър, помисли си Сали. Защо не дойде Клариса при тях

да си поговорят? За това копнее той. Тя го разбра. През цялото време той си мислеше само за Клариса и си играете с ножчето.

Животът не се оказа проста работа, рече Питър. Неговите отношения с Клариса не бяха прости. И това обърка неговия собствен живот, каза той. (Някога те двамата със Сали Ситън бяха толкова близки, би било глупаво да не й разкрие всичко това сега.) Човек не може да се влюби два пъти, каза той. А тя как мисли? Все пак по-добре е да си обичал (но той сигурно ще я помисли за сантиментална – какъвто е язвителен). Той трябва да им отиде на гости в Манчестър. Съвършено вярно, отвърна Питър. Съвършено вярно. С удоволствие ще им погостува веднага щом си свърши работата в Лондон. А тогава Клариса го обичаше така, както никога не е обичала Ричард, Сали е сигурна в това.

– Не, не, не! – извика Питър (Сали не биваше да казва това, отиде прекалено далеч). Добрият човек – ето го там, в другия край на салона – пак се е разприказвал, никога няма да се промени, милият Ричард. С кого говори?, попита Сали. Кой е този изискан мъж? Тъй като живееше в дивотията, тя изпитваше неутолимо любопитства да разбере кой кой е. Но Питър не знаеше. По външност не му допада, каза той, вероятно е министър от Кабинета. Струва му се, че Ричард е най-добрият измежду всички тях, каза той, най-безкористният.

– Но с какви се занимава? – попита Сали. С обществена работа, така предполагаше тя. А двамата щастливи ли са? попита Сали (самата тя е крайно щастлива!); защото, честно казано, не знае нищо за тях, само си прави изводи, но така става винаги, защото какво знаем дори за хората, с които живеем ежедневно?, попита тя. Не сме ли всички ние просто затворници? Прочела една прекрасна пиеса за някакъв човек, който драскал по стените на килията си, и тогава почувствувала, че това се отнася до живота въобще – всеки от нас драска по стените. Отчаяни от човешките взаимоотношения (толкова е трудно да се разбираме помежду си), тя често отива в градината си и цветята я даряват е онова спокойствие, което никога не може да получи от хората. О, не; той не обича зеленчуците; предпочита хората, каза Питър. Наистина младите са толкова красиви, каза Сали, наблюдавайки отдалече Елизабет. Никак не прилича на Клариса, когато беше на нейната възраст! А той успя ли да я опознае? Та тя даже не си отваря устата. Не, още не я е опознал, призна си Питър. Прилича на лилия, каза Сали, на водна лилия. Но Питър не беше съгласен, че не знаем нищо. Всичко знаем, каза; поне той знаеше всичко. А тези двамата, прошепна Сали, тези двамата, които си отиват (но и тя ще трябва да си тръгне, ако Клариса не дойде скоро), мъжът е

изисканата външност и неговата простовата на вид жена, и с които бе говорил Ричард – какво бихме могли да знаем за хора като тях?

– Че са пълни мошеници – каза Питър, след като ги погледна набързо. Това разсмя Сали. Но сър Уилям Брадшо се спря на вратата, за да погледне една картина. Взря се в ъгълчето, за да види името на художника. Вгледа се и жена му. Сър Уилям Брадшо толкова много се интересуваше от изкуство. Човек, когато е млад, каза Питър, твърде много се вълнува от желанието да позне хората. Когато обаче е възрастен, когато, нека бъдем по-точни, е на петдесет и две години (Сали е на петдесет и пет, но само физически, каза тя, сърцето ѝ е като на двайсетгодишно момиче); с други думи, когато е зрял, продължи Питър, той може да наблюдава, може да разбира и ни най-малко не е изгубил способността си да чувства, каза той. Така е, вярно е, каза Сали. С всяка изминала година нейните чувства стават по-дълбоки, по-пламенни. Да, засилват се, каза той, за съжаление може би, но всъщност това трябва да ни радва – и при него чувствата се засилват, колкото повече време минава. Той си има някого в Индия. Би искал Сали да се запознае с нея. Тя е омъжена, поясни. И има две дечица. Всички заедно трябва да им гостуват в Манчестър, каза Сали. Той трябва да ѝ го обеюае, преди да си тръгнат.

– А Елизабет не чувства и половината от това, което чувствуваме ние – каза той, – още не.

– Но двамата очевидно са много привързани един към друг – рече Сали, когато видя, че Елизабет отива при баща си. Стана ѝ ясно от начина, по който Елизабет вървеше към баща си.

Защото, докато говореше със семейство Брадшо, баща ѝ гледеше към нея и си помисли, кое ли е това красиво момиче? И изведнъж осъзна, че това е неговата Елизабет, а пък той не я бе познал, толкова красива изглеждаше в розовата си рокля! Елизабет усети, че баща и я гледа, докато тя говореше с Уили Титкоум.

За това отиде при него, двамата заставаха един до друг сега, когато приемът беше вече към края си, наблюдаваха гостите, които си тръгваха, стаите, които полека-лека се опразваха, само дето по земята имаше боклуци. Тръгваше си дори и Ели Хендърсън, почти последна, макар че никой не я бе заговорил, но тя искаше да види всичко, за да го разкаже на Идит. Ричард и Елизабет бяха донякъде доволни, че приемът свърши, но Ричард се гордееше с дъщеря си. Не възнамерявал да и го каже, но не могъл да се сдържи. Гледал я, каза той, и се питал, кое ли е това красиво момиче?

А то било неговата дъщеря! Тя наистина се зарадва. Но кучето и,

горкото, скимтеше ли, скимтеше. – Ричард е станал по-симпатичен. Прав си – каза Сали. – Ще отида да поговоря с него. И да му кажа лека нощ. Какво е умът в сравнение със сърцето? – добави лейди Росетър на ставане.

– И аз ще дойда – каза Питър, но остана още малко на мястото си. Какъв е този страх? Какъв е този възторг?, помисли си той. Какво е това, което ме изпълва с такова силно вълнение?

Това е Клариса, каза той.

И тя наистина беше там.

КРАЙ

© 1925 Вирджиния Улф
© 1989 Мариана Неделчева, превод от английски

Virginia Woolf
Mrs. Dalloway, 1925

Сканиране, разпознаване и редакция: MesserSchmidt, 2007
Предостави книгата и даде идеята за сканирането: Гергана Илиева

Публикация:

Вирджиния Улф – Мисис Далауей
Първо издание. Английска
Предговор Мариана Неделчева
Литературна група – ХЛ 04/9536622311/5557-103-89
Рецензент Рада Шарланджиева
Редактор Иглика Василева
Художник Фико Фиков
Художник-редактор Стефан Десподов
Технически редактор Олга Стоянова
Коректор Ница Михайлова
Дадена за набор юни 1989 г.
Подписана за печат юли 1989 г.
Излязла от печат октомври 1989 г. Формат 84x108/32
Печатни коли 12. Издателски коли 10.08. УИК 10,72
Цена 1,64 лв.

ДИ „Народна култура“ – София, ул. „Гаврил Генов“ 4
ДП „Димитър Благоев“ – София, ул. „Никола Ракитин“ 2
Народна култура, София, 1989

Virginia Woolfe – Mrs Dalloway
Quentin Bell & Angelica Garnet
Hogarth Press, 1925

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3166>]